

Jaroslav Hašek

Lőcsei közjáték

**Válogatta és szerkesztette:
KISS GY. CSABA**

**Fordította:
Tóth Tibor, Mészáros Andor,
Hubik István, Hosszú Ferenc**

TARTALOM

Gyetvaiak	
A magyar postán	
A Gyömbér alatt	
Gyónás Magyáriából	
Kákonyi Gyula kalandja	
Miért?...	
Képviselőválasztás Pusztá-Magyarádon	
Befellegzett már Gömörben a romantikának	
Egy maradi kisváros krónikájából	
Lőcsei közjáték	
Vita	
Selmezbányai idill	
A beckói klastromban	
Magurai betyárok	
Hogyan került hurokra Perunkó apó	
A batizfalvi juhászok	
Keresztelő	
Az életmentő	
Elindula Ajgó Márton	
Babám és a régész	
Szent Ewerhard csodatétele	
Cigányhistoria	
Hogyan tűnt el a szalonna a kassai gyalogezred 2. konyhájából	
A rab oroszlán	
Az illavai fegyház múltjából	
A Harrach és Havelka-cég bukása	
Kiadói jegyzet	

Gyetvaiak

Felső-Magyarországon, Zólyom vármegyében, Gyetva városában, a város környékén és még néhány órányi járásra Zólyom felé különös, jellegzetes nép él, a gyetvaiak.

Erkölcseikben, szokásaikban, viseletükben és olykor beszédükben is különböznek más szlovákoktól.

Magas, erős, forróvérű nép.

Viseletük jól illik a testalkatukhoz.

A gyetvaiak széles, rojtos végű „gatyát” hordanak, mellközépig érő inget, így a maradék részük fedetlen.

Vállon átvetett bundájuk is rövid.

Különös a kabanicének vagy hunykának nevezett fekete kiskabátjuk.

Fejfedésre kis kalap szolgál, szörmerojtokkal beszegve. A gatyát sárgaréz csatos övvel kötik meg.

Cipőjüket, bocskorukat szíjjal kötik a lábukhoz, a lábikra többszöri áttekerésével.

A fej díszítésére a férfiaknál kis hajfonatok szolgálnak, minden oldalról egy vagy kettő.

Ezeknek a gyetvaiak, különösen az öregek, nagy figyelmet szentelnek.

Manapság a fiatalok már felhagytak ezzel, hiszen a katonaságnál kötelező megszabadulniuk ettől a különlegességüktől.

Ahogy viseletük, úgy természetük is jelentősen különbözik a környező szlovákok testalkatától.

Politikai szempontból a gyetvaiak elmaradtak.

Nincs erős nemzeti öntudatuk, bár hősies, az idegen hatásoknak ellenálló nép. Ha viszont e nép fellázad, akkor valóban fellázad, ahogyan ez az 1848-as évben is megmutatkozott, a magyarok elleni szlovák felkelés idején.

Akkoriban egész hadsereg lett a gyetvaiakból, mely nagyon jól harcolt a magyarokkal.

Hiszen vérükben van a verekedés! Nem volt az olyan rég, hogy a szép gyetvai hegyekben a betyárság gyűlést tartott.

Büszkén mesélik a gyetvaiak, hogy állítólag Jánošíknak, a nagyszerű szlovák betyárnak a csapatában volt néhány gyetvai, akik azután együtt végezték vele az akasztófán, amikor befejezte híres életét.

Gyetván a betyárokat szétkergették, de emlékü megmaradt a nótákban, melyeket előszere-tettel énekelnek.

Sajnos ezek éneklését az utóbbi időben az előljáróság, főleg az egyház megtiltotta.

A betyárságnak azonban maradt még egy emléke.

Gyakran megtörténik, hogy a legények korommal befeketített öltözékben elkapnak valamilyen „nagyságos” urat, berakják egy régi, bő kabátba, és jól elverik.

Durva ez a dolog, de idős korban a kedves emlékek közé tartozik.

A falvakban azután azt mesélik: „A legények tréfából megverték egy nagyságos urat.”

Gyeván sok szolgabíró úr mesélhetne erről a tréfáról a saját tapasztalatai alapján.

Vannak azonban irgalmasszívú szamaritánusok is, akik a megvertet megtalálják, elviszik a birtokukra, és doktorért küldenek, míg a házigazda fia elrejtőzve lemossa a kormos ábrázatát.

A verekedéshez hasonlóan a lopás sem tartozik a rossznak tartott cselekedetek közé.

Sok gyetvai örökölt szokásból tulajdonít el dolgokat, nem mintha szüksége volna az ellopott holmira, hanem hogy jól eldicsekedhessen a tétével.

Néhány évvel ezelőtt néhány helyi ember Gyetva városában kirabolt egy harisnya raktárat.

Reggel az összes csomagot megtalálták az őrszoba előtt, úgy elrendezve, hogy teljesen eltorlaszolták az ajtaját.

A törvény kezének fáradságos munkával kellett eltávolítania, ha ki akart jutni a csomagoktól az őrszobáról.

Ez egyben a községi magyar csendőrség éberségének is szép példája.

Az eltulajdonítás kedvtelése L. községben mutatkozott meg nagyon jól. Ott két pap működik, egy katolikus és egy evangélikus.

A katolikus gyetvaiak ellopták az evangélikustól a csirkéit, gyümölcsét és más hasonló dolgokat és ezeket a holmikat elvitték a papjuknak; az evangélikusok ugyanígy tettek. A papok, mivel nem ismerték egymás dolgait, semmit sem vettek észre, és az egészet az ő báránykaik szeretetből fakadó ajándékának tartották.

Azután egyszer a katolikus papnak elvittek egy jókora disznót.

Arra a kérdésre, hogy honnan van, azt felelték, állítólag az evangélikus lelkész küldi neki.

A tisztelendő úr elment hát, hogy megköszönje kollégájának, találkozott is vele az úton. Mielőtt megköszönhette neki, az megelőzte őt, hogy szívből köszöni azt a borjút, melyet azzal vittek neki a legények, hogy állítólag a katolikus tisztelendő úrtól van.

A dolog csodálatukra megoldódott, hiszen felfedezték, hogy egyiküktől származik a disznó, másiktól a borjú, és híveik üzelmeinek is véget vetettek.

J. faluban a lakosok elitták a község hat hónapi bevételét, mintegy 3000 arany összegben.

Ebből is látszik, hogy Gyetván néhány helyen nagy mértékben hódolnak az ivásnak.

Egy bizonyos faluban, Gyetva közelében, az egész lakosság ivott, mint a kefekötő.

Ittak az öregek, ittak a fiatalok, a férfiak és a nők is. Csupán az odavaló pap nem ivott.

Kérkedtek is vele a hívek az egész környék előtt, hogy a tisztelendő uruk úgy él, mint egy szent.

A tiszteletreméltó plébános úr persze nagyon harcolt az ivászat ellen, a környezetében, a templomban, de nem segített semmi.

Különös, eredeti eszközt is alkalmazott. Az egyik vasárnap a szószékről hosszú beszédet tartott az iszákosság ellen és a beszéd végén így kiáltott:

„Ha ti isztok, én is inni fogok!” A nép elszörnyedt...

Aznapi délután, amikor a kocsmát megtelt, az iszogató hívek körében a plébános urat is fel lehetett fedezni, aki hangosan egy liter pálinkát rendelt magának.

A hívek iszonyodva kezdtek kiszállingózni a kocsmából, és a tisztelendő úr rövidesen egyedül volt a kocsmában.

Ettől kezdve az iszákosság csökkent, manapság már csak egyszer egy évben engedi meg magának tömegesen a nép a „folyékony kenyeret”.

Szent István király napján.

Ez a nap Gyetván a kocsmái és utcai verekedések emlékeztető napja.

A hatalmas mennyiségű pálinkaiváson túl a gyetvaiak kedvtelése még a törvény előtti igazság kutatása is.

Különösen ünnepnapokon vagy vásárok alkalmával Zólyom városa tele van gyetvaiakkal, akik azért érkeztek, hogy ügyvédekkel tárgyaljanak, nem tudnának-e „igazságot” tenni ebben, vagy abban a dologban, valami semmiség fejében.

Aki gyakrabban érintkezik a bírósággal, Gyetvában bölcs ember hírében áll.

Az egyik faluban egy öregasszony azt tanácsolta a falu állapota felől kérdezősködőnek, hogy menjen az egyik gazdához:

„Ahhoz menjen, ő már négyszer volt Zólyomban a jogásznál és már kétszer le is volt csukva, okos legény az!”

Lehetetlen ezt megérteni a szabadságszerető gyetvaiaknál, akiket Sládkovič,¹ a Márton nevű hősébe úgy énekelt meg, mint derék, szabad és rendes népet.

Národni listy 1902. 6. 22.

¹ Szlovák költő, A gyetvai legény című elbeszélő költeményben.

A magyar postán

Életkép

Aki elolvassa ezt a címet, azt gondolja: „Mit nekem a magyar posta? A posta az posta. Még ha talán egy olyan posta működéséről írnának, ami Dél-Afrikában, a busmanok között van, az nagyon érdekes lenne, de egy Lajtán túli posta...”

Bizonyítani fogom a magyar postának is megvan a maga bája az utazó számára, aki valahol az egyenlítő alatt, a műveltség alacsonyabb szintjén álló vademberek által lakott vidéken érezheti magát.

Egy nagyobb városkában történt, amilyen jó néhány van Szlovákiában, mint Zsolna, Trencsén, Vágújhely, ahol a túlnyomó többség szlovák, mégis mindennek magyar jellege van. Egy ilyen helységben ültem a kocsmában néhány ismerőssel, a légy zümmögését és a magyarul beszélő pincérek ásítását hallgattuk. A jelenlegi viszonyokról beszélgettünk, és az egyik úr a következő kérdéssel fordult felém, ugyan tudom-e, mi az, hogy magyar posta. Azt feleltem, hogy éppen holnap szándékozom megnézni a postán, nem érkezett-e pénzem vagy levelem. „Akkor örvendjen,” - vegyült bele a beszélgetésbe egy bizonyos üzletember - „ha abban a szerencsében részesül, hogy egyáltalán nem adnak ki önnek se pénzt, se levelet, a magyar postára emlékezni fog. Csak annyit mondok önnek, hogy két évvel ezelőtt Zsolnára utaztam, és elmentem pénzt felvenni. Nálam volt a katona igazolványom, rajta persze a személyleírás. Mutatom a hivatalnoknak. Az meg rám néz és azt mondja, hogy nem adhat ki nekem pénzt, mert nem illik rám a leírás. Erre az egyik hátul ülő hivatalnok megjegyzi, hogy az nem én vagyok. ‘Szem, itt az áll,’ - mondja, - ‘hogy állítólag barna a szeme, de önnek fekete.’ Azt felelem, hogy mindannyiuknak el kell ismerniük, hogy barna a szemem, ahogyan az az igazolványban áll. Fekete szemem ugyan volt, de csak két hétig a születésem után. ‘Azután, állítólag közepes testalkata, de ez nem igaz, ön magas.’ Bocsásson meg, nem vagyok magas, csak talán alacsony emberekkel összehasonlítva, feleltem ránézve közben a hivatalnokra, aki nagyon alacsony termetű volt. A hivatalnok elpirult, és azt válaszolta: „Ne becs-mérelje a hivatalt, én talán valamiféle törpe vagyok? Jegyezze meg, hogy Magyarországon a postát nem szabad sértegetni, egyébként az igazolványban az áll, hogy az ön orra arányos, de ahogy látom, önnek ferde orra van.” Amennyire emlékszem, az orrom egész életemben mindig teljesen egyenes volt, reggel is, amikor az utcára indultam, megnéztem magam a tükörben, és semmilyen abnormalitást nem láttam magamon.

Egészen mostanáig, tíz perc leforgása alatt magas termetű ember vált belőlem, a szemem megfeketedett, az orrom elferdült.

Talán a magyar feliratok és a körülöttem lévő hivatalnokok seregének kidudorodó pofacsontja miatt.

‘Itt az áll,’ - vette át a szót egy másik hivatalnok, - ‘Hogy nincs semmilyen különös ismertetőjegye, és nézze csak, mi ez itt az állán?’

Ez egy nem egészen begyógyult seb, melyet Illaván okozott a borbély, borotválás közben, magyaráltam, ha tetszik az uraknak, elmehetünk Illavára borotváltatni és visszatérhetünk, tele különös ismertetőjegyekkel az arcon.

‘A posta nem arra való, hogy bolondot csináljanak belőle,’ - komorult el egy másik hivatalnok. ‘Ki tudja, hogy ki maga.’

Bocsássanak meg, ne sértegetsenek, adják ki a pénzemet, és ismerjék el, hogy a személyleírás teljesen rám illik, mondtam, különben elmegyek panaszt tenni.

‘Menjen, ahová akar,’ - szólalt meg a hivatalnok.

Elmentem a főnökhöz, és ez csak hosszas veszekedés és magyarázkodás után igazolta, hogy az igazolványban leírt ember és én egy és ugyanaz a személy, azonban biztosítanom kellett minden lehetséges tévedés ellen, ami oly módon történhetett, hogy valaki a városból, aki engem ismer, és akit ismer a főnök úr is, kezeskedik értem az aláírásával.

Egy óra múlva odamentem egy úrral, a város egy ismert személyiségével, és akkor megmondták nekem, hogy számomra nem érkezett semmi. Mindez két egész óráig tartott, de legalább tudom, mi az a magyar posta.”

Az üzletember befejezte, és még sokáig beszélgettünk a dolgok állásáról.

Éjszaka nem tudtam elaludni, úgy rémlett, hogy a magyar postán vagyok, és egy csomó hivatalnok áll körülöttem, akik arról akarnak meggyőzni, hogy egyáltalán nem létezem. Éppen, amikor már meggyőztek, hogy halott vagyok, felébredtem, de rázott a hideg.

Fél kilenc körül elmentem a postára.

Bemegyek és körülnézek. A „*Postatakarék-pénztár*” feliratú ablaknál egy hivatalnok aludt.

Köhintettem egyet. A hivatalnok felébredt, rám nézett, hátat fordított, kezébe vette a „Pesti Hírlap” című újságot, és nyugodtan olvasni kezdett.

Megkérdeztem csehül a hivatalszolgát, hogy hol lehet pénzt felvenni vagy átvenni a poste restante küldött leveleket.

A hivatalszolga vállat vont, hogy nem ért csehül és elment.

Körülnéztem a feliratok között. Csupa magyar felirat, szlovák egy sem. „*Távírda*”, „*Levél posta*”, „*Utalványok*”, „*Kocsiposta*”, „*Fiókbérlők*” feliratok vonultak el a szemem előtt.

A hátsó helyiségből valamilyen tárgy dübörgő zuhanása hangzott fel.

Valamelyik alvó hivatalnok leesett a székről a földre. Ez most biztos ébren lesz, gondoltam, és odamentem hozzá azzal a kérdéssel, hogy nincs-e itt valami Jaroslav Hašek névre.

A hivatalnok lassan felemelkedett, eldörmögte magát: „*Nem tudom tótul,*” és elment megnézni.

Felforgatta a leveleket és körülbelül háromszor megkérdezte tőlem, hogy milyen névre. „Semmi sincs önnek. Csehországból itt csak egy pénzutalvány van Haška névre.”

„Engedelmével, az az én nevem,” - mondtam. - A hivatalnok ásított. „Önt Hašeknek és nem Haškának hívják.” - „Hogyne,” - feleltem, - „Hašek és nem Haška, de az utalvány Haška névre szól, ugyanis a cseh nyelvben ez a tárgyesete *na* elöljárószóval.”

„Engedelmével,” - dörmögte a hivatalnok -, „a magyarban Hašek marad, engem például Szamárynak hívnak és mindig Szamáry maradok, csak a tárgyesetben teszünk hozzá egy ‘t’-t, tehát azt mondjuk Szamáryt, ugyan miért akarja azt állítani, hogy a Hašek tárgyesete Haška. Mi Magyarországon nem így beszélünk.”

A hivatalnok, aki a „*Postatakarék pénztár*” felirat alatt aludt, odajött. „Butaság, ön egyszerűen Hašek, és nem Haška, az az utalvány nem az öné.”

Felesleges volt a magyarázatom, a magyar urak nem és nem tudták megérteni, hogy a hímnem tárgyesete a cseh nyelvben *a*-ra végződik.

Nem tudták megérteni, hogy a *na* előjárószo negyedik esetet vonz. Azt mondták, hogy miért akarok olyan pénzt, ami nem az enyém.

Nem tudom, mi történhetett volna velem, ha nem kölcsönzök gyorsan az egyik úrtól egy szlovák nyelvtant, melyben feketén fehérén benne volt, hogy a hímnem végződése lehet *a*.

Azután végül kiadták a pénzemet.

Amikor elmentem, felmordult mögöttem a hivatalnok: „*Magyarországban vagyunk*” - és egy másik hozzátette: „*Postán.*”

Az úr, aki segített meggyőzni a hivatalnokokat, odasúgta nekem: „Igen, Magyarföldön vagyunk.” És én hozzátettem: „A postán.”

A kocsmában megszólított a már ismert üzletember: „Na, mit gondol, hol volt?”

Azt feleltem: „A busmanok között, de a magyar postán.”

Liptószentmiklóson.

A Gyömbér alatt²

Éles pára hullott a hegyekre, és a nap, bágyadtan áttörve a köd tömegén, bizonytalanul világította meg a hasadékokban és a Gyömbér hegyláncának elágazásaiban összegyűlt havat.

Vezetőnk, egy fiatal juhász azzal mentette ki magát, hogy meg kell néznie kunyhóját, ami állítólag a közelben van, eltűnt...

Fél órája várunk és nem mutatkozik. Eközben a felhők leszálltak a hegyre és szitálni kezdett a köd. Körülöttünk ködtenger, és a szél folyton folyvást új páracsomókat hozott. Néhány lépésnyire felismertük még a törpefenyők hosszú, széttárt ágait, de messzebb csak és csak szürke köd.

A nap is elrejtőzött és eltűntek a sötét hegyoldalak.

„Nem tudunk tovább menni, muszáj leereszkednünk,” - javasoltam. „De merre?” - felelte a barátom. „Hová, ha nem egy hegyi kunyhóhoz.”

„Jó, gyerünk!” És mentünk, amennyiben leereszkedésünket járásnak lehet nevezni. Helyenként néhány méterrel lejjebb gurultunk, vagy a nedves moha vetett gáncsot a lábunknak. Megint máshol törpefenyőkre estünk, és fáradságosan másztunk fel a hegyre, hogy egy mélybe ugrással művészi próbálkozásunkat megint megismételhessük.

Szomorú idő volt. A botok a moha szétrombolásában elvesztek, a jobb láb megcsúszott a sziklán, a bal láb nyúl üregébe lépett és mindehhez még elkezdett esni. Aki tudja, hogy milyen a hegyi eső, el tudja képzelni, milyen amikor az ember olyan hegyoldalra jut, melynek éppen nekiütköznek a felhők, ahol minden völgyre egy pillanat alatt hatalmas víztömeg szakad, amely megpróbálja elsodorni az ember lábát.

Testileg és lelkileg nyomorúságos állapotban, vagyis amikor már mindenre fel voltunk készülve, rátaláltunk, voltaképpen ráestünk az útra, amelyen három órával azelőtt a juhász vezetett, aki áruló módon otthagyt minket.

Most merre? Semerre sem lehetett más hangot hallani, mint a fenyvesből, a borókásból és a páfrányosból hatalmas esőcseppek hullását az alacsony aljnövényzetre.

Egyszerre egy dal terjedő hangjai csendültek fel a messzeségben:

*Lassan bárányok,
nem győzőm utánatok,
megálljatok, bárányok,
hiszen jövök utánatok.*

Ezek a hozzánkérkező hangok annyira felbuzdítottak bennünket, hogy ügetni kezdtünk abba az irányba, ahonnan ez a kellemes dal hangzott.

Nem ügettünk azonban hosszan, nem tartott sokáig ez a sietés, mindketten teljes egyetértésben beleestünk egy patakba.

„Bestia, mi történik itt,” - hangzott fel hirtelen egy hang valamilyen cserje mögül, és a ködben megjelent egy férfi, hatalmas karimájú kalappal a fején.

² Gyömbér, az Alacsony Tátra egyik csúcsa.

„Eltévedtünk és a hegyi kunyhóba szeretnénk jutni,” - válaszoltam, - „legyen kedves elvezetni minket valahová, ahol melegben lehetnénk.”

„Szóval a kunyhóban laknak,” - felelte a kalapos férfi, - „csak jöjjenek, hadd nézzem meg magukat közelebről!”

Mentünk a férfi után és nemsokára megláttuk a ködben, ahogyan a füstön homályosan átszűr a tűz.

„Vigyázzanak, nehogy beverjék a fejüket,” - intett minket az előttünk menő, széles karimájú kalapos férfi. És máris valamiféle fáklya világított meg bennünket.

„Á, uraim, azt gondoltam, hogy valami kóbor népek, csak tessék, már megbocsássanak kérem szépen, összetévesztettem,” - mondta tisztelettel, - „azt vártam, hogy pásztorok jönnek fönről, és az ökörfogatások is jönnek, így hát strázsáltam.”

Bementünk a hegyi kunyhóba. Kellemes meleg volt odabent.

Benn a sarokban lobogott a tűz, pásztortűz, kővel körülakva, és a tűz fölött, a fahasábon üst függött.

„És honnan valók a fiatalurak?” - kérdezte a nagy kalapú férfi, tisztelettel kifejezést öltve.

„Csehországból,” - válaszolta a barátom.

„Az meg hol az ördögben van, Boszniában?”

„Nem, Prágából jöttünk!”

„Na ja, azt ismerem, Prága, a bátyám családja Deményfalván él, azoknak van egy fiuk, az szintén volt Prágában. Aztán ott szolgált a katonaságnál, kétszer volt ott, hej, igazán rég volt már az, több mint húsz éve. És Prága, azt mondta, tiszta város, és szép is. Meghiszem azt. Várjanak, mindjárt hozok a zsendicéből, savanyú, jól fog esni.”

A pásztor eltűnt a mellettünk lévő épületben és néhány pillanat múlva két „cserpák” zsendicét hozott. Kiiittuk. „Most megkóstoljuk, hogy ízlik melegen. Csak egy pillanat és fölforr.”

Nem sokáig főtt a juhtej az üstben. Gyantás fát tett a hamura. A kunyhó egész belseje világos, vörös fénnel parázslott. Körbenéztem. Fölöttem ostyepkák lógtak bőrtarisznyákban, füstölésre előkészítve. Egy hosszú fán, a kunyhó jobb oldalában, a tűz fölött fadarabok voltak felrakva, tűzrakásra odakészítve. A sarokban összekötözött fáklyák álltak, gyantás fából.

A baloldalon két puska lógott, duplacsövűek, beszegett övek, kalapok, „cifrázottak”, az egyszerű polcon cserpákok.

A padokon bekecsek, zubbonyok és rongyok heverték.

A tej forrni kezdett az üstben. A pásztor facserpákokba merte és megkínált vele. Keserű, fekete kenyeret és sót is hozott.

Azután fogta a megforralt tejet, hozzáadott bizonyos, kimért mennyiségű oltóanyagot, összekeverte és pillanatokon belül készíteni kezdte. Kézzel gyúrta az edényben a sajtot. Elválasztotta a zsendicét a valódi sajttól, amiből majd ostyepkát készít. Formát vett elő, felmelegítette a vizet az üstben és dobálta bele a sajtot. Gyúrta, kinyomta belőle a vizet és belerakta a formába. A nyers ostyepkát sós vízbe tette.

A nedves fa füstölt, a füst csípte a szemét.

„Ha két hétig itt lesznek, egész jól megszoknak itt,” - vigasztalt minket a pásztor.

Egy vadász jött be a kunyhóba. „Hívtak, állítólag medve jár erre. Azt mondják, le kell löni.”

„Micsoda, vannak itt medvék?”

„Úgy ám! Hétfőn szétépett egy birkát, kedden is jött. Fáklyát ragadtak, de eltűnt. Úgy gondolom, a hegyekbe ment.”

„És veszélyesek a medvék?”

„Hát milyenek lennének. A mackó nem csinál semmit az emberrel. Csak kitérni előle, utat engedni neki. Néhányszor éjszaka is átmentem a hegyen, a hold nem világított, sötét volt. Egyszer csak hallom, hogy valami bög, bömböl. Gondoltam, őz jön, beállok egy fa mögé. Méghogy őz! Mackó jött, csak úgy dörmögött. Megijedtem, a vérem is megfagyott. Csak el onnan. A medve körülnézett és ő is el. Nem volt nálam szarvasra való, csak a flintámban sörét, úgyhogy megköszöntem az Úristennek, hogy megvédelmezett. Ammá rég volt, négy éve. Medve-vadászat volt télen. Jöttek a vadászok. Egy még Polyánkából is jött. Felmászik az egyik völgybe és vár. A legények hajtották a medvéket, és éppen abba a völgybe, ahol az a polyánkai vadász volt. Jött az anyamedve a bocsával a völgyben és elkezdett táncolni. Ez a vadász csak figyelte őket, és odalapult egy sziklához és annyira megrökönyödött és elámult, hogy félt löni. Így hoppon maradt. A medvék elmentek, a vadászok pedig a sziklához tapadva, teljesen élettelenül találtak rá a polyánkaira. „Bizony,” - mondta - „többet nem jövök olyan vadászatra, ahol medvére megyünk.” És nem jött. Most is, amikor meghallotta, hogy medve jön, csak reszketett, mint a falevél, amikor ráfúj a szél. Akkor a legrosszabbak a medvék, ha kicsinyük van. Deményfalván egy nőt, amikor összeakadt eggyel, úgy levetett és hozzávágott a földhöz, hogy holtan találták meg. Bizony, van erejük. Egy embert egy egész nap vitt az úton és semmit nem tett vele. Hiszen valójában csak fűből élnek. De mégiscsak jönnek a birkákra és a birtokokra.

A távolból felhangzott a kutyák ugatása és a birkák kolompjainak csengése. A pásztorok hajtották a nyájat a kunyhóhoz.

„Bizony, hogy most sok dolgom lesz, a bacsa elment Breznóba a vásárra, nem tudom, hazajön-e holnap. Elment eladni a birkákat, az út pedig hosszú és rossz.” - szólalt meg a pásztor, újabb fadarabokat rakva a tűzre. „És megfejni a birkákat, több mint háromszáz van belőlük, bizony szép szám.”

Ekkor beszaladtak a kutyák a kunyhóba, és a kunyhó előtt meg a sötétben bégettek a birkák. Bégetésüket visszaverték a környező hegyoldalak.

A juhászok beléptek a kunyhóba. A pásztor meggyújtotta a pipáját és elment beterejni.

Már késő este volt, amikor mindannyian a tűz körül ültünk. A pásztorok pihentek a munka után és pipáztak, mi pedig átázott ruháinkat szárítottuk és zsendicét ittunk.

Azután lefeküdtünk a tűz mellé és elaludtunk.

Körülbelül éjjel két óra lehetett, mikor szörnyű csaholás ébresztett álmunkból.

A pásztorok puskát ragadtak. „Ez medve,” - suttogta a vadász keresztet vetve. Tényleg valamilyen dörmögést lehetett hallani az ajtó mögül. „Gyútsunk fáklyát,” - javasolta a legöregebb juhász. Ekkor már kaparászást lehetett hallani az ajtón.

Mindannyian keresztet vetettek. A vadász kést húzott elő az övéből, és az ajtóhoz állt...

Hirtelen kitérték az ajtót és a legközelebb álló juhász karjába zuhant a félrészeg bacsá. Láncon utána pedig a birkák.

A birkákat kihajtottuk, a bacsát pedig szerencsésen elhelyeztük a tűznél. A szájából csak ennyi hallatszott: vásár, vad ösvény, és a bacsá-medve elaludt.

A tűzből szikrák pattogtak és füst szállt. A háttérben birkák bégettek.

Národni listy 1902. 12. 15.

Gyónás Magyarriából

Amikor a barátommal az erdőből leereszkedtem az országútra Bakabánya felé, sem én, sem a barátom nem tudta, hogy valójában mi rejlik bennünk; vagyis hogy olyan emberek vagyunk, akik a leginkább veszélyesek az egész magyar társadalomra, hogy Jiskra előretolt egységeinek vagyunk modern leszármazottai, hogy nem csupán az egyszerű szlovák nép körében osztunk szét dinamit patronokat, hanem a szlovák értelmiség körében is, akiknek emellett a cseh garibaldisták, vagyis a szokolisták védelmező segítségét is megígérjük. Röviden, hogy mi semmirekellő cseh hazaárulók vagyunk, akiknek a legfőbb kedvtelésük öt millió magyar nyelvét törvényellenesen kitekerni és a magyar csecsemők ártatlan, meleg vérének inni. Brrr!

Nem tudtuk, amíg minket erre Pukanecen, pardon, *Bakabányán* nem figyelmeztettek.

Megkísérlem drámai formában ábrázolni az eseményeket.

Személyek: a jegyző, az írnok, a városi rendőrkapitány, aki egyúttal szabó is, két városi rendőr, én, turista barátom, három szlovák barátunk. A történet színhelye: Bakabánya.

I. jelenet

A jegyző dolgozószobája. A jegyző az asztalnál ül, bólogat és egy táviratot olvas: „Két gyanús cseh tart Bakabánya felé. A selmecbányai szolgabíró. Figyelem!”

Végigolvassa. Az írnokhoz: „*Bizony isten, kedves Kálman*, két cseh rabló van Bakabányán!”

Az írnok: „*Bizony isten*, így van. Azok a legények lesznek, akik már tavaly itt voltak látogatóban és különös nótákat énekeltek az erdőben!”

A jegyző: „*Kedves Kálman*, menjen a rendőrkapitányért.” Az írnok eltávozik.

A jegyző magában: „Muszáj ezt tisztáznunk. Azután valamilyen kitüntetés... dicséret, jó pont a felső vezetésnél. Nyilvánvalóan veszélyes emberek. Bujtogatók, anarchisták, kémek, az orosz kormány fizetett ügynökei! De nálam nem találjátok meg a számításotokat. Nem vagyok én mai gyerek. Kitüntetés, dicséret...”

Belép a városi rendőrkapitány.

A jegyző a kapitánynak: „*Kedves Pálinka*, két cseh bujtogató, anarchista, kém, az orosz cár fizetett ügynöke van Bakabányán. Gyorsan közölje a rendőrökkel. Ha megjelennek ezek a csehek és bemennek valamelyik kocsmába, azonnal jelentse. Azután együtt odamegyünk. Csak figyelem!”

A kapitány elmegy. A jegyző a magyar törvénykönyvet lapozgatja.

II. jelenet

A kapitány a téren a rendőrökhöz: „Két rabló, anarchista, kém, az orosz cár fizetett ügynöke van itt, azonnal jelenteni nekem, ha átmennek a téren. Figyelem!” Elmegy.

Az első rendőr a nadrágját igazgatja: „A pokolba!” A másik rendőr a kardját vizsgálja: „A pokolba!” Körülnéznek a téren.

III. jelenet

A jegyző dolgozószobája. A jegyző jegyzeteket készít a törvénykönyvből: „No, lám, 12 hónap... 400 korona bírság... Hazaárulás, életfogytiglani börtön... ezek Komáromba mennek...”

Kinyílik az ajtó, beesik rajta a kapitány és utána a két rendőr. Mindannyian: „Éppen a kaszinóba mentek.”

A jegyző boldogan: „Utánam, de civilben! Megfigyeljük őket.”

Mindannyian, a jegyző is: „Megvannak. A kaszinóba!”

IV. jelenet

A kaszinó helyiségei. A kályha melletti asztalnál a mi társaságunk. A szemközti asztalnál a jegyző, az írnok, a kapitány és a fia.

Bort iszogatnak.

Mi a tájról, a domborzati viszonyokról, a növény- és állatvilágról beszélgetünk egymás között.

Én szlovák barátainkhoz fordulok: „Engedelmetekkel, a legrövidebb út Újbánya felé Léva irányába vezet?” A szlovák barátunk, medikus: „Nem, a legrövidebb út a hegyeken át visz. Nincs térképek?”

Turista barátom: „Van.” Előveszi a térképet. Én: „Engedelmetekkel, lennétek szívesek bejelölni nekünk az útirányt.”

A másik asztalnál a jegyző megböki könyökével a kapitányt: „Spionok!” Kapitány: „Keresik a hegyeken át vezető utat.” Jegyző: „Megvannak!” A kapitány kiüríti a poharát: „Még egy litert.” A jegyző és az írnok: „Még egy litert.”

A mi asztalunknál élénk beszélgetés folyik.

Én: „Mi mindent alaposan megnézünk, számunkra nem csak a táj érdekes, főként az emberekkel szeretnénk megismerkedni. Az egyszerű emberek közé is megyünk.”

A másik asztalnál a városi kapitány a jegyzőhöz: „Az emberek közé... Számukra különösen az emberek érdekesek.”

A jegyző: „Bujtogatók!” Az írnok mérgesen: „Hozzon nekünk még két litert.”

Mindannyian mérgesen: „Gazemberek!”

Turista barátom pipázik, hozzám: „Viszont ez a magyar dohány nem ér semmit.”

Lárma a másik asztalnál. Az egész becsípett magyarón társaság az asztalunkhoz rohan.

A méltóságos városi kapitány ránk ordít: „Hazaárulók, rablók, kémek!” Kést húz elő. Jegyző: „Nyomorultak!” Boros üveget lóbál. Írnokának és a kapitány fiának pohár van a kezében, kiabálnak: „Öljük meg őket, becsmérlik a magyar hazát!”

Én, megtöltve a revolvert: „Csendesedjenek, uraim.” Turista barátom, megforgatva revolvere dobját: „Nagyon örvendünk.”

A magyarón társaság „Anarchisták!” kiáltással menekül a helyiségből.

Ez volt a mi semmirekellőségünk, melyről tucatnyi felső-magyarországi és német lap írt és még manapság is ír. Sőt, a „Pesti Hírlap” még vezércikket is közölt erről az eseményről.

Aki nem hinne a mi semmirekellőségünkben, olvassa el egy bizonyos magyar lap cikkét, melynek tartalma a következő:

„Néhány száz éve elmúlt az a kor, amikor cseh rablóhordák, az úgynevezett cseh fekete rablóbanda gyilkolta, égette, kínozták a mi magyar asszonyainkat, gyermekeinket, időseket és fiatalokat és a férfiakat, falvakat, városokat, templomokat és mezőket égetett fel, és íme... Ma egy újabb előjel.

Bakabányán megjelentek a cseh anarchisták méltó képviselői. Bujtogatták a népet kormányunk ellen, a kaszinóban megtámadták a kormány képviselőit. Szidalmak halmait ontották a mit sem sejtő polgárookra és azután... Azután ezek az elvetemültek előhúzták a revolverüket, és le akartak lőni négy polgárt: N. N. urat, a jegyzőt, N. N. urat, a rendőrkapitányt, továbbá ennek fiát és a jegyző írnokát. Mikor ez nem sikerült nekik, elmenekültek. Kérdezzük: lehetséges, hogy ilyen személyek tovább folytassák rabló hadjárataikat hazánkban? Lehetséges, hogy mindezidáig szabadon járnak és nem mindennapi módon arcátlan levelet írnak az illető jegyző úrnak, mely így hangzik: ‘Várjuk, hogy minél előbb tisztázza magát megmagyarázhatatlanul nevetséges viselkedése alól, máskülönben meglakol.’ Közelebbi híreket viselkedésükről a közeli napokban vár a lap szerkesztősége.”

Ezzel a cikk végetér.

Saját semmirekellőségem miatt minden nap háromszor elsírom magam...

Kákonyi Gyula kalandja

A fiatal Kákonyi Gyula este felé sétálni ment. Előbb megkerülte az egész falut, Csellésházát, majd elkanyarodott a Nyitra folyó felé, amelynek csillogó tükre messzire ellátszott az alacsony partok közül. Egy ideig nézte a sebes folyású vizet, a kétoldalt vörhenyes agyagpartokkal szegélyezett folyóágyat, majd nyugodt léptekkel megindult a part mentén lefelé, időnként figyelmesen hallgatva a pásztorok szitkait, akik a gázlónál itatták a fülíg sáros állatokat.

Hosszú ideig ment így, egyre azt hánytorgatva eszébe, vajon menjen-e még tovább. Közben a pásztorok nagy csordariogató ostorkongatással a falu felé terelték az állatokat.

Besötétedett. A leszálló köd fátyolt borított a tájra, a harsogó folyó mentén a homályban nem látszott valami csábítónak a partmenti ösvényt.

Kákonyi Gyula mégis megindult rajta. Követte is nagy híven mindaddig, amíg a cigányviskókhoz nem ért.

A csellésházi cigányok élete távolról sem volt olyan színes, amilyennek festeni szokták. Derék honpolgárok voltak mindahányan.

Nem loptak, nem raboltak, becsületesen megéltek a mesterségükből meg a muzsikálásból.

Minden vasárnap, minden ünnepen ott nyűtték a nyirettyűt a csellésházi kocsmában, a parasztok meg bőkezűen szórták elébük a forintot, nem azért, mintha a muzsikájukban nagy műélvezetet találtak volna, hanem elsősorban azért, mert a bandában ott játszott Jóka, a szép cigánylány is, akinek villogó szeme, kígyózó mozdulatai a legfülhasogatóbb nótát is úgy megszépítették, hogy a parasztok a gyönyörűségtől mámorosan csapkodták a combjukat, és lelkesen éljeneztek a füstös képű művészeket. Ha aztán a mulatság után a cigányzenészek kidőlt-bedőlt falú kunyhóikban összeszámlálták a keresményt, elismerően mondogatták:

- Hej, ez a Jóka még az aranyból is többet ér!

A cigányviskók felé igyekezett tehát, nagy elszántsággal Kákonyi Gyula.

Az első viskó ablakszeme világosan pislákkolt.

„Ég a lámpa”, suttogta magában Kákonyi Gyula, megbotolva egy fűcsomóban, amelyet félig lelegett a csorda. „Szívesen beszélnek, hm, nagyon szívesen beszélnek azzal a Jókával, de micsoda szösszel toppanok be hozzájuk? Szépen bekopogtatok, benyitok”, fűzte tovább gondolatait, miközben leporolta nadrágja szárát, mert a sötétben megbotlott és elesett az imént, „ráköszöntök, megdicsérem a művészetüket, különösen a Jókáét, de aztán hogy lesz? Szenvedélyes keleti fajta a cigány. Nehogy megjárjam! De azért megpróbálom, majd meglátjuk.”

Mialatt ezeket elmondta magában, már oda is ért a kivilágított kunyhóhoz. Bekopogott, senki se válaszolt. Újból megkocogtatta az ajtót. Semmi hang. Már vissza akart fordulni, amikor a viskóból hegedűszót hallott. Valaki a Rákóczi-indulót nyaggatta.

Belökte az ajtót és belépett.

Még a lélegzete is elállt a meglepetéstől, mert a füstös petróleumlámpa világánál Jókát pillantotta meg. Egmagában állt a kis helyiség közepén, hegedűvel a kezében. Rajta kívül senki sem volt a kunyhóban.

Jóka szép, formás testű, magas cigánylány volt, nyaka körül érmékből összefűzött nyaklánc csillogott. Most hirtelen abbahagyta a hegedülést, és megkérdezte, mit parancsol az úr.

- Azért jöttem, - dadogta elfogódottan Kákonyi, - hogy megköszönjem a nagyszerű műélvezetet, amelyet az elmúlt vasárnap szerzett a játékaival a községi vendéglőben. El voltam ragadtatva, higgye el kisasszony, mert ilyet még Pesten se hallottam. Valósággal megbabonázott...

- Micsoda szép tű, - szólt közbe váratlanul Jóka, ügyes kézzel kihúзва Kákonyi nyakkendőjéből a csillogó csecsebecsét.

- Magának hoztam ajándékba, a csodás művészetéért, - hebegte ügyefogyottan a fiatalember, akit meglepett a váratlan fordulat, no meg az is, hogy Jóka olyan barátságosan nézett, mosolygott rá. Szíves örömet ajándékozott volna neki nem egy, hanem húsz ilyen nyakkendőtit is.

- Inkább ezt a gyűrűt adhatná nekem, a tű a bátyámé lesz, hisz látja, én nem hordok nyakkendőt, - villogtatta a fogait Jóka, és kezével megtapogatta Kákonyi ujján az ékszer.

- Valóban, hisz magának a gyűrűt hoztam ajándékba, - hazudta most már ügyesebben Kákonyi, - a tűt a bátyjának szántam, - és már húzta is le az ujjáról a gyűrűt.

- Kisasszony, - folytatta, szerelmes szemeket meresztve a szép cigánylányra, - rabul ejtett a szépsége és boldoggá tette, ha maga is vonzódnék egy kicsit hozzám.

- De nagyságos úr, - sütötte le szemét Jóka -, itt nem lehet, minden percben betoppanhat az apám, a bátyám, vagy a vőlegényem, a Rokó. Az aztán igazán nem tudom, mit mondana a nagyságos úrnak, ha itt kapná velem. De tudja mit, jöjjön el holnap ilyen időtájt a régi vízimalomba. Ott elvárom...

Kákonyi azon vette észre magát, hogy finom kézzel kitesékelték a viskóból, és mialatt lassú léptekkel megindult az éjszakában, még hallotta maga mögött a Rákóczi-induló vérforraló zenéjét.

Amikor aztán magához térítette a friss esti szellő, igyekezett ügyetlen lábától telhető sietséggel a falu felé. De még jó ideig csetlett-botlott a szürke dűlőúton, amíg visszaérkezett nagybátyja kúriájába.

„Még vőlegénye is van, az ördög vinné,” - dűnnyögte magában -, „de átkozottul szép, megér egy kis kockázatot.”

A kúriában már nagy volt a riadalom.

Gyulát a nagybátyja nagy örömmel fogadta, hogy elevenen vetődött vissza, de a vacsoránál észrevette, hogy hiányzik a nyakkendőjéből a tű és ujjáról a gyűrű.

- Megfürödtem a folyóban, - mentegetőzött Kákonyi, - és beleesett a vízbe.

- Ez meg micsoda újmódi? Hát te kravátlival a nyakadon fürdesz? - tamaskodott a nagybácsi.

- Dehogyan, vetkőződés közben vesztettem el. Egyszerre csak egy nagy csobbanást hallok és a nyakkendő, akarom mondani a gyűrű, illetve mit is beszélek, a tű belepottyant a folyóba, a gyűrűt meg akkor vesztettem el, amikor kikászálódtam a vízből. Nem esett valami jól a fürdés, hideg még a Nyitra vize, de úgy vélem, hamarosan fölmelegszik, - serítette a szót Gyula barátunk, észrevevén, hogy a nagybácsi nagyon hitetlen képet vág, - nemsokára eső kerekedik.

- Aztán amikor már megfürödtél, még annyi erő maradt benned, hogy sétára is kedved szottyant, ugye? - folytatta a kérdezősködést egy pillanatnyi gondolkodás után a nagybácsi.

- Igen, igen, fürdés után sétálni szokott az ember, az használ az egészségnek. Én is elindultam a folyóparti ösvényen, észre se vettem, hogy egyre távolabb kerülök a falutól.

- Hát az is előfordulhat, - bólintott a bácsi, - csak azért kérdeztem, mert a kocsisunk látott, amint ott kóvályogtál a cigányputrik körül. A városból jött hazafelé, rád is köszöntött, de te annyit se feleltél, hogy bikkmack. Persze, persze, sötét volt már. Azt is mesélte a kocsis, hogy egyre csak dűnnyögtél valamit a bajuszod alatt, ami nincs is, aztán ott csetlettél-botlottál a réten... Tudod mit mondott? - kacagott fel a nagybácsi.

„Most becsap a mennykő!” - gondolta magában Kákonyi, és észre se vette, hogy a görögdinnye zöld héján rágódik.

- Hát azt mondta, hogy olyan képe volt a dolognak, mintha a fiatal nagyságos úr valahol a kelleténél többet ivott volna, aztán most nem találja a hazafelé vezető utat. Hahaha!

Kákonyi megkönnyebbülten fölsóhajtott.

- De most már kerítsük komolyra a szót, - folytatta a bácsi, - ma délután, amíg te fürödtél, meg sétáltál, levél jött az apádtól. Holnap este érkezik. Azt írta, látni akarja, hogy megjött-e már az eszed, és hogy vihet-e magával vissza Pestre. Azt is tudni akarja, hogy kiverd-e már a fejedből azt a kis énekesnőt, mert meg akar nősíteni, és biztos akar lenni felőle, hogy többé nem kujtorogsz a kis művésznőd után.

- De bácsi, hogyan mondhat ilyet, hisz efféle ostobaság még álmomba sem jutott eszembe, - bizonykodott remegő hangon Gyula. - Hisz ismer engem a bácsi, már negyedik hete vagyok itt, látta talán egyszer is, hogy futottam volna valamelyik kisasszony után? Azzal az énekesnővel is csak tréfa volt az egész.

Kákonyi Gyula ezzel felállt, szeme sarkából egy kisajtott könnyet törült le, és láthatóan megbántva, visszavonult a hálósobájába.

*

Öt héttel a történetek előtt botrányos jelenet játszódott le a budapesti „Kákonyi János és társa” cég irodájában.

Az ifjú Kákonyi Gyula keresztbevetett lábakkal ült az íróasztalon, előtte az apja, képét vörösre festette a szent harag.

- Olgát pedig minél előbb feleségül vedd, mégpedig mielőtt sor kerülne a cementgyártó részvénytársaság közgyűlésére! Értsd meg végre, Olga kisasszony apjának 780 részvénye van, azokat mind te kapod meg hozományba. Ha hozzászámítjuk a magad 220 részvényét, akkor egyszerre 1000 részvény boldog tulajdonosa leszel. A részvényeidet eladod nekem, névértékben, darabját kétszáz koronáért. Ennek még a közgyűlés előtt kell megtörténnie, mert különben a jövődöbeli apósod zsebeli be az osztalékot. De nemcsak ezt akartam neked mondani. Te vőlegény vagy, ugye? Márpedig ha vőlegény vagy, akkor becsüld meg magad és becsüld meg a Kákonyi nevet. Jól nevelt vőlegény létedre fiákeron kocsikáztatod azt a vigadóbeli énekesnőt, jársz utána, táncolsz vele, és ügyet se vetsz a világra. Csak nem képzeled, hogy a menyasszonyod apja nem tud a kis barátnődről, te számár! Értsd meg végre, 780 részvény forog kockán... Egyszóval négy hétre vidékre mész, hogy kiverd a fejedből a babádat. Hisz, ha én nem volnék, te lennél a legnagyobb bolond a városban! Most pedig készülj, utazol a nagybácsihoz Csellészházára. A vonat fél nyolckor indul a Nyugati pályaudvarról. Megértetted?

- Meg.

Az öreg Kákonyi fölvette a telefont, a kétszázharmincnyolcas számot hívta, és ezeket mondta a készülékbe:

- Drága barátom, minden rendben van! Gyula holnap utazik falura, ott majd helyrejön az esze.

*

Mindez felelevenedett Gyula lelkében, amikor másnap ismét a Nyitra-parti ösvényt róttá.

Igaz, az énekesnő se csúnya, de Jókának a nyomába se léphet. Ugyan kérem! Micsoda különbség! Amannak fekete a szeme és szőke a haja, a cigánylány meg feketeszemű, fekete hajú, igazi keleti típus.

Ebéd előtt elment megnézni a régi vízimalmot.

Nem ritkaság az efféle alkotmány a Dunán, vagy a mellékfolyóin, torkolatuk közelében.

Gerendákkal kezdetlegesen egymáshoz kapcsolnak két dereglyét, közéjük szerelik a lapát-kereket, amelyet a folyó sodra hajt. A malmot rendszerint kikötik a parthoz. Gazdája kénye-kedve szerint hajókázhat a folyón, sorra látogathatja a vízmenti falvakat, és a helyszínen örli meg a gabonát.

A partról keskeny deszkapallón jutni a malomba.

Egy ilyen malmot szemelt ki tehát a cigánylány a találka színhelyét.

A malom már régóta áll, mert baja esett a vízkeréknek.

Közeledett az este.

Kákonyi azt mondta a nagybácsinak, hogy apja elébe megy a városba, és ezzel az ürüggyel sikerült kijutnia a kúriából. Sietett a régi vízimalom felé.

A malomban sötét volt.

Kákonyi a küszöbre ült, cigarettára gyújtott és várt.

A közelben bőgtek a marhák, szitkozódtak a pásztorok.

A folyó zúgott, hullámai neki-nekiverődtek a malom oldalának. A csordazaj egyre távolodott, végre teljesen elhalt. A vízimalom megingott.

„Talán most jön”, virágzott ki Gyula szívében a reménység, „bizonyára nem akarta, hogy meglássák a pásztorok. Hány óra is van?”

Sercegve lángra kapott a gyújtó, megvilágította az óra számlapját. „Fél kilenc, most érkezett meg az apám”, fűzte tovább a gondolatait, „majd azt mondom, hogy eltévedtem az úton”.

A malom testén remegés futott végig, a folyó egyre hangosabban zúgott.

„Nem szeretnék itt megvirradni”, elégedetlenkedett Gyula, amikor egy órát is eltöltött a várakozásban. „Jöhetne már, talán otthon tartóztatta valami. Csak itt lenne végre! Kár, hogy nem vagyunk Pesten.”

Hirtelen fordult a malom, Gyula kis híján leszottyant a küszöbről.

„A hétszentségit, ez meg micsoda! Inkább kimegyek, hadd látom, mi történik”, suttogta maga elé, és meggyújtotta kis zseblámpását.

Fölkapaszkodott a pallóhoz vezető lépcsőn.

A szél meglobogtatta a mécses lángját, és Kákonyi Gyula nem kis ijedtséggel vette észre, hogy elől-hátul, jobbra-balra, mindenfelől víz veszi körül, a folyóparti fák és bokrok pedig nagy sebesen iramodnak visszafelé.

A malmot Gyulástul sebesen vitte a Nyitra folyó árja...

A hoppon maradt Kákonyi kiabálni kezdett, de kétségbeesett jajveszékelését túlharsogta a folyó zúgása.

*

Másnap az újságokban a következő hír látott napvilágot:

Nem mindennapi kaland a folyón

Kákonyi Gyula úrral csellésházi üdülése során furcsa baleset történt, amely joggal kelthet nagy feltűnést, hisz Kákonyi Gyula urat jól ismerik a pesti társaság köreiben. Kákonyi úr tegnap egy régi vízimalmot akart megtekinteni, és nem ügyelt rá, hogy eddig ismeretlen okokból elszakadt a malmot a folyó partjához rögzítő sodrony. Kákonyi Gyula úr ezt csak akkor vette észre, amikor a malom Csellésházától már jó messze bukdácsolt az árban. Hiába kiáltozott segítségért, szabadítók nem jöttek. Csak reggel hat órakor sikerült a Nyitra torkolata közelében feltartóztatni a pórázáról elszabadult vízimalmot és Kákonyi urat kiszabadítani szorult helyzetéből. Kalandos utazása során összesen negyvenöt kilométert tett meg a folyó hátán.

*

Arról már nem tudok, hogy ezt a hírt elolvasta-e Rokó cigány, a szép Jóka vőlegénye, és annak se tudom az okát adni, miért hiányzott Jóka két héten keresztül a cigánybandából és miért járt odahaza is bekötözött képpel.

Nem állíthatom azt sem, hogy valaki látta volna Rokó cigányt, amint elmetszi a régi vízimalom sodronyát, de még arra sincs tanú, hogy ott hallgatódzott volna a putri ablakánál, amikor Kákonyi Gyula tisztelgő látogatást tett a szép cigánylánynál.

De bárhogyan is esett, Rokó mindig selymán mosolyog, ha a Nyitra mentében vízimalmot lát.

Miért?...

Negyedik hónapja ülök vizsgálati fogságban, és a bíró még mindig nem vette ki belőlem, mit tettem kis unokaöcsémrel, Klognerék négyéves Miló fiával.

Attól tartok, sőt rettegek, ha megmondanám, hol hagytam el őt, holtomig nem szabadulnék meg már tőle. Tudom, első szava az volna:

- Miért ülsz itt?

Ez a szerencsétlen, örökös „miért?”

Több mint négy hónapja a szülei megígérték Milónak, hogy a bácsi, mármint én, elviszi sétálni. Akarva-nemakarva magammal kellett hát vinnem, miután a gondos szülők megfogadtatták velem, hogy az eleveneszű kisfiút épségben hazavezetem.

A ház kapuján kilépve ezért az első szavam ez volt:

- Fogd szépen a kezem, nehogy valami bajod essék.

- Miért ne essen bajom? - Ezzel a kérdéssel adta vissza a szót nagy meglepetésemre az eleveneszű kisfiú.

- Hát tudod, Miló, még elgázolhatnának.

- Miért gázolnának el éppen engem, miért nem téged?

- Azért, mert te még kicsi vagy.

- Miért vagyok kicsi?

- Mert csak négy évet számlálsz.

- Miért számlálok csak négy évet?

- Mert még nem vagy ötéves.

- És mi lenne, ha ötéves volnék?

- Akkor egy évvel többet számlálnál és öregebb lennél.

- Mi az, hogy öregebb?

- Látod, amott az a kisasszony már öregebb.

- Miért mondod, bácsi, hogy amott?

- Azért drágaságom, mert arra a kisasszonyra gondolok az utca túlsó oldalán és nem erre, aki velünk szemben jön.

- Miért jön velünk szemben?

- Tudod mit, Miló, hallgass már szépen.

- Miért hallgassak szépen?

Kétségbeesésemben egy nyaklevest adtam neki.

A gyerek sírva fakadt, én meg rászóltam:

- Ne bőgj!

Kabátja ujjával megtörülte a szemét, és ártatlanul megkérdezte:

- Miért ne bőgjek?
 - Azért, mert fiú vagy.
 - Miért vagyok fiú?
 - Mert nem vagy lány.
 - Miért nem vagyok lány?
 - Azért, drága gyermekem, mert nadrágod van, no meg másért is, de azt majd megtudod, ha nagyobb leszel.
 - Teneked is nadrágod van, bácsi?
 - Persze hogy van, a magad szemével látod!
 - Hát akkor miért nem vagy te is fiú, mint én?
 - Mert már kinőttem a fiúságból.
 - Én is kinövök belőle?
 - Kinősz, kinősz, de most már fogd be a szád.
 - Miért fogjam be a szám?
 - Mert különben a vízbe doblak.
 - Jaj de jó lenne, bácsi!
- Most aztán rajtam volt a kérdés sora:
- Miért lenne jó, Miló?
 - Mert gőzöst játszanék.
 - És hogyan játszanál gőzöst?
 - Fújnék nagyokat, a hátamra meg emberek másznának és harangoznának. Én lennék a Moldva gőzös, és orromból fújnám a füstöt meg a szikrát.
- Váratlanul felkeltette figyelmét egy ember, aki az utcát locsolta.
- Miért öntözi az utcát az a bácsi?
 - Azért, hogy lemossa a port.
 - És miért nem öntöz le bennünket is?
 - Mert azt nem szabad.
 - Miért nem szabad?
 - Mert tönkretenné a ruhánkat.
 - És mivel tenné tönkre?
 - Vízze, kisfiam.
 - Miért vízzel?
 - Azért, mert vízzel locsol, nem pedig sörrel.
 - És miért nem locsol sörrel?
 - Mert berúgna tőle.

- És az baj lenne, ha berúgna? Te is berúgsz bácsi, a mama mondta. Miért vagy te disznó, bácsi?

- Ahhoz te nem értesz, Miló, de most már hallgass, mert kapsz még egy nyaklevest.

- Miért vernél meg?

- Azért, mert csúnyán beszélsz rólam.

- Miért ne beszélhetnék csúnyán, otthon is azt mondják rólad.

- De nem szép tőlük, ha így beszélnek.

- Tőled se szép, bácsi, hogy részeg disznó vagy.

Elcsattant a második pofon. A gyerek föl se vette, csak annyit mondott:

- Látod, nem sírok, te se sírsz, ha a néni megver. Miért ver meg?

Alaposan hátba vágtam. Egy ideig hallgatott, aztán mintha mi se történt volna, megszólalt:

- Miért nincs ezeknek a háznak hátul a kapuja, miért nyílik innen?

- Azért, mert ha hátul lenne a kapu, senki se jutna be rajta.

- És miért kell bejutnia?

- Mert ott lakik.

- Miért lakik ott?

- Mert kell valahol laknia.

- Miért kell?

- Mert nem alhatik az utcán.

- És miért nem alhatik az utcán?

- Mert rendes ember.

Elhallgatott, majd megállapította:

- Azért nem laksz itt te, bácsi.

Ezután csöstül szakadtak a nyakamba a kérdések: miért hívják a fát fának, miért vannak felül az ágai, lehetne-e fából szappanbuborékot csinálni, miért pattan el a buborék, miért vagyok én is olyan gömbölyű, akár a szappanbuborék, és mikor pattanok el (az utóbbi kérdéshez egy kérést fűzött, hogy pattanjak el, mihelyt túljutunk a sarkon).

Egy kutya láttára megkérdezte, miért kutya, miért nem macska. (Ekkor kapta a harmadik nyaklevest.) Hosszú szünet következett, látszott rajta, hogy fejében újabb kérdések születnek.

- Miért nem sütnék fánkot az őrangyalból, bácsi?

- Miért izzadnak meg?

- Neked is meleged van, bácsi? Ha meleged van, miért nem lógatod a nyelved, mint a kutya?

- Miért vörös az ormányod, bácsi?

Éppen a vasúti állomás táján voltunk. Kétségbeesésemben megkérdeztem:

- Nem volna kedved Magyarországra utazni?

- Miért legyen kedvem Magyarországra utazni?

- Azért, mert most mindjárt jegyet váltok, és szépen elutazunk együtt; gőzmasinával, érted-e?

Örömeben összeverte két kis kezét és felkiáltott:

- Én is fűjtatni fogok, mint a gőzös.

- Csak fűjtass kisfiam.

- De gőzt is eresztek majd.

- Csinálj amit akarsz, Miló.

Két jegyet váltottam Puszta-Magyarádra, ami az utolsó vasúti állomás a határtalan pusztá-
kellős közepén. Megjegyzem, az eleveneszű gyerek egyre kérdezősködött:

- Mikor érkezünk meg már oda, ahol megszabadulsz tőlem, bácsi?

Végre megérkeztünk. A pusztá-magyarádi állomásról másfél napig gyalogoltunk a pusztában,
és ott, ahol se közel, se távol nem látszott ember, megkértem Milót, álljon meg és várjon reám
türelmesen.

- Miért várjak rád, bácsi?

- Azért, mert olyan eleven az eszed.

Ezzel otthagytam, és siettem vissza az állomás felé. Egy ideig még hallottam Miló öcsém
ártatlan cérnaszál hangját:

- Miért futsz, bácsi? - majd pár perccel később: - Miért csípnek a szúnyogok, bácsi?...

Így történt.

Képviselőválasztás Pusztá-Magyarádon

I.

Pusztá-Magyarád kisváros Magyarországon. völgyben épült, szőlőtermő hegyek között. Hegyekről beszélni alapjában véve túlzás, legföljebb domboknak válnak be ezek a csöppnyi vakondtúrások, de ha már a magyarádiak így tisztelték őket, ne tagadjuk meg a halmocskáktól e kitüntető nevet. A hegyek túlsó oldalán lápos mocsarak húzódnak. A zsombékok közt nagyra nőtt tűzokok fészkelnek, télen néha toportyánféreg vonítása is hallatszik a nádasból. Az ingoványon túl kukoricás zöldellik. De ha valaki a szőlőhegyek tetejéről néz körül a vidéken, bárhogy erőlteti is a szemét, nem látja meg, hol ér véget a nádrengeteg és hol kezdődik a kukoricaföld. Évről évre makacsul ismétlődő egyformasággal hullámszik a dombok lábától a messzeségbe a bujázöld levelek tengere, kevéssel a szemhatár előtt pedig aszott fűvű pusztába megy át, amelyből itt-ott szikáran magasodik az égnek egy-egy kútgém, mintha nem akaródzna megmártózni a lábánál nyíló zavaros vizű kútban. A pusztán szilaj gulyák, kondák legelnek, mokány pásztorok csattogtatják a karikást, hol egyik, hol a másik gyújt rá öblös hangon valami betyárnótára.

Nyugat felé tehát nem valami szemvidító kilátás nyílik a szőlőhegyekről, de kelet felé még sivárabb a táj. Itt se látsz mást, csak mocsarat, nádast, kukoricást, kondát, marhacsordát, pásztorokat, gémeskutakkal tűzdelt pusztát. Észak és dél felé is hiába keres a szem olyan színeket, amelyeken felüdülne a sok egyhangúság után. Délre, tiszta napokon, a látóhatár peremén néha feltűnnek a Balaton-parti magaslatok, egyébként a fátlan síkságot semmi sem tarkítja. Unalmas és búsító ez a vidék. Északon kezdődik azonban a nagyvilág határa. Ott vezet a poros országút, amelyen jó nyolcórái kocsikázással eljuthat az ember a vasúti állomásra. Ez a legvigasztalóbb világtáj. Nyolc órán keresztül a lovak ugyancsak olyan unalmas síkságon vágtatnak, akárha dél felé vinnének, esetleg keletnek vagy nyugatnak, de keleti irányban jó tizenégy óráig, nyugat felé tizenegy óráig, délnek meg legalább tizenöt óráig vágtathatnának, hogy elérjék a vasparipa pályáját.

A királyi közjegyző úr ezért vásárolt a nyugati lejtőn szőlőskertet, és építtetett magának filagóriát, hogy amint mondogatta, közelebb érezze magát a művelt világhoz. A művelt világot elképzeléseiben a vasúti állomásépület képviselte, amely bár messze volt innen, de mégis forgalmas hely volt, vonatok száguldottak keresztül rajta, bennük utasok igyekeztek Budapestre, abba a városba, ahol a jegyző úr ifjúságának aranyos diákéveit töltötte. Ezekről a „Veszprém-Budapest” táblás vonatokról álmodozott, és ügyet se vetett rá, hogy az állomáson túl megint csak ugyanaz a táj, mint Pusztá-Magyarád felé, mocsarak, betyárok, szilaj gulyák, gémeskutak és kukoricások. Irtózatosan unatkozott ez a szerencsétlen ember, egyfolyvást azóta, hogy pusztá-magyarádi királyi közjegyzővé nevezték ki. Olyan hosszan telt el a két év a szőlőhegyek tövében, városi irodájában, hogy Örvös Pál jegyző úr kétségbeesésében még azt is megkísérelte, hogy jogtudományi munkát írjon az örökösödési jogról. Később aztán belátta, hogy az istenhátamögötti városban, lápok és kukoricások között az élet még rettenetesebb, ha unalmában éjjel-nappal az örökösödési jog bonyolult kérdésein töpreng az ember. Még egy utolsó kísérletet tett, hogy kilábaljon a mindennapok szürkeségéből: a helyi lapban leközzöltette szerinte korszakalkotó munkájának első részét „Hozzászólás az örökösödési jog reformjához” címmel. Ez a hozzászólás a pusztá-magyarádi gyérszámú olvasóközönség nem csekély bosszúságára három számon keresztül húzódott, míg végre belefűlt a közönybe. Nem azért,

mintha az emberek megszűntek volna örökölni, hanem Örvös Pál úr szűnt meg írni, és írás helyett áttért az olvasásra. Nyalábszámra rendelte meg a különféle időszaki lapokat, újságokat és folyóiratokat, ahogy a nevük az eszébe jutott. Gondosan végigolvasta ezeket a kétszáz-háromszáz példányban hetenként megjelenő vidéki újságokat, és elszánta magát, hogy szerintük reformálja meg - csak nem fogyott ki a reformötletekből szegény! - a helyi folyóiratot. Annyit hamarosan elért, hogy a lap új fejlécet kapott. „Pusztá-Magyarád és Vidéke” lett az új cégére. Ismerjük már ezt a vidéket. Mocsarak, csordák, ingoványok és kukoricások. Kedvükért ugyan nem igen érdemes lapot kiadni. Örvös Pál úr azonban a névváltoztatást azért szorgalmazta, hogy fitogtassa modernségét, megmutassa, hogy halad a korral. Az újságokat, amelyekre szorgalmasan előfizetett, sorban odakölcsönözte „Pusztá-Magyarád és Vidéke” szerkesztőjének, aki a jegyző ösztökélésére a szalonba meg a paprika kimérését feleségére bízta, és komoly igyekezettel hozzálátott a művelődéshez. Mivelhogy a jegyző úr politikai lapokat is járatott, Szekeres úr, a derék szatócs és szerkesztő az ország politikai életével is megismerkedett. Mindezideig lapjának politikai rovata Kossuth Lajos ezernyolcszáznegyvennyolcas és negyvenkilences beszédeit idézte. Néha egy-egy szó esett benne Világosról meg az aradi vérengzésről. Az újságban időnként napvilágot látott Petőfi Sándor valamelyik verse is. Ezeket a cikkeket az érdemes szerkesztő régi kalendáriumokból ollózta, csakúgy, mint a „beszélyeket” is, amelyeket lapjának irodalmi mellékletében, az „Alföldi levelek”-ben közölt. Magától értetődik, hogy Szekeres úr minden lelkiismeret furdalás nélkül a maga nevét írta Kisfaludy románcai alá, elvégre Kisfaludy nagysága ettől csöppet se lett kisebb, az irodalmi hajlamú szerkesztőnek pedig bizonyára nem kellett szégyenkeznie a versek miatt.

Egyébként a lapban nem sok szó esett a politikáról. Ha kiírták a választásokat, a szavazatot a kormány jelöltjére adták, akit a főispán ajánlott. Általában azonban a pusztá-magyarádiak nem sokat törődtek a politikával. Ki is ügyelt volna a sok szóbeszédre, a koalícióról, a függetlenségi párról, Bánffyról meg Andrássyról. Annyit tudtak csupán, hogy az ő képviselőjük kormánypárti mameluk, és ennyivel meg is elégedtek, mert az egész országhoz hasonlóan Pusztá-Magyarádon sem rajongtak az osztrákokért, és a kormány évente legalább egyszer ígéretet tett, hogy még több engedményt csikar ki a császártól. Híre járt annak is, hogy a honvédség vezénylési nyelve végre mégis csak magyar lesz. E hír hallatára Szekeres szerkesztő úr könyvtárából, amelyben huszonnyolc kalendárium és almanach porosodott az 1845/62-es évekből, előkeresett néhány forradalmi verset és lemásolván Petőfi egyik harci dalát, lelkiismeret furdalás nélkül alája kanyarította: írta Szekeres Béla. Úgy vélte, ezzel a verssel sem vall szégyent, csakúgy, mint Kisfaludy románcaival, és nem is tévedett. Petőfi pedig nem látta kárát.

Az akkori megboldogult városbíró nagy lelkesedésében díszmagyart öltött, a városi képviselő-testületet nagygyűlésre hívta össze az István királyhoz címzett vendéglőben, ott lelkesült hangon felolvasta a nagyírú költeményt, és kardjával a világ négy tája felé vágott, akárcsak koronázáskor a királya.

Ki tudja, milyen sorsra jutott volna Ausztria, ha a vitéz városbíró néhány hét múlva nem vitte volna sírba a hegy nedűjének szertelen élvezete.

Temetésén Szekeres Béla mondott gyászbeszédet. Persze ismét felhasználta felbecsülhetetlen értékű kalendáriumait, és három vagy négy bennük talált nekrológból nagyszerű halotti beszédet kotyvasztott össze, amelyben a megboldogultat Macedóniai Sándorhoz, szülővárosát az ókori Hellászhhoz, a városházát pedig a kígyóval viaskodó Laokoonhoz hasonlította. Megállapította, hogy a trójai faló hasába bújó görög harcosok sem szereztek bokrosabb érdemeket Pusztá-Magyarád felvirágoztatása körül, mint az elhunyt polgármester, és beszédét a király lelkesült éltetésével fejezte be.

A kiérdemesült szerkesztő a temetés óta szentül hitte, hogy nagy szónok veszett el benne. Az új királyi közjegyző, Örvös Pál kinevezése még jobban megerősítette ebben a hitében, hisz a beszéd, amelyet az új hivatalnok fogadtatásakor mondott a városházán rendezett díszében, nem kevésbé volt tartalmas, mint az emlékezetes temetői búcsúztató. Szülőhelyét újfent Hellászhoz, a városházát Laokoonhoz hasonlította, és a tanítók már riadtan pislogtak egymásra, attól tartván, hogy a sok hasonlatból az új közjegyzőnek már csak a trójai faló marad, Szekeres úr azonban váratlan fordulattal örvendeztette meg hallgatóit és kijelentette, hogy az új közjegyző az igazság kiapadhatatlan forrása, amely megtermékenyíti Pusztá-Magyarád közéletét.

Szekeres úr később a jegyző tanácsára Pestről megrendelte az Athenaeum kislexikonát, és gyakori szomjúsága csillapítására, sorra járva a szülőket, hogy amint mondogatni szokta, tisztelgő látogatást tegyen barátainál, a derék polgárokat hol azzal okosította, hogy Geron Szirakúza tirannusa volt, hol meg arról elmélkedett, hogy Haparanda Lappónia Svédország részének a fővárosa, aszerint, hogy melyik címszót bőfögte fel éppen az emlékezetéből. Miután pedig lapjának fejlécét az „és Vidéke” szavakkal is kibővítette, nagy kitartással, válogatás nélkül olvasta az újságokat, amelyek özönével érkeztek a kultúrszomjas jegyző címére, és így egyre gyarapította politikai ismereteit. Néha egész cikkeket ollózott ki a lapokból, mert rájött, hogy régi kalendáriumai aligha állják meg helyüket az új jelszavak és hírek záporában. A kivágott cikkeket fehér papírosra ragasztotta, és lelkesült vitákat folytatott a közjegyzővel. Örvös Pál úr nagy örömét találta ebben a fura csodabogárban, aki eredetileg semmit sem tudott, most meg annyit szedett bögyébe a kislexikonból, hogy fejében akkora tohuwabohu támadt, mint valamikor a mesebeli Bábel tornyának építésénél.

Érdeklődéssel kísérte a jegyző Szekeres egyre gyarapodó népszerűségét is, és megfigyelte, hogy a polgárok nagy tetszéssel fogadják a szerkesztő sületlenségeit, rajostul járnak el szatócsboltjába, hogy megvitassák a politikai helyzetet. Mindez azóta ment végbe, hogy Örvös Pált a sors Pusztá-Magyarádra vetette. Szekeres egyforma gyöngédséggel beszélt a függetlenségi pártról, a szabadelvű pártról, a negyvennyolcas pártról, csakúgy, mint a katolikus néppártról, amelynek napilapját, az Alkotmányt a közjegyző közvetítésével szerkesztői asztalára kerülő többi lappal együtt szorgalmasan olvasgatta.

A lexikon címszavaihoz hasonlóan összezagylódtak fejében most a pártprogramok is, és ezek a kurta-furcsa módon összeházasított politikai nézetek ragyaként terjedtek el a városban. Mivel pedig az ország egyetlen politikai pártja sem tartotta magát megelégedettnek a helyzettel, Szekeres úr zászlajára írta valamennyi párt elégedetlenségét, és éjszaka nem egyszer dühösen rugdalta meg a lábával az ágy végét s felkiáltott:

- A kutya mindenit! Leszámolunk még az elnyomatással!

Reggel aztán isteniesen megbúbolta az inast, mert a gyerek álmos képpel került elébe, a mai nagy időkben pedig nincs szükség álmos emberekre. Majd belelapozott a kislexikonba, fölballagott az első emeletre, leült íróasztalához, éhomra felhajtott egy pohár vörösbort, és mialatt paprikás szalonnát frustokolt zsenge hagymával, emberevő mord képpel el-elbődült:

- Mi majd megmutatjuk nekik!

Azt már nem mondta meg, hogy kinek, de ez a mondás a maga szüksézávú határozottságában és keménységében sohasem tévesztette el hatását a hallgatóságra, bárhol és bármikor rikkantotta is el magát imígyen a derék szerkesztő.

Idő múltával valamelyik újságban azt is olvasta, hogy fuvall már a szabadság szellője. Azóta valahányszor lement a pincébe és az ajtónyitáskor huzatot érzett, eszébe jutott a szabadság szellője, és teli boroskancsóval a kezében visszatérve a szatócsboltba, vendégeinek a szabadságról szónokolt, a végén pedig hozzátette:

- Mi majd megmutatjuk nekik!

- Úgy bizony, megmutatjuk! - harsogták a derék pusztamagyarádiak és új eszeveszett hírek kaptak lábra a városban.

Szekeres úr végül annyira vitte, hogy kis híján képviselő lett belőle.

II.

Pusztamagyarádon Árva polgármesteré volt a legnagyobb szőlő. Kevéssel azután, hogy kezébe vette a város ügyeinek igazgatását, és elődje örökébe lépett, aki a magyarádi szőlők áldozata lett, elnyerte az esperes úrtól a szomszédos szőlőt is, és azt a városi birtokhoz csatolta, amelyet a pusztamagyarádiak emberemlékezet óta a város fejének rendelkezésére bocsátottak. A birtokszerzés jogcíme egy fogadás volt. Az esperes úr ugyanis egy ízben a vendéglőben azt állította, hogy a tenger vize azért sós, mert olyan források szakadnak bele, amelyek előzőleg kioldották a föld savát. A városbíró, akinek soha életében se jutott eszébe, hogy miért is sós a tenger vize, és aki minden műveltségét a régifajta népiskolák két osztályában szerezte meg akkoriban, amikor a tanítók az írástudó obsitos káplárok soraiból kerültek, - hát ez a derék ember habozás nélkül kijelentette, hogy az esperes úr pedig téved. Személyesen semmi kifogása sincs az esperes úr ellen, és hallotta már azt is, hogy a tenger vize állítólag sós, de kötelességének érzi szemébe mondani az esperes úrnak, hogy ez egyszer bizony nincs igaza.

Másnap Pusztamagyarádon nem beszéltek egyébről, csak a tenger vizéről. Szekeres úr diadalt ült. Még az előző este nála járt Árva polgármester és elmondta, micsoda nézeteket vall az esperes úr a tenger vizéről.

- Fogadott velem a déli lejtőn fekvő szőlőjébe, tudja, ott van az a szőlő az én, illetve a város szőlője mellett - avatta be a dologba Árva úr a főszerkesztőt.

- A polgármester úr mit gondol, mitől sós a tenger?

- Én semmit se mondok Szekeres úr, azt nem tagadom, hogy a tenger vize sós, de hogy miért, azt nem tudom, nem is töröm rajta a fejem. Elég nekem a város gondja.

Szekeres úr sietett elővenni a kislexikont és hosszas keresés után felolvasta belőle Suess geológus véleményét, amely így szólt: „A tengerben ősidők óta van só, amely a föld ókorában lezajlott vulkánikus kitörésekből származik. E kitörések során ugyanis hihetetlenül nagymennyiségű sósav szabadult fel. Vulkánkitörések után még ma is találunk a kráterek körül tiszta sót.”

Árva úr még az éjszaka felverte álmából az esperest. Az esperes úr megrendülten vette tudomásul a megcáfolhatatlan elméletet, a szóban forgó szőlőt a polgármester nevére íratta, Szekeres úrnak pedig megüzente, hogy szégyellje magát, hogyan is árulhatta el az isten szolgáját. Egyébként azonban nem nagyon vette szívére a dolgot, mert az elvesztett szőlőben bicskanyitogató, gyalázatos bor termett. Pusztamagyarádon ez az eset hallatlanul megnövelte Szekeres mester és a városbíró tekintélyét, a polgárok mindkettejüket rendkívül tehetséges és művelt embernek tartották.

A polgármester nagy szőlejében vidám a hangulat. A szabad ég alatt, a holdfényes éjszakában egyre-másra hangzanak a felköszöntők a hosszú asztal mellett, ahol sorjában ül az esperes úr, Szekeres szerkesztő, Árva városbíró, az evangélikus és a katolikus tanító, a nagytiszteletű úr, a jegyző, az asztalfőn pedig az egész vidék legtekintélyesebb birtokosa, Harapássy uram foglal helyet, Harapáspusztá gazdája, aki tucatnyi majorságot, birtokot, számtalan csordát meg nyáját mondhat magáénak, és akinek parancsát kétszáz számadógulyás lesi.

A helyi nagyságok meghívására azért kocsizott ide öt órányi járásra fekvő kastélyából, hogy részt vegyen a választás előtti megbeszélésen. Nemrég halt meg ugyanis a választókerület képviselője, és utódjának sorsáról ezen a néptelen vidéken - elsősorban pedig a furcsa magyarországi választótörvény jóvoltából - száznolcvan szavazat döntött. Lipót császár idejében a Harapássyak nolcvan szavazattal járultak hozzá annak eldöntéséhez, hogy ki képviselje a megyét a diétán. Később az elmúlt évszázadban a mindenféle reformok megszüntették ugyan a családnak ezt a jogát, de még ma is az a helyzet, hogy képviselőválasztásokon a szavazatok egyharmadával, kereken hatvan választóval Harapássy rendelkezik. Gazdag ember volt, nem a maga érdeméből, de az ősei jóvoltából. Apjának már annyi volt a mindenféle birtoka, gulyája, hogy negyvennyolcban ő látta el a magyar forradalom csapatait hússal. Amikor aztán elfoglalták a vidéket az osztrák katonák, az öreg Harapássy készségesen vállalta a császári csapatok húsellátását is, nagy traktátat rendezett a törzstisztek részére, és mindkét harcoló félnek annyira a kedvében járt, hogy barátjuknak tekintették a forradalmárokat és a császáriakat is.

Ez a nagy becsületesség apáról fiúra szállt, és a mi történetünk idejében élő Harapássy is óvatos ember volt, az egész megyével fenntartotta a barátságot, és képviselőválasztásokon a maga hatvan szavazóját a mellé a jelölt mellé állította, akit a főispán ajánlott. Ezen az istenhátamögötti vidéken sohasem voltak politikai viszályok, ellenzéki jelölt egyszer sem bontott zászlót. A béke és a nyugalom zavartalan légkörében nőtt óriássá Harapássy, valóságos uralkodója volt a környéknek, csakúgy, mint ősei, akiket a királyok pallosjoggal ajándékoztak meg, de jobbágaikat nem Harapáspusztán, hanem a pusztá-magyarádi szőlőhegyen akasztatták fel, mert jóságukban nem látták volna szívesen, ha a bitófa gyümölcsét ablakuk alatt lóbálta volna a szél.

Ennek a nagymúltú családnak az utolsó sarja eljött tehát a városba, kancsószámra védte a bort, és parancsoláshoz szokott, recsegő hangján megkérdezte:

- Uraim, ha jól értettem, Szekeres urat akarják jelölni képviselőnek?

- Igen, úgy van - harsant a válasz olyan erővel, hogy elröppent a város széléig, ahonnét dühös kutyaugatás felelt rá.

- Kérem tehát Szekeres urat - folytatta -, hogy mondja el politikai nézeteit.

Szekeres úr felállt, és szónokolni kezdett, Mázsás mondatokat vágott a magát bizottságnak nevező ivókompanya fejéhez, Harapássy, a környék pátriárkája pedig szigorúan nézett a szemközi hegyoldalra, amelyet ezüst köntösbe öltöztetett a holdfény.

Szekeres az említett nehézfajsúlyú mondatokat egyrészt a kislexikonból, másrészt a különböző folyóiratok politikai és politikamentes vezércikkeiből gyűjtögette össze hangyaszorgalommal, gondosan végigolvassván minden nyomtatott papírost, amellyel a közjegyző megajándékozta. Most aztán ömlött belőle a bölcsesség, akár a lyukas zsákból a köles: „Végre le kell számolnunk velük!” „Mi majd megmutatjuk az egész világnak!” Amikor aztán kijelentette, hogy a szlovákok Magyarországot el akarják árulni az oroszoknak, az egybegyűltek lelkes éljenzésben törtek ki.

A jegyző úr ugyan alig tudta elfojtani a nevetését, de a többi, az esperes úr, a nagytiszteletű lelkész, az élemedett katolikus meg evangélikus tanító, no meg a nagytudományú polgármester egy szívvel-lélekkel üvöltötte:

- Éljen az új képviselő!

Harapácssy pedig Szekereshez lépett, kezét fogott vele és röviden csak annyit mondott:

- Készülj öcsém, velem jössz a kastélyomba.

Szekeres áhítatosan szorongatta a kezét, amely hatvan szavazatot jelentett a megválasztáshoz.

III.

Csendes az éjszaka, a kukorica sorfala között zötyögve halad a bricska, benne az öreg Harapácssy ül, mellette Szekeres, aki bőkezűen részesíteti a főurat tudományából.

- Hadd már azt a sok tudományt, - szakítja félbe Harapácssy, - a természettől kell tanulni, hallgatni a tehenek bögését, ha feszül a tőgyük, ügyelni a kocák etetésére, hogy megmaradjanak a malacok. Ez a világ rendje, öcsém. Megbecsülöm én a tudományos embert, de magam nem jártam iskolába. Mire is az? Látod magad fölött a csillagokat az égen, aztán elmész az iskolába, és ostobaságokkal beszélnek tele a fejedet róluk.

A szilaj mének sebesen röpítették a síkon a bricskát, a környék ura pedig folytatta:

- Amíg nem volt ez a sok tudomány, apáink az égről olvasták le, amit tudtak. Megjelent az üstökös, már dugták is el a vagyont, mert tudták, hogy háború lesz. A magam szemével láttam Nagykanizsán, a forradalom előtt, amint a torony tetejéből egy gyapjas ördög rikoltozta: „Jönnek az új törökök!” Sok csodadolog történik a világon. Hát mit gondolsz öcsém, - fordult hirtelen az újdonsült képviselőjelölthöz - gömbölyű-e a föld?

- Bizony gömbölyű, bátyám-uram! - válaszolta tisztelettudóan Szekeres.

- Mit dödögsz, te számár, - ordított rá Harapácssy. - Én is gondolkoztam felőle, de csak annyit mondok, ha a föld gömbölyű volna, akkor odalent abban az Ausztrália országban, vagy hogy is hívják, az emberek a fejükön járnának.

- Bocsáss meg, drága jó bátyám-uram, könyörgöm, én nem tehetek róla, de a föld igazán gömbölyű...

- Hallgass már, te istenbarma, hisz látom, sima akár a tenyerem! Hol a fenében mondhatod, hogy megyünk lefelé a föld görbületén? Síkon megyünk, egyenes hát a föld, ezt mondták a veszprémi kolostorban a papok, amikor gyerekkorában ott tanult az apám. Azok pedig okos emberek voltak, még latinul is tudtak, te tökkelütött. A többi az mind tudományos marhaság... No szép képviselőnk lett volna!

Harapácssy, uralkodói méltóságának tudatában, nyakoncsípte a boldogtalan Szekerest, kipenderítette a bricskából a kukoricásba, és tovább hajtattott a síkon, az egyenes földgömbjén. Még sokáig hallatszott a káromkodása, amint egy-egy szófoszlányt idáig sodort a szél.

Világos nappal volt már, mire Szekeres hazaérkezett. Először az asztalon heverő lexikont ütötte fel. Persze, hogy nem tévedett! Ott állt, fekete fehéren, hogy a föld gömbölyű; de Szekeres bizony soha életében nem állt többé a bizottság előtt, hogy képviselőnek jelöljék.

Harapássy hatvan szavazatát és vele együtt a képviselői mandátumot Árvai polgármester kapta meg, aki hisz abban, hogy a föld sík és lapos.

Pusztá-Magyarádon pedig tovább folyik az élet, unalmasan, örök egyhangúsággal, és Örvös Pál királyi közjegyző úgy érzi, minden nap egyre csak sivárabb lesz.

Befellegzett már Gömörben a romantikának

Ha Dobsinán hetivásár van, és az öreg Karhanné, aki a templom tövében cifra kendőket árusít, közeledni látja Jurást, sebtében a ládába takarítja a kékgyűrűs vörös kendőket.

Ennek pedig az az oka, hogy Jurás öt esztendővel ezelőtt éppen ilyen kékgyűrűs piros kendőt vásárolt Puhafa Marusának, mégsem kapta feleségül, pedig négy évig járt utána.

Azóta Jurás rá se bír nézni az efféle kendőkre, és ha a szeme elé kerül egy, tüstént beleköt a vénasszonyba:

- Az ördög bújjon beléd, vén boszorkány, minek is hozol ilyen kendőket a vásárra?

Öt esztendővel ezelőtt történt, Dobsinán éppen vásárt tartottak. Jurás is ott volt a Marusájával, kendőt vett neki vásárfiául, a városi vendéglőben megittak egy pohár édes bort, és hazafelé menet szüntelenül szerelmet vallott a lánynak, ami nem csekély dolog, mert Dobsináról négy óráig tart az út Gölnicre.

Ugyanaznap délután két csendőr kísérte feltűzött szuronnyal Jurást az iglói törvényszék tömlöcébe, erdészeti kihágás és hivatalos személy ellen elkövetett erőszak miatt.

Szegény Jurás! Hazakísérte Marusát, aztán szíve boldogságát meglocsolta Radik kocsmájában néhány kupica szilvapálinkával. Itt hallotta, hogy Andrassy gróf ma a közeli erdőben vadászik.

„Ha a gróf megteheti, hát én miért ne tenném”, mondta magában Jurás, akinek agyát egyaránt megzavarta a szerelem és a pálinka, feltápáskodott a rozoga padkáról, hazament, fogta az apjáról rá maradt duplapuskát, és elballagott az erdőre.

Megy a patak partján, találkozik Pehura erdésszel.

- Erigy az utamból, Pehura, - tanácsolta előbb barátságos szóval Jurás.

Pehura erdész, tudván, hogy töltetlen a flintája, a kabátja zsebébe nyúlt, hogy előhúzza a hosszú vadászkést.

- Ahová az ördög nem mehet, csendőrt küld maga helyett - mondogatja manapság Jurás, ha híres kalandját mesélgeti. - Kicsavartam a kést Pehura kezéből, már ott térdeltem a mellén, hogy egy kicsit megregulázzam, amikor se szó, se beszéd, ott teremnek a csendőrök. Aztán...

A vége az lett, hogy Jurásra hat hónapot mért ki a tekintetes királyi törvényszék.

Amikor már a negyedik hónapot töltötte a börtönben, odakerült melléje a fiatal Oravec. Egy hetet kellett leülnie, mert azzal biztatta a felsőhutai bírót, hogy megmártogatja a patakban.

- Furcsa dolgok történnek minálunk a faluban - jegyezte meg első nap este, de nem mondott többet, a fal felé fordult a priccsen, és húzni kezdte a lóbőrt.

Másnap is csak annyit dünnyögött:

- Hát a Marusa...

Csak harmadnapjára nyilatkozott meg a lelke Jurás előtt, mondván:

- Hát a Marusa bizony férjhez megy!

Annyi esze volt a fiatal Oravecnak, hogy ezt a porkoláb jelenlétében mondta, amikor az ebédet hozták, nehogy nagy kárt tegyenek benne a Jurás kemény öklei.

A vége mégis csak az volt, hogy Jurást a négyes számú zárkába költöztették, az egyesbe, mert hát a börtön rendjében az áll: „Ha a fogoly erőszakosságot követ el rabtársával szemben, magánzárkával büntetjük”.

Oravec igazat mondott: Marusa lakodalomra készült. Alighogy a fülébe jutott, hogy Jurás azon az emlékezetes napon csendőrkézsre került, tüstént megfeledkezett a délelőtti szerelmi vallomásról, megfeledkezett még a kékgyűrűs, piros kendőről is, és azt mondta az apjának:

- Nagy betyár az a Jurás, boldogtalan az asszony, aki hozzámegy.

Jövő vasárnap már Vaskó kísérté a templomba Marusát.

Vaskónak nagy malma volt, kék dolmányát öklömnyi ezüstmegkók cifrázták. Jurás egy ütött-kopott vityillóban húzódott meg, faszenet égetett, kis kocsiban vitte a bányába, ott árusította, kék dolmánya se volt, csak börgombos szűre, és az egész vidék semmirekellő himpellérnek, betyárnak tisztelte.

Nem telt bele két hét, és Vaskó tiszteletét tette Puhaláéknál, csöppet sem rejtve véka alá látogatása célját, mármint azt, hogy tisztességes szándékkal feleségül kéri a lányukat. Az öreg Puhala neki ígérte Marusát, de Vaskó másnap keserves képpel panaszkolta, hogy sajog a háta, mert a malom előtt rálestek a legények, a hűvösre tett Jurás cimborái.

A dolinkai erdész, akihez vénasszonyszájon eljutott az eset híre, néhány nap múlva így számolt be róla a dobsinai jegyzőnek:

- Milyen romantikus ez a mi népünk.

A romantika még inkább elhatalmasodott, amikor Jurást szabadon bocsátották.

Egész nap ott látták lappangani a Vaskó malma körül.

- Furcsa dolgokra virrad a világ, - mondogatta az erdész a jegyzőnek a dobsinai kaszinóban.

Bizony, igen furcsa dolgok történtek.

Ott hasal Jurás az erdő szélén, egy macskaugrásnyira a malomtól, és éles szemmel ügyeli, mikor dugja ki Vaskó a képét.

- Bújj elő már, te nyámnnyila - kurjant egy nagyot, amikor beleunt a várakozásba -, bújj elő, beszédem van veled.

Az ablakban megjelenik Vaskó elkínzott képe.

- Hát kimászol-e végre? - ordít újfent Jurás.

Vaskó óvatosan kinyitja az ablakot.

- Miért haragszol rám, lelkem egy cimborám?

- Majd azt is megmondom - hangoskodik tovább Jurás -, előbb nyisd ki az ajtót, komoly szót akarok váltani veled!

- Hogyan eresszelek be, kedves jó Jurás barátom - rimánkodik Vaskó -, hisz még kárt teszel bennem.

- Hát beeresztesz vagy nem? - mennydörgi Jurás, és szavának harsanó visszhangja kél a sötétlő erdőben. Szapora léptekkel odasiet az ablak alá.

Vaskó odabotorkált az ajtóhoz, félrehúzta a reteszt, és bebocsátotta Jurást a házba.

- Így már jól van - dicsérte meg Jurás, és kemény léptekkel benyitott a szobába. Vaskó a nyomában. Leültek egymással szemben.

- Ne haragudj rám, Jurás barátom... nem innál meg egy pohár bort, - kedveskedett elcsukló hangon Vaskó.

- Megiszom, miért is ne innám - bólintott Jurás -, de azt tudod-e, micsoda beszédem van veled?

- Ne tüzelj már, drága pajtásom - kérlelte Jurást -, magam se tudom, hogyan estem belé. Te is tudod: a lány akár a falevél. Ma itt van, holnap amott.

- Inkább hozd már azt a bort, - dörrent rá Jurás, - és kergesd el a szájtatókat az ablaktól.

A fél falu ott állt már a malom tövében, várták, hogyan megy végbe a nagy kíváncsisággal várt látogatás.

Vaskó hamarosan visszatért a borral. Töltött, ittak.

- Jó bor, - dicsérte a házigazda, - Egerből hozattam. Nem édes, de nem is fanyar.

- Hallgass már, - szakította félbe Jurás. - Azt mondd meg végre, tudod-e, miért jöttem hozzád?

- Szívemről szakadt, édes cimborám - rimánkodott Vaskó -, hagyjuk már ezt a beszédet! Jó barátok voltunk mindig, hát... Tetszett nekem, no meg én is neki...

- Nem azt kérdeztem, - harsant a Jurás hangja -, ülj ide mellém, tölts, és ne farolj az ajtó felé!

Vaskó óvatosan a szék szélére helyezte a fenekét, töltött, Jurás lecsurgatta gégején a bort, és csendesen megjegyezte:

- Az a kendő, amit Marusának vettem, két forintomba került. Add meg a két forintomat Vaskó, többre ne legyen gondod.

- Látod, cimborá - mondta egy idő múlva Jurás, miután a pénzt a rézveretes övébe rejtette -, kár lett volna összeveszni ilyen kicsiségen két jó barátnak.

*

- Befellegzett már Gömörben a romantikának - mesélte elbúsultan másnap a dobsinai kaszinóban a dolinkai erdész.

Egy maradi kisváros krónikájából

P. felső-magyarországi városban, amelynek lakosai javarészt német származásúak, fontos ügyben ült össze a város bölcse tanácsa.

Az ülés igen élénk, helyenként viharos lefolyású volt.

Azon a szerfölkött fontos kérdésen vitatkoztak ugyanis, hogy a város költségén tűzoltófecs-kendőt vásároljanak-e, vagy pedig a helybeli templomban új oltárt állítsanak a tizenhatodik századbeli régi oltár helyébe.

Mindez ideig szurkos kosarakat használtak a tűz oltásánál, bár a környékbeli városok és városkák már régóta tűzoltófecs-kendővel dicsekedhettek.

A mostani nemzedék életében igen kevés tüzeset fordult elő, és a hagyományokhoz ragaszkodó polgárok igen büszkék voltak városuk ódon jellegére, de csakis akkor, ha közbiztonsági intézkedésekről volt szó.

Persze, akadtak a városi tanácsban olyanok is, akiknek már egy kissé felnyílt a szemük, ezek biztatták a városbíró, vegye csak meg azt a tűzoltófecs-kendőt, mert mégis csak értelmesebb dolog, ha újfajta, hasznavehető szerszámmal szerelik fel a tűzörséget, mintha meghagynák a régi, tökéletlen kosarakat.

A városbíró azonban makacskodott.

Felesége ugyanis, amikor elvitte gyerekeit a privigyei klostomba, szerfölkött megcsodálta az ottani templomot, és úgy találta, hogy odahaza az isten háza igen szegényes az idegen város egyházához képest, különösen bévülről, így aztán napról napra rágt a férjeura fülét, hogy gondoskodják az új oltárról.

Ma is megint csak a tűzoltófecs-kendő vagy az oltár kérdése került szőnyegre.

A városbíró dörgedelmes beszédet mondott minden fecskendő ellen, de az újmódi masinának nem kevésbé lelkesült védelmezői is akadtak, végül aztán abban állapodtak meg, hogy szavaznak, ki van a fecskendő mellett és ki van ellene.

A szavazás balul ütött ki. A tanácsstagok fele a masinára szavazott, fele meg ellene.

Megismételték a próbát, de az eredmény csak ugyanaz maradt.

Hosszas tanakodás után az egyik tanácsúr azt javasolta:

- Úgy vélem, erről a fontos kérdéstről nem dönthet néhány ember. A köz javáról van szó, kérdezzük meg a lakosságot. Fektessünk fel két lajstromot, a városi rendőrök járják végig az utcákat, egy házat se hagyjanak ki. Aki fecskendőt akar, írja alá a nevét az egyik listán, aki pedig az oltár mellett szavaz, rója nevét a másik papírosra. Elsőnek a városbíró úr írja alá a nevét, s példáját bizonyára minden polgár követi majd.

A szónok javaslatát dörgő taps fogadta, a tanács egyhangúlag elfogadta az indítványt.

A városbíró még bejelentette, hogy a legközelebbi ülésen megkezdik az aláírást, aztán szélnek eresztette a tanácsstagokat.

Gyűlés után a városbíró híveivel - mint rendszerint a közügyek megvitatása után - betért a főtéri kocsmába.

A fecskendő ügyének védelmezői a párt egyik szószólójánál gyűltek össze, és azon űzték az eszüket, hogyan nyerhetnék meg céljaiknak a polgárok többségét, no meg magát a városbíró is.

Sokáig tanakodtak.

Végül ketten felkerekedtek és a város szélére mentek, ahol egy kidőlt-bedőlt oldalú, bogárhátú házikóban, a város egyik legismertebb személyisége lakott, akit általában csak „Kódorgó”-nak hívtak.

Ha ez a derék ember gombázás közben a sűrűből hirtelen kilépett a tisztásra, olyan volt, akár a nagyírú Rinaldo Rinaldini, amint ezt a derék férfit a különböző ponyván árusított krónikák lefestik. Igaz ugyan, hogy a derék Kódorgó még álmában sem vétett senkinek.

Őt kereste fel tehát a fecskendő-párt két küldötte, és hosszú tanácskozást folytatott vele.

Már éjféltbe hajlott az este, amikor a városbíró felkelt a kocsmasztal mellől és hazament, ugyancsak a főtéren páváskodó házába.

Megnyugtatta feleségét, hogy az oltár most már biztosan meglesz, és a jól végzett munka boldog érzetével heveredett le ágyára, hogy élvezze a kemény harc után a jól megszolgált pihenést.

Jókedvűen aludt el, de keserves volt az ébredése.

Kevéssé éjfélt után a főtéren borzasztó ordítás harsant: „Segítség, égnek a csűrök!” és valaki kemény ököllel sorba verte a kapukat. A baljós hír hozója sebes léptekkel eltűnt valamelyik sötét mellékutcában, a felzargatott polgárok csak annyit láttak, hogy arca - nyilván a tűztől - csupa korom volt.

Mindenfelől összefutott a nép, ki hálóingben, ki pongyolában, ki sebtében magára rántott nadrágban vagy kabátban, és hangosan harsant a jajszó: „Égnek a csűrök!”

A városbíró, aki ugyancsak felriadt a nagy ordításra, az ijedségtől majd az eszét veszítette. Felesége elájult rémületében.

Hogyis ne! Hisz a csűrökben ott volt még az egész évi termés. Ha leégnek, ez bizony a városbírókat is jóval szegényebbé teszi.

Nem kisebb riadalom lett úrrá a polgárokon is.

Végre észbe kaptak, összeszedték a szurkolt kosarakat, teletöltötték vízzel. Ez azonban igen lassan ment. A kosarak javarésze ott lappangott a különböző házak padlásain.

Keserves percek és negyedórák múltak el, míg végre megtöltötték vízzel a kosarakat.

A csűrök negyedórányi távolságban feküdtek a várostól, egy dombon túl, és közelükben nem volt se patak, se forrás.

Mialatt a szurkos kosarakat hajszolták és töltötték vízzel, a városbíró kétségbeesetten rohángált fel-alá, hisz azalatt a csűrök talán már mind porrá égtek.

Önkéntelenül eszébe jutott a tűzoltófecskendő. Ha az itt volna, megszűnne a bizonytalanság, a rettegés...

Rég megtöltötték volna vízzel, és már ott lehetnének a tűzeset helyén...

Végre elindultak.

Nem siethettek nagyon, nehogy kilocsogjon a kosarakból a víz.

Már fölértek a dombra.

Tűznek se híre, se hamva.

Leereszkednek a meredékes lejtőn a csűrökhöz, de mit sem látnak, csak a csűrök mögött parázslík egy aprócska tűz helye.

Mindnyájan úgy érezték, mintha újjászülettek volna.

De a rémület, amelyet egyrészt a tűzeset álhíre, másrészt az időrabló, ide-oda topogás keltett, arra volt jó, hogy a legközelebbi ülésen a városbíró határozott kézzel ráírta nevét a tűzoltófecskekendő listájára. A többi tanácsstag szinte kivétel nélkül követte példáját.

Egy ideig kutatták, vajon ki riasztotta fel a vakhírrrel a várost, de nem találták meg a csendbontót. A nagy riadalomban senki se vette szemügyre.

Néhány nap múlva diadalmasan vonult be a városba a felbokrétázott, tarka szalagokkal díszített, vadonatúj tűzoltófecskekendő.

Lőcsei közjáték³

Nem hiszem, hogy 1902. augusztus hatodikán akadt volna ember Lőcsén, akinek könny ne szökött volna a szemébe, látván bennünket, amint hosszúra nyúlt, elgyötört képpel kiléptünk a postahivatal ajtaján.

Ezen az emlékezetes napon a zsebünkben összesen húsz fillér szerénykedett, és azért látogattunk el a lőcsei postahivatalra, hogy felvegyük az utunk folytatásához szükséges pénzt, amit nagy bölcsen ide címeztettünk. A hivatalnokokkal folytatott hosszas értekezés után azonban meggyőződünk róla, hogy a postán egy árva garas se vár reánk.

Egymást támogatva léptünk ki a bolthajtás alól az ódon főtérre. Mellettünk tömegével siettek az emberek a parkba, a sétátérre.

- A fene vinné ezt a sok embert - mondta ingerülten a barátom, és megcsörgette zsebében az utolsó három krajcárját.

- Pimasz lőcseiek - vett erőt rajtam is a szent harag -, úgy meregetik ránk a szemüket, mintha sohase láttak volna porlepte vándorokat. Gyerünk a parkba, pihenünk egy kicsit.

Keresztülvágtunk a téren, dühünkben ügyet sem vetettünk az ódon gót stílusú katedrálisra, a felső leányiskola mellett kísértáltunk a városkapun, és a régi bástyaárok tájékára igyekeztünk, amelyet a gondos lőcsei tanács parkká varázsolt, letelepedtünk egy padra, hogy számba vegyük a legközelebbi napok bizonytalan kilátásait.

Kitekerném a nyakukat odahaza, hogy nem tudtak idejében útiköltséget küldeni! - szökött ki a számon a szitok a csendes ligetben. A lombok zöldjében elvesztek az ősrégi bástyák, kupolás őrtornyok, és az ösvény egy váratlan kanyarulata után meglepő kilátás nyílt a közeli falvakra, rétekre, fenyvesekre.

- Lőcse a tizenegy szepesi város egyike, amelyet Zsigmond elzálogosított a lengyel királynak - jegyezte meg barátom elgondolkozva.

- Eredj a Zsigmondoddal! - szóltam rá kedvetlenül -, csak nem képzeled, hogy mi is zálogba csapjuk Lőcse városát?

- Lőcse lakossága eredetileg javarészt német volt - folytatta barátom zavartalan nyugalommal -, még ma is sok itt a német evangélikus.

- Mi közünk a te németeidhez? - hangoskodtam tovább. - Azt mondd meg, hol alszunk ma éjjel? Hol vacsorázunk? Azt bezzeg nem tudod. Egyre csak a németeken, az evangélikusokon meg Zsigmondon üződ az eszed, amikor kettőnknek összesen hat krajcár a vagyonunk.

A barátom felállt a padról.

- Mivel pedig a város lakói javarészt német evangélikusok, bizonyára kerül itt egy szupplikánsok számára rendelt otthon is - állapította meg magabiztos hangon, nem csekély méltósággal -, mi pedig ma estére szupplikánsok leszünk.

³ A novella cseh eredetijében. J. Hašek mellett szerzőként útitársa, Viktor Janota is szerepel. *(A fordító megjegyzése.)*

Magyarországon szupplikánsoknak nevezik azokat az evangélikus diákokat, akik vakáció idején sorra látogatják az egyházközségeket, és adományokat gyűjtenek vallásos célokra. Nagyobb városokban otthonokat rendeztek be számukra, ahol jobb híján megszállhatnak.

- Szup-szup-szup-szupplikánsok... - dadogtam - veszett ötlet ez, Viktor.

- Dehogysis - bizakodott a cimbora -, elvégre nem akarunk mást, csak szállást egy éjszakára.

Ebbe aztán én is belenyugodtam. Felkerekedtünk, visszaindultunk a városba. A rajosan nyüzsgő járókelők között olyasvalakit kerestünk, akinek eléggé kellemes a külseje ahhoz, hogy megkérdezhessük tőle, hol van a szupplikánsok otthona.

Egy kerekképű, simára borotvált úriember jött velünk szembe, arcáról egy szemvillanásnyi időre sem hervadt le a mosoly.

- Legyen olyan szíves, mondja meg nekünk, hol találjuk a szupplikánsok otthonát? - állította meg egyikünk.

- Az urak szupplikánsok? - kérdezte válaszképpen az ismeretlen, és rendületlenül mosolygott tovább.

- Azok vagyunk - erősködtünk egyszerre mindketten.

- Én vagyok a helybeli evangélikus lelkipásztor - mutatkozott be derűs képpel -, maguk honnan jöttek?

- Egerből - lódítottam -, Abaúj megyébe küldtek szupplikálni, de egy kis vargabetűt tettünk északra.

- Örvendek, nagyon örvendek - nevetett barátságos ismerősünk -, tüstént elvezetem önöket Majerné asszonyhoz, ő viseli gondját az otthonnak.

Majerné asszony szepesi németiséggel beszél, egyébként egész kellemes benyomást tesz, arca kissé maszatos, kora ott ingadozik a hatvanadik évtized táján, és láttunkra dűnnyögött valamit az orra alatt, csak annyit értettünk belőle, hogy mindenféle koldusfajzatot emleget.

A lelkész úr itt búcsút vett tőlünk, Majerné pedig bevezetett a szállásra.

- Kellemes szobácska, - mondta - itt aludhatnak - mutatott egy alacsony, keskeny ágyra. Ekkor hirtelen eltört a mécsese. - Itt ezen az ágyon lehelte ki lelkét boldogult férjem, előtte az édesapám és három évvel ezelőtt a drága lányom...

- Ne sírjon - vigasztaltuk -, az ember sohasem tudhatja...

Amint már mondtam, igen kellemes asszonyság volt, nagyszerű dolgunk volt nála, amint azt barátom naplója is tanúsítja. Hadd idézzek belőle egy pár sort:

Lőcse, augusztus hatodika...

...Végre tető alá kerültünk. Valami Majerné nevezetű asszonyságnál találtunk szállást. Isten nyújtsa meg a napjait! Derék asszony, emberségesen beszélt velünk, csak koldusfajzatnak ne mondott volna el. De valahogy késik a vacsora. Én gyertyavilágnál írom a naplóm, Jaroszlav barátom pedig fel-alá jár a szobában, és káromkodik:

- Mi van már azzal a vacsorával, hol marad a vénasszony?! Inkább elmegyek, és vásárolok valami harapnivalót!

- Nesze itt a pénzem, eridj, hozz nekem is egy sonkát meg egy palack tokajit - jegyeztem meg csendesen, és kezébe nyomtam a három krajcáromat. - A lépcsőn törd ki a nyakad - tettem hozzá, és tovább írtam.

Barátom akkora szemet meresztett rám, hogy csészealjnak is beillett volna.

- Elment az eszed, hogy még most is kedved van tréfálkozni. Hadd abba, mert kiugrok a bőromból! - és valóban kevés híja volt, hogy be is váltsa ígétét.

- Már négy éve állandóan csak azt hallom, hogy sétálni küldtem az eszemet, de mindmáig még nem vettem észre a hiányát - igyekeztem megnyugtatni.

- Hát akkor én vagyok bolond - dörrent rám.

- Mondjuk talán úgy, hogy egyikünk se normális, mert üresen járatjuk a szánkat, és nem törődünk azzal, hogy legyen mibe harapnunk.

- Igazad van - kapott a szón a barátom. - Körülnézek a házban, bekukkantok a konyhára, hogy készül-e valami.

- Menj csak, és jószerecsse járjon veled!

Hamarosan visszatért.

- Húst láttam és húst szagoltam - közölte szűkszavúan.

- Csak éppen nem ettél belőle! - igyekeztem helyrebillenteni a lelke egyensúlyát. De hiába. Barátom nagy örömeiben már járta is a szoba közepén a csárdást.

Eltelt félóra, és már semmi sem hiányzott a boldogságunkhoz, csak éppen a vacsora. A cimbora már rég abbahagyta a táncot, ott ült az ágyon, és fejét tenyerébe hajtva töprengett. Most én keltem fel a székről.

- Hadd látom azt a húst - mondtam.

A folyosón sötét volt, tapogatódzva eljutottam a konyhaajtóig, de zárva volt. Lehajoltam, hogy a kulcslyukon bekukkantsak, de abban a pillanatban elpattant az ajtó, én pedig... akkorát kaptam az orromra, hogy majd elestem.

- Ki van odakint? - harsant a kérdés.

- Csak én vagyok, nagysága, nem találom a szobánk ajtaját.

- Megálljon, tüstént világítok. Ejnye no, most jut eszembe, hisz még vacsorát sem adtam maguknak! Elfeledkeztem róla, akár az egyszeri lány a pártájáról. De iziben kotyvasztok maguknak valamit, de olyat, hogy a tíz ujjukat megnyalják utána. Mindjárt meg is lesz!

Diadalmasan tértem vissza a szobánkba. A barátom az ágyról közben lecsúszott a földre, elnyúltan hevert a padlón, és szívettépőn sóhajtozott.

- Ne búsulj, Jaroszlav, ne sopánkodj - nyitottam rá az ajtót nagy hetykén - lesz mindjárt harapnivaló! Majerné asszony azt ígérte, olyan vacsorát rittyent, hogy életünkben nem ettünk jobbat. De még azt is megígérte, hogy nem tart sokáig az elkészítése.

- Rántottát kapunk, rántottát kapunk! - pattant fel a cimbora, és tánc helyett most már dalolni kezdett.

- Ne ferd az ördögöt a falra! - szörnyülködtem -, amióta Magyarországon turistáskodunk, annyi rántottát ettem, hogy a gyomrom is sárga már tőle.

Valóban nem tartott sokáig, és már nyitotta is az ajtót derék gazdasszonyunk, kezében egy gözölgő tálat hozott. Táguló orrlyukakkal, remegő cimpával szíttuk be a terjengő illatokat.

- Haluskát főztem - árulta el az edény titkát barátságosan -, azt hiszem, ízleni fog. Jó étvágyat és jó éjszakát!

A tálat az asztalra rakta, mellé kanalakat meg egy kancsó vizet. Aztán betette maga mögött az ajtót kívülről.

- Hála a papnak, hogy haluska kerül a bendőmbé. Ez aztán az étel - lelkenedett a barátom.

Asztalhoz ültünk, ettünk. De nem sokáig. Kettőnk kezéből szinte egyszerre röpült a padlóra a kanál.

Nem haluska ez, hanem valami sváb okádék! - állapítottuk meg egy szívvel, egy lélekkel.

- És még hogy vízzel nyomtassuk le! - méltatlankodott a pajtásom.

- Vízről tisztul az ember esze - állapítottam meg komolyan -, a kalendáriumban olvastam erről egy igen megható verset.

- Hadd már abba az isten szerelméért, mert valóban az eszemet veszttem! - tört ki a barátom, kézhez kapta vándorbotját, amelyen még vastagon szürkéllett az út pora, és vasalt végével keverni kezdte a boldogtalan haluskákat.

- Vigyázz, valami csörrent a tálban - kiáltottam rá.

Gondosan szemügyre vettük a haluskákat, és a következőket találtuk a tálban:

1. egy csepp zsírt sem,
2. egy szem aszalt szilvát,
3. egy kulcsot, amely a csörrenést okozta.

Egymás nyakába borultunk, és keservesen zokogtunk. Már nem is tudom, meddig sirattuk így bánatos egyetértésben a füstbement vacsorát.

Végül eszünkbe jutott, hogy álmában legalább nem korog az ember gyomra.

- Légy erős te girhes ágy, meg ne rokkanj, válladon hordván két daliát! - szavalta barátom.

- A szó itt nem sokat használ, törődjünk bele a változtathatatlanba - tereltem gondolatait a tettek mezejére.

Lefeküdtünk. Nem is aludtunk rosszul. Csak néha keltettem föl a barátomat, hogy megkérdjem, őt is csípi-e. Legnagyobb meglepetésemre meg se köszönte a kérdésemet, ocsmány szitkokkal válaszolt, hogy mi a fenének zargatom éjszaka, pedig komolyan, egy csepp rossz szándék se volt bennem...

Eddig terjednek barátom feljegyzései, most pedig hadd számoljak be a következő napról, a magam naplója alapján.

Lőcse, augusztus hetedikén.

...Hogy aludtunk-e? Igen is, meg nem is. Napsütéses reggelre virradtunk. Felkeltettük Majerné asszonyságot, és amikor megjelent az ajtóban, érelyesen követeltük a reggelit. Azért használok ezt a szót, mert barátom később erősködött, hogy fellépésünk határozottan érelyesnek volt mondható. A következőképpen ment végbe:

- Nagyságos Majerné asszony - dadogtam -, legyen olyan szíves és örvendeztessen meg bennünket azzal, hogy kegyeskedik nekünk valamit főzni reggelire.

Majerné haragos fintort vágott.

- A szupplikánsok nem reggeliznek - jelentette ki, és becsapta az ajtót.

Amikor ismét szobánkban találtuk magunkat, barátomnak nagy fáradságába került, hogy megnyugtasson, mert makacsul állandóan valami fejszét emlegettem. Mihelyt lecsillapodtunk egy kevéssé, tűvé tettük a szobát, remélve, hogy kerül valami reggelire való. A kulccsal, amelyet előző este találtunk a haluskás tálban, sikerült felnyitni a kályha mellett álló szekrényt. Öt német imakönyv, egy molyrágta bunda volt benne, no meg rettentő sok cigarettát is találtunk, a barátom megszámlálta, kereken tíz volt.

- A dohányfüst csillapítja az éhséget - állapítottam meg, elfeleztem a talált kincset, és bezártam a szekrényt. Most pedig sétáljunk egyet a városban, aztán elnézünk a postára, megjött-e már a pénzünk. Az útibőröndöket magunkkal visszük, városnézés közben hadd lássák a helybeliek, hogy előkelő idegenek érkeztek a tyúkfészkükbe.

Felkerekedtünk. Bejártuk a várost, megtekintettük a városházát, a csodaszép gótikus templomot, ahová egy turistacsoporttal együtt jutottunk be. Végighallgattuk a vezetőnő magyarázatát, megcsodáltuk a falakon díszlő faragványokat, a mennyezeten ékeskedő festményeket. Közülük legjobban egy szent képe ragadta meg figyelmünket, aki cölöphöz kötözve haldoklik a pusztában. A magyarázat befejeztével az idegenvezetőnő odalépett hozzánk, és kérte a járandóságát.

- Majd imádkozunk magáért - nyugtatta meg a barátom.

Büszkén, felszegett fejjel léptünk ki a templom kapuján. Siettünk a postára. Megérkezett a pénz! Ez a szó szebben, csodásabban zengett, mint az angyalok kórusa a hetedik mennyországban. Végre pénz van a zsebünkben!

Pár perc se telt bele, és ott ültünk a legjobb lőcsei vendéglőben, előttünk az asztalon egy palack „Márciusi” sör és ingyencek módjára lakmároztunk a nagyszerű gulyásból. Csak úgy etyepetyének ebéd előtt. A helyiség egyébként nem szűkölködött vendégek híján. Idejárt tízóraizni a lőcsei társaság színe-java.

Asztalunkon párosan sorakoztak már az egri borospalackok. „Tobzódunk”, ahogy barátom megjegyezte.

Amikor már kihegyesedett a kedvünk, észrevettük, hogy a szomszéd asztaloktól mindenki egy irányba bámul.

Mi is arrafelé néztünk, hát látjuk, hogy egy úriember sóbálvánnyá meredve néz bennünket, tányérjából issza a gulyáslevest, amely két vékony patakban csörgedezik le a mellényére.

- Nyilván fogadásról van szó - vélekedtem.

- Ugyan már, hová tetted a szemed! - korholt a barátom. - Hisz ez a nagytiszteletű lelkipásztor, aki tegnap este szupplikánsokként beajánlott kettőnket Majerné asszony kegyeibe...

Vita

A kezdetben csendes és megfontolt beszélgetés meggyorsult, egyre hangosabb lett, végül veszekedésbe torkollott, amelynek zaja lehangzott a völgybe, ahol Mikó komondor őrizte a karámba terelt juhokat, és a nagy zenebonára ő is dühös ugatásba kezdett.

A két vitázó, Jurkó és Janó, egy-egy sziklán ült egymással szemben, és észre sem vette, hogy az imént gyújtott pásztortűz parazsa kihunyt, és az izzó hamuba dugott kurtaszárú agyag-pipákban már rég elszenesedett a dohány.

A szerte a lejtőkön legelő birkák riadtan rohagáltak össze-vissza, néhány kecske, amely a sziklákon harapdálta a sovány fűvet, a vitázók közelébe merészkedett nagy kíváncsiságában, és patájuk alól csattogva zuhant a mélybe a kő.

Bámész szemmel, bambán nézték a két veszekedő juhászbojtárt, az egyik öreg bak odaszemtelenkedett a kialvó tűz mellé, és fejét lehajtva úgy állt, mintha belé akarna szólni a vitába.

Mielőtt a viszály kitört volna, a környező hegyhátakon vidáman füttyögettek a marmoták, de most ők is elcsendesedtek és behúzódtak a sziklák tövében meghúzódó lyukakba.

Felzúdult az egész hegyes-völgyes táj, amelynek minden lakosa évek óta megszokta, hogy testvéri egyetértésben lássa a birkák két fiatal pásztorát, Janót és Jurkót.

Valóban nem illett belé a vita ebbe a nyugodt környezetbe, ahol hegyi moh lepte be párnásan a málladozó sziklákat, ahol a néma csendet évtizedeken keresztül nem zavarta más, csak a forrás medencéjéből csacsogva kiszökkenő patak és néhány meglódult kő, amely leszakadt a sziklahátról és tompa dübörgéssel bukfencezett le a völgybe, míg meg nem akadt a cserje szélesen terjengő ágai között.

Időnként ugyan nagy zenebonát csapott errefelé is a hegyek vihara, de azon senki sem ütközött meg, hisz megszokták már.

Öt éve már, hogy Jurkó meg Janó minden reggel felhajtotta a hegyre a birkákat meg a kecskéket, békésen szívták a pipájukat, és ugyanolyan szótlanul, egyetértően terelték vissza a nyáját az erdők fölött nyíló tisztás laposra, a fából összerótt szállás karámjában, amikor az alkonyi köd finom pókhálóként megakadt a fenyőfák koronájában.

A dühös ugatás Poraj bacsát is kicsalta a kalyibájából, ahol a nagy rézüstben zsendicét főzött. A kutya, amelyet hosszú láncsal kötöttek az egyik karámkaróhoz, veszettül ugrált, igyekezett elszabadulni, acsarkodott fölfelé, a két vitázóra.

A bacsa lassú léptekkel a karám széléig ment, onnan nézett föl a hegyre. Janó meg Jurkó innen csak apró fekete pontnak látszott, de vitázó szavuk érthetően verte fel a hegyvidék némaságát.

- Majd én megmutatom neked... - ordította Jurkó.

- Én meg ellátom a bajodat! - harsogta Janó.

- Azt szeretném látni! - rázta az öklét Jurkó.

- Tüstént megszorongatom a gégedet! - acsarkodott Janó.

- Stefka az én szeretőm! - üvöltött föl Jurkó.

- Csak azért is az enyém! - mennydörögte Janó -, ha sokat jársz utána, még kitekerem a nyakad!

Poraj bacsa kezével árnyékolta szemét, és aggódva nézte a két izgága, hangyányinak látszó legényt. Látna azonban, hogy a szóváltás közben sem mozdulnak a helyükről, rászólt a kutyára és komoly képpel visszament a kalyibába, a zsendicés katlanhoz.

Mialatt a rotyogó folyadékot kavarta, fejét csóválva dűnnyögte maga elé:

- Az én időmben is volt talán ilyesmi? Bizony nem volt! És miért neszeznek, miért vitáznak? Lány miatt.

A bacsa gondolataiba mélyedt, ügyet se vetett már a hólyagzó zsendicére. Sorra vette tovaröppent éveit, és újból feltette magának a kérdést:

- Hát mi is ilyenek lettünk volna?

Fönn a hegyoldalban a veszekedés csak nem csitult, Poraj bacsa jól tette, hogy visszatért a zsendicéjéhez, mert nem egy olyan szót hallott volna, amitől még sűrűbben felhőznél homlokát a gond.

- Majd én móresre tanítlak! - üvöltötte Jurkó.

- Előbb én téged! - bömbölte Janó.

- Még mindig vitáznak - dörögte a bacsa, mert a kutyaugatás csak nem szűnt -, talán még össze is akaszkodnak a dolenkai Stefka miatt.

Hunyorított a balszemével, mindig így tett, ha valami erősen meggondolkoztatta.

- Ejnye már, az a Stefka - mondta hangosan, mintha magyarázna valakinek -, az rendben van, hogy minden héten egyszer eljön ide hozzánk az anyjával a faluból, és kenyeret hoz. De az már nincs rendben, hogy az egyik héten Janó, a másikon meg Jurkó kíséri el este az erdő szélére, a pallóig. Kísérje mindig vagy az egyik, vagy a másik, de kár váltakozniuk. Ha meg nem tudják eldönteni, melyiknek jusson a lány, ne legyen egyiké se.

A bacsa belebámult a zubogó zsendicéből felszálló párákba és felsóhajtott:

- Uram isten, micsoda világ...

Odafönn a hegyen a két legény ezalatt belerekedett a nagy ordítózásba, és elhallgatott.

Csak most vették észre, hogy a tűz alig-alig pislákol, kialvófélben van. Kivették a pipákat a forró hamuból, és elbúsultak, látván, hogy a jó csipős dohányból csak pernye maradt.

Mindegyik egy-egy maroknyi rőzsét dobott a hamu alatt még izzó parázsra, szótlanul kikotorták a pipa öbléből a hamut.

Jurkó előkaparászt a tüszőjéből a dohányzacskót, némán megtömte a makrát. Janó, aki már három napja nyakára hágott a dohányának, sóvár szemmel követte minden mozdulatát.

Jurkó lekötötte a koshólyagot, és nyugodtan visszadugta a tüszőjébe.

A pipát bedugta a zsendülő parázs közé, várt egy keveset, és mihelyt kéken szivárogni kezdett a csutorából a füst, kivette a makrát a tűzből, megszívta, kényelmesen kinyújtóztatta a lábát, és eregette a bodor füstgomolyagokat.

A pipa szürke lelke felhősen szállt fölfelé a szélcsendes, tiszta hegyi levegőben a ragyogó kék égbolt iránt.

A vitának már nyilván vége szakadt. A birkák meg a kecskék hátat fordítottak a két bojtárnak, és újból békésen legelték a füvet.

„Fiú, fiú” harsant a sziklák felől a marmoták füttye.

Janó nagy megkívánással nézte Jurkót, aki csemegésen szotyogtatta a csutorát, és kék füst-macskákat köpött a levegőbe.

Janónak elszorult a szíve. Eddig Jurkó mindig megosztotta vele a dohányát, ha az ő tüszőjéből kifogyott, ma először kényszerül üres szájjal lesni a füstölgő cimborát.

A szél is mintha Jurkó pártjára állt volna, orra alá fújta a dohányfüstöt, és Janóban még jobban elhatalmasodott a pipázás vágya.

Így telt el félóra. Jurkó kiverte a hamut a végigszítt pipából, majd megtömte, és megint csak bedugta a parázs közé.

Majd újból az agyara közé szorította a csutorát, és gúnyosan pillantva a búsképű Janóra, feléje fújta füstöt.

- Jurkó - szólalt meg Janó bátortalanul -, talán csak nem haragszol?

Jurkó feleletre se méltatta pajtását, csak teli szájjal pőfékelt tovább a makrából.

- Jurkó - szánta el magát másodszor is Janó, mert hát mit is érne az élet pipaszó nélkül. - Jurkó, hisz én csak ingerelni akartalak azzal a Stefkával. Hidd el, eszembe se jutott, hogy megbántsalak. Ha akarod, kitérek az utadból, rá se nézek többet a Stefkára. Jurkó, édes Jurkó, adj már egy pipa dohányt.

- Tömj belőle - könyörült meg végre Jurkó is a cimborán, és kezébe nyomta a dohányzacskót -, hát akkor a Stefka az én szeretőm, ugye? Sokáig tartott, amíg rájöttél!

A völgyben ismét helyreállt a békesség, a csendet nem zavarta más, csak a tűzre dobott rözse pattogása és a csermely csobogása.

Este, amikor a nap lebukott a Gyéres-hegy mögé, és Jurkó meg Jankó beterelték a juhokat a karámba, a bacsa ezzel fogadta őket:

- Nagy újság van, legények: Stefka férjhez megy a valaskai Kalincsákhoz, ezen túl már csak az anyja hordja nekünk a kenyeret. Ha előbb jöttök és nem vitáztok, elkísérhettétek volna a pallóig az öregasszonyt...

Selmebányai idill

Ha Selmebánya fölött, vagy a város alatt két csavargó találkozott, az első, amiről szó esett, az volt, hogy óva intették egymást, nehogy eszükbe jusson Selmebányára menni. Így aztán a koldusok és csavargók önként védett területté nyilvánították ezt a gazdag várost. Pedig a selmeci polgárok jószívűek, bőkezűek, kamrájuk mindig teli füstölt oldalassal meg szalonnával, és szíves örömet gyakorolják az irgalmasság erényét, mert az a babona járja, hogy mihelyt a polgárok bezárják adakozó szívüket, kezüket - a föld megnyílik és elnyeli a várost. Selmebánya alatt ugyanis keresztül-kasul járják a földet az állami ezüst- és aranybánya tárnái, és csak nemrég történt, hogy a felsővárosban Kuzsma polgár háza váratlanul a föld alá süllyedt, és helyén feneketlen mély tó támadt. A tó tükre alatt várja az angyalok harsonaszavát Kuzsma úr meg családja, akiket a földindulás éppen ebédnél ért.

A selmeci polgárokat annál nehezebben sújtotta a gyászos eset, mert náluk az ebéd szent szertartásnak számít. A selmeciek úgy járulnak az ebédhez, mint az áldáshoz. Nem is esznek, hanem imádkoznak. A leves az introitus, a gyömbéri juhsajt pedig az ite missa est.

A Kuzsma család tragédiája annál rettenetesebb volt, mivel Kuzsma úr már az előző napon elmondta a szomszédoknak, mennyire örül a holnapi ebédnek. A főfogás sült vadkanfej lett volna, hozzá ecetes dinnye a rimaszombati áldott lankákról.

Talán ezer év múlva a régészek ásni kezdenek a baleset helyén, és Kuzsma úr csontjai mellől napvilágra kerül a vadkan feje is. A tudomány majd nagy bölcsen megállapítja, hogy megtalálták az ősember csontvázát, aki vadászat közben valami özönvízelőtti szörnyálat által lelte halálát. Az eszébe se jut senkinek, hogy itt valamikor híres város állt. Hisz addigra a vezérkari térképeknek sem marad nyomuk, és ha megmaradnának, annak se vennék hasznát, mert rajtuk Selmebánya Schemnitz névre hallgat, ezt pedig még a szomszédos Szitnyán vagy Szent-Antalon sem értik.

Márpedig éppen Szent-Antalról származnak a szóbanforgó vaddisznófejek, Szitnyáról a malacok, egy ugrással odébb Zsibritóról pedig az apróvad. Amott lejjebb, Korponától egészen Almásig hófehér ludakat tenyésztene, amelyek javarésze Selmebányán leli halálát, és berkenyebogyóval töltve ropogós pirosra sül a tepsiben.

A prepaki tó fölött felhősen rajzanak a vadkacsák. Azoknak is a jó selmebányaiak veszik hasznát, érett áfonyával körítve. Almás felől meleg szél borzolja a selmeci lejtőket és megérleli a szőlőt, amelynek leve tüzesebb a hegyaljainál. Ugyanazt a fajtát termesztik, amely híressé tette Gyöngyöst, majd később Tokajt.

Nem mernék megesküdni rá, hogy ez mind szent igaz, de nekem így mesélték Selmecen.

Azt senki sem tagadhatja, hogy a bor igen jó, és nagyszerűen csúszik, ha almási sárgadinnyével ágyazunk alá a gyomrunkban. A befőtt dinnye a legjobb körítése a besztercei sült csirkének, amelyek meg akkorák, hogy az egyszerű selmeci polgár joggal mondhatta: „Ezek nem is csirkék, hanem legalábbis struccmadarak!”

Solymárról pulykák érkeznek a városba, amelyek valósággal óriásia fajtájuknak. Fehér húsukat Selmecen vörösáfonya befőttből készült különleges mártással öntözik.

No meg pisztrángot is hordanak a selmeci piacra, a zsibritói hegyi patakokban fogják. Képzeljük hozzá mindehhez a csodás hegyvidéket, amelyet aranyban fürdet a sugaras nap, a messzibe nyúló virágos réteket, és megértjük, miért örülnek annyira a selmeciek az életnek,

pláne, ha tudják, hogy ez a nap érleli borrá a szőlőjüket, ínycsiklandozó mártássá az áfonyájukat, illatosná a szénájukat, amelyből aztán zamatos hús lesz. Az sem csoda, hogy még a tányérjukba kukkantó nap is mosolyra derül munkája gyümölcsének láttán.

A selmeci patak mentén tizenkét zakatoló vízimalom őrli a hófehér lisztet, hogy a selmeciek finom, porhanyós tésztában süthessék ki a Garam partján legelő borjak gyöngye húsát. Mindenben bővelkedik ez az áldott város, amely medvefej helyett bátran akár kést és villát tehetne a címerébe. A környező tárnák bányászai váltás után bérük jó részét a városban hagyják, hogy egy kis jókedvet vásároljanak érte.

Az ósdi házakban ugyanazokat a kocsmákat találjuk, amelyekben Ulászló király idején vigadtak a szász bányászok, amikor megkezdték a bányák feltárását. A csavargók, koldusok mindenfelől zene- és énekszót hallottak, és a mulatók, bányászok vagy polgárok tüstént meginvitálták a vándorokat a kocsmába, és annyi étellel-itallal traktálták őket, hogy egy öreg koldus, amikor torkig lakott a sok jóval, könnyes szemmel biztatta a nagy tölgyfaasztal körül ülő jószívű városi urakat: „Egyenek, igyanak, nagyságos urak, én már nem bírok.”

Szerte Magyarországon a csavargók, mint valami mesebeli csodáról beszéltek az asztalon díszelgő hatalmas özsonkákról, arról, hogy a selmeci polgárok házukba invitálták őket, biztatták, egyenek csak bátran, és minden falat után erdei borókából főtt fenyővízzel tartották jól őket, nehogy a sok étel megfeküdje a gyomrukát.

Selmecre jártak a koldusok a Szepességről, Liptóból meg Gömörből. A gyöngyösi rónán, a Tátra bércei alatt, a magurai havasok tövében hálásan dicsérték a selmeci bányászok és polgárok aranyos jó szívét.

Egy szép napon aztán beköszöntött a baj, Halász László uramnak, a városi rendőrség új kapitányának személyében. A vitéz kapitány a főszolgabíró rokona volt, aki néhanapján talán keményen meg is szorongatta volna a derék selmecieket, ha nem lettek volna olyan jólelkűek. Dehát szorongatásra semmi szükség sem volt. Amikor megemlítette Frigyes úrnak, Selmec polgármesterének, hogy anyai nagybátyja, Halász László lesz a városi rendőrkapitány, Frigyes úr maga csodálkozott rajta, hogy ez nem jutott előbb az eszébe, noha mindaddig álmában sem gondolt rá, hogy Szent István koronájának országában valami Halász László is tapossa a méltatlan földet.

Márpedig Halász úr nem volt a tucatemberek közül való. Közrendőr volt Pesten, és kétszer is kitüntette magát. Először saját apját állította elő csendháborítás miatt, másodszor pedig szállásadóját, akivel tizenhét éve a legnagyobb egyetértésben élt, idézte be a rendőrségre, mert - mint mondotta - illetlen módon kurjongatott a Lánchídon. Aztán valami tüntetések alkalmával, amikor kardlapozták a tömeget, Halász uram fringijával lenyisszantotta az egyik detektívfelügyelő orra hegyét. Ez a túlkapás nagyobb súllyal esett latba, mint az előbb említett két példás tette és - Halász uramnak kurtán-furcsán kitették a szűrét a rendőri testületből. Még nyugdíjat sem kapott, és így arra kényszerült, hogy saját szakállára tartsa fenn a közrendet. Sorra látogatta a játékbarlangokat, és elkobozta a téteket. Ebből aztán szerényen éldegélt, sokra nem tellett a keresetből, mert pénz helyett rendszerint csak pofonokat vágott zsebre. Végül is rajtavesztett. Hazárdjátékon ért egy rendőrbiztost, aki persze azonnal lecsukatta. Ráfogták, hogy szélhámoskodott, két hónapig hűvösön tartották, aztán eltoloncolták Pestről. Megszorult helyzetében eszébe jutott unokaöccse, a selmeci főszolgabíró, az aztán meg is tette őt rendőrkapitánynak Selmecebánya híres városában.

Ettől fogva Selmecebányát nem látogatták többé a csavargók és a koldusok. Beteljesedett az új rendőrkapitány szava, aki kijelentette a polgármesternek: „Kiseprűzöm a városból a rongyosokat!” Hiába hivatkozott a jámbor polgármester a vendégszeretet nemes erényére, Halász úr

dühös szemforgatással egyre csak azt hajtogatta: „Kiseprűzöm a városból a rongyosokat! Isten a tanúm, hogy huszonötöt veretek a hátára mindenkinek, akit koldulásra érek.”

A koldusok között hamarosan elterjedt a híre, hogy az egykori selmeci paradijsomban a rendőrkapitány sós vízben áztatott kötéllel csépli a csavargó népséget. Nem csoda hát, hogy Kuzsma úr szerencsétlen ebédjének története nagyon elszomorította a jólelkű selmecieket. „Megharagudott ránk az úristen, mert kiveszett a városból az irgalmasság, nincsenek koldusaink, a csavargók is elkerülnek bennünket” - mondogatták a polgárok. - „Lám szegény Kuzsma most másodszor bukott, de ez egyszer véglegesen.” Sok igazság volt a szóban. Kuzsma úr tíz évvel előbb megbukott a választáson, most meg háznépestől lebukott a bedőlt tárnába.

A rendőrkapitány meg egyre nagyobb hatalomra, egyre ijesztőbb hírre tett szert.

A koldusok, cigányok és csavargók után sor került a rózsáskedvű bányászokra is. Egy szép napon csoportba verődve ereszkedtek lefelé a felsővárosból, és vidáman fújták a régi bányásznótát:

*Kelj fel, Juró, kongatnak fenn a bányába',
ha későn jössz, nem engednek a tárnába!
Biz' én későn jöttem, már le nem szállhattam,
pálca volt a bérem, az is számlálatlan.
A sistergős ménkö gyűjtsa fel bányátok,
ha már megvertetek, fejtsetek magatok.*

Amikor az alsó kapuhoz értek, nagy garral eléjük toppant Halász úr.

- Mit ugattok, kutyák, - kezdte szép szelíden a szót - tüstént velem jöttök a városházára!

- Ahhoz kettő kell - felelte barátságosan Kalas Márton, az egyik bányász -, az egyik, aki vezet, a másik pedig, aki hagyja, hogy vezessék. Megértette, vén szürke számár?

Ezzel tovább mentek, mintha mi sem történt volna, és újra kezdték a nótát: „Kelj fel, Juró, kongatnak fenn a bányába', ha későn jössz, nem engednek a tárnába...”

Halász úr kardot rántott, úgy ordította:

- Adok én nektek pálcát számlálatlanul, porzik majd tőle a hátatok!

- Hát mit gondoltok, fiúk - fordult Kalas a cimboráihoz - kenjek le neki egyet? Az már mégse járná, hogy mindnyájan együtt csépeljük ezt a mihaszna vénembert.

- Igazad van Marci, de inkább kettőt se sajnálj, attól talán helyre billen az esze.

- Elég lesz neki egy is - szánta el magát Kalas, és felemelte kemény bányászöklét. Halász úr kiejtette kezéből a kardot, egy bukfencet vetett, aztán mintha elszégyellte volna, hogy vén korára ilyen bohócmutatványokra vetemedett, elfeküdt a kövezeten, kezét-lábát elterpesztetve, akár a béka.

- Hol is hagytuk abba? - kérdezte Kalas, mire ismét felcsendült a nótaszó: „Biz' én későn jöttem, már le nem szállhattam, pálca volt a bérem, az is számlálatlan...”

Halász úr mindmáig nem tudja, mennyi ideig feküdt az alsó kapu tövében, a kemény macskaköveken. Ezeknek a köveknek nagy volt a híre. A Selmec környéki hegyekből származtak, és mint a szakértők nemrég tiszteletteltjesen megállapították, annyi aranyat tartalmaznak, hogy a szomszédos falu minden adósságát kifizethetnék belőle. Halász kapitány úr azonban nem tisztelettudásból feküdt most a híres köveken, szívesen fölkelte volna, mert a szokatlan nyoszolya bizony erősen nyomta az oldalát, de egyenruhájának zubbonyából esés közben egy fenyővizes üveg csúszott ki, az pedig köztudomásúlag nem nagyon öregbíti a rendőrfőnök

méltóságát, ha hivatalos útjain efféle felszerelést hord magával. Halász úr ezért másodszor is elájult, amikor az egyik szamaritánus lelkű selmeci polgár saját üvegéből töltött borovicskát a szájába. Igaz ugyan, hogy nemcsak a fenyővíz volt erős, hanem Kalas is olyan hatalmas pofonnal tisztelte meg a selmeci közrendészet legfőbb urát, hogy telt volna abból akár három ájulásra való is. De egyszer minden ájulásnak vége szakad, így aztán Halász úr is magához tért Csulen polgár házában, a vetett paplanos ágyban, ahová nagy sietve becipelték, lévén ez a ház a legközelebbi, éppen szemközt az alsó kapuval. Csulen polgár olyan boldogan mosolygott, mintha hájjal kenetnék, amikor újból meggyőződött róla, hogy saját főzetű sompálíkája a rendőrkapitánynál sem vallott szégyent, és annyira eszméletre térítette, hogy az első kortyok után felült az ágyon, és a legcifrább káromkodásokkal üdvözölte a világot. Nincs az a kun betyár ösöktől ideszakadt kondariogató, ostorkongató kanásza a nagy magyar alföldnek, aki Halász uramnál jobban cifrázná a teremtetéket meg a szedtevetéket.

- Ugye mondtam? - Csulen úr diadalmas pillantást vetett a fiaira. - Ez a sompálíka még a halottat is föltámasztaná!

Szavainak az ágy felől tüstént fülrepszó visszhangja kélt:

- Lőjétek agyon, akasszátok föl, égessétek meg! Hol a kardom?

Csulen úr odanyújtotta a furcsa, ómódi pallost, amelyet szolgálatkész kezek hoztak Halász úr után, a rendőrkapitány megragadta és keresztbe fektette a dunyhán. A fenyővíz meg az orvosi tehetséggel megáldott Csulen úr fanyar sompálíkája éreztetni kezdte a hatását. A vitéz kapitány magasra emelte fringiját, és csendes áhítattal énekelni kezdte a huszárok nótáját: „Ha meghalok, meghalok, mennybe visznek angyalok.”

Aztán befordult a fal felé, és horkolni kezdett, magasra emelt kardjával még mindig a mennyezetet fenyegetve. A házbeli megpróbálták karját kardostul a dunyhára fektetni, nehogy merevgörcsöt kapjon, de Halász úr keze minden kísérlet után, mint valami keljfeljancsi, ismét a magasba szökött. Végül is megunták és otthagyták.

Kardos kézzel fogadta a főszolgabíró is, aki mihelyt értesült az alsó kapunál lezajlott össze-tűzésről, sietett nyomban Csulen úr házába.

Csulen polgár később kvaterkázgatás közben elmesélte, hogy a főszolgabíró úr, megpillantván a házigazdája ágyában horkoló László bácsit, egy pillanatra megállt a magasra tartott kard árnyékában, és szemrehányó hangon megjegyezte:

- Ezt aztán jól megcsinálta, bácsi!

Majd Csulen úrhoz fordult, melegen kezét szorított vele és azt mondta:

- Köszönöm a szívességét... Gondoskodjék csak róla továbbra is, a legközelebbi választáson, majd kormánypárti képviselőnek jelöljük magát. Már régóta tudom, hogy szegény bátyám a fenyővízben keres feledést bánatára...

Csulen úr azt válaszolta, hogy megértette. Ez annyit jelentett: „Értem, a kapitány úr főszolgabírói engedéllyel issza a borovicskát.”

Búcsúzóul a főszolgabíró úr még hozzátette, hogy tisztelni kell Halász bácsi korát és azt, hogy mennyi megpróbáltatáson ment már keresztül az életben. Csulen úr erre tisztelettudóan köhintett egyet, és megjegyezte, hogy legutóbb a szőlőben járva meghült. A főszolgabíró úr aztán még megcsipkedte Csulen úr Ilonka lányának arcát, és megpaskolta a cselédlányt, de azt már egészen más helyen. A hatósági kedveskedést mindketten alázatos mosollyal köszönték meg.

Már este volt, amikor a kard kiesett Halász úr kezéből, karja leszottyant a dunyhára, és a vitéz kapitány fölébredt.

Egyenruhába öltözötteen feküdt a dunyha alatt, azért csak cipőt húzott, és máris mehetett le az ebédlőbe, ahol készen várta a vacsora, amelyet méltán sorolhatunk a selmeci gazdasszonyok legkiválóbb remekei közé. Fehérhúsú, ropogós pirosra sült malac, csábító pulykacombok, vajban sült negédes pillantású pisztrángok, pufók füstölt sajtgomolyák a Gyömbér alól - mindez joggal keltette fel Halász úr lángoló lelkesedését.

Teli szájjal dünnyögött, mialatt villájával a legjobb falatokat halászta ki a tálból:

- Bizonyisten, csuda jó!

Akkor is istent hívta tanúul, amikor egy Mátyás-korabeli cinkannából nyakalta a selmeci hegyek nemes nedűjét, amely azért opálfényű, mert a termőtalaj alatt opál van a földben.

Amikor már eleget evett és ivott, megkérte a házigazdát, mutassa meg az ágyát, és azt is a lelkére kötötte, hogy ebéd előtt aztán keltse föl. Kívánságának természetesen eleget tettek.

Az ebéd után, amely a selmeci konyhaművészet párját ritkító csodája volt, Halász úr elküldte a köszörűshöz a kardját, és kifejezésre juttatta azt a vágyát, hogy szívesen megtekintené házigazdájá szőlőjét.

- Mondd meg annak a gazembernek - szólt a cselédlány után, aki kardjával a köszörűshöz sietett -, hogy egy hét múlva érte küldök.

Ezzel házigazdájának és fiainak társaságában kevély léptekkel megindult a szőlőhegy felé, ahol többek között az eperbort is megkóstolta. Nyárson birkacombot sütöttek, és nagyokat ittak a selmeci ördögtejéből, ahogy errefelé a jóféle bort hívják. Halász úr pocskondiázta a szlovákokat, és minden második szava az volt, hogy a tót nem ember.

Csulen úr, akinek apja a nagyrócei szlovák gimnázium alapítói közé tartozott, csak irult-pirult, és bátortalanul megjegyezte:

- Azért nem egészen úgy van az kérem...

Az almási hegy felől birkakolompok hangját hozta a szél, a nyáj ereszkedett lefelé a lejtőn a falu felé. Halász úr elnyúlt a puha pázsiton, és mire a nap utolsókat pislantott a hegyek gerince felől, ő is elaludt. Házigazdái jól megizzadtak, mire becipelték a városba, és gondosan ágyba fektették. Éjszaka Halász úr fölriadt, és mivel azt hitte, hogy még kinn van a szőlőben, az egész házat fölverte ordításával, azt követelve, hogy rakjanak a tűzre és kanyarítsanak le neki egy szeletet a birkacombból.

Amikor végre rájött, hogy tulajdonképpen hol is van, kért egy kupica borovicuskát, és nagy komolyan meghagyta, hogy ebédre aztán biztosan keltsék föl. Annak a reményének is kifejezést adott, hogy az asztalon sült vadkanfej lesz csipkemártással.

Így ment ez egy hétig. Akkor Halász úr elküldte a cselédlányt a kardjáért. Amikor kezébe vette a rozszant fringiát, előntötte a pulykaméreg, és vörösre gyúlt képpel ordította:

- Ezt nevezik élesre köszörült kardnak? Azonnal vidd vissza, köszörülje újból, egy hét múlva érte küldök!

A második héten Csulen úr meg a családja már csak „a mi Laci bácsink”-nak hívta az öreget. Sőt, úgy érezték, hogy szegről-végről rokonságba keveredtek a nagyságos főszolgabíró úrral.

Elmúlt megint egy hét, Halász bácsi egyre jobban kigömbölyödött a vendégeskedésben, és amikor elhozták a kardját a köszörűstől, már nem is ordított. Gúnyosan felkacagott és kijelentette:

- Nézzék csak, hogyan köszörülte ki a kardomat! Azonnal vidd vissza, én nem mérgeledöm vele, köszörülje meg újból, egy hét múlva pedig küldje el.

Aztán arról kezdett beszélni, hogy vacsorára a legjobb volna csirkét sütni.

Halász úr mindmáig kard nélkül jár, mert úgy találja, hogy nem köszörülték elég élesre, azt pedig már megállapította, hogy Selmecebányán a legelőnyösebben és a legjobban Csulen polgár házában kosztolhat.

A koldusok többé nem kerülnek el Selmecet, a bányászok is vidám nótaszóval róják az utcákat a kocsmából hazafelé. A főszolgabíró úr pedig egyre csak biztatja Csulen urat, hogy megválasztatja kormánypárti képviselőnek.

Így aztán semmi sem zavarja a selmecebányai idillt.

A beckói klastromban

Van annak már vagy négy éve, hogy megismertem a beckói klastrom urait. Kellemes modorú ferences barátok, igen jól éreztem magam a körükben. De hadd mondjak el mindent sorjában.

A Vág-menti Beckóba úgy kerültem el, hogy az egykori kunok maradványait nyomoztam az ottani lakosság között. Hogy ennek tulajdonképpen mi is volt a célja, őszintén megvallva, magam se tudom, mert az egészben csak annyi volt az igazság, hogy ezzel az ürüggyel kocogtattam be a klastromba, egyszóval tehát jól becsaptam a nagytiszteletű apáturat.

Bezörgettem a kolostor kapuján, és a portás barát kezébe nyomtam a névjegyemet. A névjegy hátlapján ez állott: „A kunok ügyében fordulok tisztelendőségedhez, akiknek a maradványait keresem a Vág völgyében.” És egy sorral lejjebb ez a kérés szerénykedett: „Szállásért esedezem és tisztelendőséged engedélyéért, hogy kutathassak a kolostor irattárában.”

A kapus fráter tüstént beinvitált az ámbitusra, és sietett Özséb apáthoz, hogy bejelentse neki a tudós látogatót.

Pár perc se telt bele, máris jött Özséb apátúr. Kezet nyújtott, és elfogódottan kijelentette, hogy a kunokról bizony semmit sem tud. Tudása tehát nagyjában egyenlő volt az enyémmel, de a kolostor irattárát illetően megjegyezte, hogy rendelkezésemre áll minden irománya, és hogy addig tanyázhatok a klastromban, ameddig nekem tetszik. Aztán karonfogva bevezetett a refektóriumba, ahol a szentéletű szerzetes urak éppen sakkoztak.

Sorjában bemutatott a barátoknak, majd Liberát páter gondjaira bízott, aki elkísért a szobámba. Parádés szoba volt, nagyszerű kilátás nyílt belőle a Vág völgyére. Liberát atya kitérte az ablakot és egy széles mozdulattal, bekanyarítván az egész környéket meghirdette:

- Ez mind a miénk!

Magam is körülnéztem, messzibe nyúló termő rónaságot láttam, amelyen hullámosan ringott az aranyos kalász, zöld lucernásokat, kéklő fenyeseket, és mindez, a távoli láthatárig, a beckói ferences barátoké volt.

Liberát atya azután beszélt az isten áldásáról, szeme izzott a lelkesedéstől, arca fénylett a zsírtól.

Meghívott magához a szobájába, az ablakpárkányon rózsák meg bazsalikom illatozott. A szekrényből kivett egy doboz szardíniát, felbontotta, a szomszédos tékából pedig egy konyakos üveget halászott elő.

Egy ideig ittunk, szivaroztunk, és mindennapi dolgokról csevegtünk, az árvízről, amelyet hiába vártak, és amelyet buzgó imádságukkal üztek el, az áldást hozó nyárról, a termésről, a mindenható isten jóságáról, aki megsokszorozza a kalászban a szemeket, a réten a füvet meg a herét.

Majd fölvezetett a klastrom tornyába és egy épületcsoportra mutatva odalent, elmagyarázta, hogy az ott a klastrom majorsága, ahol vagy négyszáz szarvasmarhát, háromszáz hízt gondoznak, és hogy a majorságok mellett még baromfityénységük is van. Egy darabbal odébb van a juhkarám, benne négyszáz birka, egy kissé távolabb, az erdő felé pedig egy külön majorban fácánt tenyésztnek.

Az erdőkben nyolc kerülőjük és két erdészük van a derék barátoknak. A vadnak se szeri, se száma. Akad közte őz, dímvad, szarvas, meg apróvad, nyúl, fogoly, de vaddisznókban sincs hiány.

Miután mindezt szemléltetően elmagyarázta, a derék Liberát atya összekulcsolta hasán a két kezét, és felsóhajtott:

- Nagy az isten könyörületessége!

Közben már keresték, mert megkezdődött a vacsora.

A refektóriumban a hosszú asztal mellett tizenketten ültünk. Mialatt felállva imádkoztunk, kérve az istent, hogy végtelen kegyelmében ajándékozzon meg jó étvággyal, a fráterek már hozták is a teli tálakat.

Dicsőség a beckói barátok konyhájának! A mindenható úristen szerencsésen igazgatta a szakács fráterek kezét, és végtelen jóságában tyúklevest tétetett elénk, finomra vágott zúzával és mellehúsával. A leves után egy pohárka madeirát csurgattunk le a torkunkon, és már előttünk is volt a következő fogás: gesztenyével töltött fácán.

Isten irgalma még nagyobb lett, amikor sült fiatal libát tálaltak zöld salátával.

Szent öröm ragyogott a jámbor barátok szeméből, és amikor megjelent az asztalon a vajban sült pisztráng, ismét rövid fohással mondtunk köszönetet a jóságos úristennek.

A pisztrángok igen ízletesek voltak. Megértettük isten végtelen kegyelmét, aki mindezeket az ingyenc falatokat csak azért teremtette, hogy a beckói ferencesek jól élhessenek.

Isten rendelte a bort is.

De micsoda jó bort teremtett a beckói klastromnak!

Olyan nagyszerű volt ez a bor, hogy nem győztünk eleget inni, nem győztünk eleget tölteni belőle.

Így teltek az órák baráti beszélgetésben, bodoran terjengett a teremben a kék szivarfüst, és az apátúr tanulságos történeteket mesélt.

Ekkor már a konyakot hozták. Finomabbat még sohasem ittam. Trencsén felett pedig megvirradt az új nap.

Az ördögbe is! Semmi kedvem sem volt aludni. Amikor a szentéletű atyák végét vetették a vacsorának, és visszavonultak pehelypárnás celláikba, én kiléptem a kolostor kapuján, hogy sétáljak egyet a mezőn.

A réteken már javában dolgoztak. A hajnali pirkadatban fűvet kaszáltak a kolostori marháknak. Az erdő szélén egy öregember kalapálta a kaszáját. Rámköszöntött:

- Adjisten jó egészséget!

- Hát hogy megy a dolga, bátyó? - kérdeztem válaszképpen.

- Isten bűnömül ne vegye, bizony nem jól, - válaszolta az öreg.

- Hogy is mehetne jól - tette hozzá nagybúsan - egész nap robotolok a nagyságos kolostori uraknak, és az urak húsz krajcárt fizetnek napszámra, még kosztot se adnak, mert azt mondják, spórolni kell a pápának.

Nagybuzgón keresztet vetett, és tovább kopácsolta a csorba kaszáját. A Vág völgyében csendesen felszállt a hajnali köd, a beckói klastromban tizenkét ferencrendi szerzetes horkolva, kórusban köszöntötte a reggelt.

Magurai betyárok

Galícia felől betört a völgyekbe a lengyel szél, és reggel, a köd felszállta után a Zsdiar alatti szállásokról nézve a Magas-Tátra hegyóriásai irdatlan cukorsüvegeknek látszottak, belepte őket a csillogó, friss fehér hó. Csak a szagattott csúcsok és harántos sziklagátak feketéllettek komoran.

Váratlanul köszöntött be az ősz. A fagytól megfeketedtek a lejtők alján az áfonyabokrok, és a pernyeszínű levelek között vörösen mosolyogtak a bogyók. A réteken seregestől bújt ki a földből a sápadtlila kikerics. Egy éjszaka zsendült virágba, és szerte mindenfelé tarkállott a késő őszi fű zöld szőnyegében.

- Úgy ám, itt az ősz - hajtogatták kedvetlenül a szállásokon -, hamarosan beköszönt a tél is, hajthatjuk a völgybe a nyáját -, tették hozzá, és szorosabbra húzták testükön a vastag báránybőrbundát.

Szomorkás, furcsa hangulat ülte meg a vidéket, talán a tűz se pattogott olyan vidáman, és nem ragyogott oly fényesen, mint a meleg, felhőtlen nyári éjszakákon.

Az emberek megint csak arról beszéltek, hogyan marcangolták szét évekkal ezelőtt Vojtkóék Kasa lányát télen a medvék, bizonygatták, hogy Lengyelország felől éjszaka hallani a farkasok éhes vonítását, a magyarországi lejtőkön pedig olyan dühösen acsarkodnak a vaddisznók, bőgnek a szarvasok, hogy végig fut tőle a hideg az ember hátán.

A fiatal Borkó elmesélte, hogyan ereszkedtek le két évvel ezelőtt ősszel a nyájakkal a hegyről, és milyen keserves volt az utolsó éjszaka. A pásztorok arról beszéltek egymás közt, vajon megsíratják-e őket, ha megfagyottan, hóba temetve akadnak rájuk, kialudt makrapipával az agyarukon. Annyi hó szakadt hirtelen rájuk, hogy kemény fagy pendült. Szél is kerekedett, velőt hasogató, csordarémitő lengyel szél. A kalyiba majd hogy a nyakukba nem szakadt. Tizenöt birka fagyott meg azon az éjjelen. Ha pillanatokra csendesedett a szél, hallották az állatok riadt, egetverő bégetését a kalyiba oldalához simuló nyitott karám felől. De hiába hallották, a nyájon nem segíthettek.

A szállásokon véget nem érő, rémülettel teli történeteket meséltek, és mindenfelé készülődtek, hogy hamarosan leterelik a völgybe az állatokat, nehogy a hegyen kapja őket a tél haragja.

Mindnyájan örültek már a családnak, az asszonynak, a gyerekeknek, akikkel a hosszú nyáron át egyszer se találkoztak, a fiatal bojtárok meg még jobban örültek, hogy végre szóba elegyedhetnek a szemrevaló falusi lányokkal.

Készülődtek hát lefelé a völgybe.

Ez a hír mindenkinek örömet okozott, csak Karacs Jankót döntötte bánatba. A dolog így történt:

Jó ideje, még nyaratszaka a fiatal Jankó elgondolkozva üldögélt a rét szélén, furulyája némán hevert mellette a füben, és a legény gyakran vetett vágyó pillantásokat a bokros nyergen túl, a lengyel lejtők felé. Órák hosszat üldögélt el így szótlánul, és csak néha szakadt ki szívéből egy-egy vontatott szavú, búsongó nóta:

*Erdőn túl, erdőn túl szürke ökör legel,
csalfa csókos babám, mi lett a szíveddel.
Páros völgy, páros völgy, völgyek között lejtő,
lejtő tövén tisztás, szerelembe ejtő.
Csókodat, csókodat soha nem kívántam,
nem én jártam hozzád, te sírtál utánam.*

Karacs Jankó szerelmes volt. Este, ha már megfejték a birkákat és letelepedtek a pattogó tűz köré, az öreg Gács bacsa hergelte Jankót, hogy megint hallotta a nótaszavát, azért nem látni többé füttyös marmotát, mert a minap is a forrásnál kettőt talált döglötten, biztosan ivás közben érte őket a keserű sors, mert Jankó a közelben legeltette a nyáját.

A boldogtalan bojtár elpirult, de csak annál jobban nevettek, és a fiatal Csamkó kéretlenül is elmondta, hogyan ismerkedett össze Jankó Katrusával.

Úgy történt, hogy Jankó egy szikla tövében üldögélt. Dél volt, langyosan melegített a kő, a bojtár nekitámasztotta a hátát, és valami betyárnótát füttyörészett. Hirtelen mintha medve mordult volna mögötte. Ijedten hátrafordult, de majd kőbálvánnyá csattant a meglepetéstől, mert medve helyett Katrusát pillantotta meg.

A kalyibában még hangosabban harsant a nevetés, Jankó arcát vörösre festette a harag, de úgy tett, mintha csöppet sem érdekelné az efféle szófia beszéd.

- Azt hiszem, legények - szólalt meg a bacsa - az a Katrusa ha úgy akarná, még maga alá is gyűrné a mi Jankónkat, hiába volt hét vármegyében híres betyár az apja. Láttam én a Katrusát, nem is lány az, hanem fiatal medve, őt legénynek is ellátná a baját...

Most aztán már a Jankó béketűrésének is vége szakadt. Dühösen felpattant a subáról, és ráförmedt a bacsára:

- Elég legyen már a csúfolódásból! Olyat meg senki se mondjon, hogy én félek a Katrusától! Tőle tudom, hogy télen egymaga őrzi a nyáját. Hát én meg azt mondom, hogy elmegyek hozzájuk, és ellopom az istállójukból a legszebbik birkát. Meglátjuk, földhöz ver-e! Katrusával meg annyit törődök, akár a pipám mocskával!

- Ez már beszéd, - bólintott a bacsa. - Ha elhozod a birkát, legény vagy a talpadon.

Több szó nem esett a dologról, Jankó azonban a tél közeledtével egyre búsabb, szótlanabb lett.

Beköszöntött a hideg. A horalok lehajtották a nyájukat a hegyoldalról a zsdiari ácsolt istállóba, este faggyúgyertyák fényénél facipőket, fokosokat, sajtkészítéshez való formákat faragtak, és csak vasárnaponként gyűltek össze a kocsmában. Ilyenkor fel-felemlegették, mi minden történt a nyáron, amikor a nyájukat még odafenn legeltették, a hegyi réteken.

Egy vasárnap Gács bacsa rápirított Jankóra, hogy csak odahaza őrzi a sutot, nem volt még Podlehnicében, hogy Katrusáék istállójából ellopja azt a bizonyos birkát.

Akkor már jócskán benyakaltak a pálinkából, Jankóban hát lobbort vetett a férfiaság, és szavát adta, hogy jövő vasárnap templomból jövet tüstént elindul Podlehnicébe.

Hétfőre azonban kipárolgott fejéből az ital, Jankó magába szállt, szavát vesztette, sóhajtozott, mint akit a nehéz nyavalya gyötör.

Eszébe jutott a napos nyári nap, amikor a kelleténél mélyebben pillantott Katrusa kék szemébe, és bizonykodott, hogy télen elmennek a paphoz, feliratkozni. Tegnap meg a szavát adta, hogy birkát lop a mátkája istállójából. Az egész falu füle hallatára ordította a főtéren.

Mit is mondanának róla, ha nem menne? Minden vénasszony a szemébe nevetne. Még nótára is tennék, hogy megijedt egy lánytól. Mit tehet mást, el kell mennie... Hej Katrusa, Katrusa!

Szomorkásan morzsolódott le a hét, eljött a vasárnap. Jankó a templomból kijövet sietett a kocsmába, hogy kurázsít nyakaljon a nagy vállalkozáshoz. Beszállingóztak a szomszédok is, és néhány pohár után Jankó már azzal dicsekedett, hogy nála nagyobb betyár még nem volt a Magura tövében, de nem is lesz soha. Felcsendültek a régi betyárnóták.

A téren is hallatszott a kocsmá mocskos ablakait megremegetető harsány dalolás:

*Ez ám a legénység,
nem rongyos szegénység!
Ragyog a csizmája,
csókra áll a szája,
fokos a kezében!*

*Vígan szökken lába,
hetedik határba
hallik a nótája...
Asszonyt hozz a házba,
amíg meg nem vénülsz!*

Jankó szomjas lélekkel itta az énekszót. Szilaj bátorságot öntött belé, és olyan szorgalmasan töltögette magába a pálinkát, hogy hamarosan a kecskelábú asztal mellett a cimborák helyett csupa birkát látott, amelyeket az imént lopott el Katrusáék istállójából. De csak akkor szökött igazában magasra a kedve, amikor felharsant az ő nótája:

*Rajta, fiúk, jó betyárok,
zúghat a szél, nem bánjátok,
zúg a szél, a fákat rázza,
rajta fiúk, be a házba!*

Rajta Jankó, fel Podlehnicebe! Jankó feltápáskodott, és tántorogva elindult a havas úton. Havasok a hegyek, havasak a fák, havas a viskók teteje, minden csupa hó, tanakodott Jankó magában. Podlehniceben előbb még betérek a kocsmába, visszafelé nehéz lesz hazaterelni a birkát.

Úgy is tett. Podlehniceben is felhajtott néhány pohárával nagyobb bátorság okáért, és amikor már a hold simogatta szelíd fényével a hófehér tájat, Katrusáék portája felé vette az útját.

Egy tompa huppanás - Jankó nehézkesen átugrott a rozoga kerítésen, és megállt az istálló ajtaja előtt.

Még egy lépés, kinyitja az ajtót, és bódítóan csapott arcába az istálló melegsége.

Ekkor történt a baj.

Jankó torkából diadalmasan, fület hasogatóan harsant a nóta:

*Halljad betyár, halljad,
leszállott a harmat,
jéggharmat, kopogós,
fehér hó, ropogós...*

A selyemgyapjas fehér juhok riadtan bégettek, a ház felől zaj hallatszott, a boldogtalan Jankót két erős kar ragadta meg, kicipelte az istállóból, és kegyetlenül ellátta a baját.

- Az isten szerelmére, én vagyok, Jankó! - üvöltötte a póruljárt betyár, de a kékszemű Katrusa vaskarjával valósággal bilincsbe verte, és keményen szaporázta hátán az ütéseket. Közben meglehetősen dörögte:

- Nesze, te híres betyár! No még egyet!

Még a hold is röstelkedve nézte a legénybúsító látványt...

*

Reggelre kelve Zsdiar falva olyan volt, akár a felbolygatott darázs-fészek.

Jankó ugyan visszatért a betyárkalandról, de dagadt képpel, sántikálva, és duzzadt orrát kesztyűs kezébe rejtette. Amikor megkérdezték, hol hagyta a birkákat, nem válaszolt, csak megsziporázta lépteit. Egyenesen a plébániára ment. Aztán úgy elpusztult a faluból, mintha sosem lakott volna benne.

Következő vasárnap a horalok majd kiestek botosaikból nagy meglepetésükben, amikor a pap a házasulandók között felolvasta:

- Karacs Jankó és Povaca Katrusa, első kihirdetés...

Este a kocsmában Gács bacsa nagy bölcsen megkérdezte a többtől:

- Mármost mondjátok meg, Jankó lopta-e el a birkát vagy Katrusa?

Hej Katrusa, Katrusa!

Hogyan került hurokra Perunkó apó

Amíg Dudra kerülő élt, jó dolguk volt a podlehniceieknek. Dudra kerülő ugyanis azt hajtogatta a falusi kocsmában:

- Kerülő vagyok, mégpedig jó kerülő, mert már jó néhány éve szolgálom az uraságot, de azért azt mondom: minden uraságnál előbbre valók a földjeim. Ti podlehniceiek vagytok, én is podlehnicei vagyok, édestestvéreknek számítunk. Hát látok is mindent, meg nem is.

Az efféle kinyilatkoztatások után egy ideig bölcsen hallgatott, aztán odafordult a falubeliekhez, mintha hirtelen valami más jutott volna az eszébe:

- Emberek, holnap a kereszt felé kerülöm az erdőt.

Így aztán nem volt csoda, hogy a túlsó oldalon tucátjával hánytak bukfencet a nyulak meg az őzek, és a podlehniceiek képe egy hétig fénylett a pecsenye zsírájától. Az is egész természetes volt, hogy Dudra kerülő egy este se ment tiszta fejjel haza, az urasági erdőszlakba, amelynek kissé viseltes teteje festőien kukucskált elő a fenyők friss zöld ágai közül.

De mindez csak télen volt szokásban. Nyáron a horaloknak nem jut idejük a vadászatra.

Elég gondjuk van azzal, hogy beérjék a meglépett jószágot. Nyughatik felőlük minden nyúl, riadt szemű őz. Nyáron, ha őzike kerül a horal szeme elé, azt mondja magában:

- Ha a birkáinknak is olyan ugrós lába volna, mint neked, beleöszülnénk, amíg egyet a karámba terelünk.

Télen azonban a vad láttára feldobog a szíve a suba alatt, felvillan a szeme, köp egy nagyot, úgy dünnögi:

- Bárcsak az őzek is olyan lassan csellengenének, akár a birkáink.

A legutóbbi télen azonban nagy változás esett.

Dudra kerülő a nyáron beadta a kulcsot. A kelleténél többet öntött fel a garatra, és hazafelé menet eltévesztette az utat. Az erdő helyett a betyár-sziklára vitte a lába, lezuhant és nyakát szegte. Kár érte, jó ember volt.

Az uraság új kerülőt fogadott, Sascsar Sztankót. Ő már nem Podlehniceben látta meg a napvilágot, hanem Vazsnában. Ez volt az oka annak is, hogy hiányzott az egyik füle, mert a podlehnicebeliek ádáz ellenségeskedésben éltek Vazsna lakosaival, és ha összeverekedtek velük, csak arra törekedtek, hogy ősi szokás szerint levágják az ellenfél fülét.

Sascsaron akkor teljesedett be a vazsnai végzet, amikor beleszeretett Perunkó gazda lányába.

Az öreg Perunkó saját kezűleg kanyarította le szőrös hallószervét.

Mihelyt a sebe begyógyult, Sascsar elkeseredetten fogadkozott:

- Egyszer még leszámolok a vén Perunkóval! Ellátom a baját, még azt is megbánja, hogy az anyja világra szülte! No meg a lányával, azzal a nagyfogú boszorkánnyal...

Ezen a télen szomorú volt az élet Podlehniceben.

Perunkó apó vágyó szemmel vizslatott a kemence felé, amelynek padkáján húzódtak meg a derékaljul szolgáló suba alatt a hurkos nyúlcsapdák.

- Máskor télen jobb idők jártak. Alighogy lehullott a hó és pendült odakint a fagy, én voltam az első, aki este óvatosan lemásztam a kemencéről, fogtam a hurkokat, és a csikorgó havon elindultam az erdőbe. Tudtam én minden csapást, amerre a nyulak jártak a falu felé! Fölállítottam a csapdákat, visszamentem a kemencére aludni. Pitymallatkor mindig jókora füles fickándozott a hurokban. Volt pecsenye bőven. De az idén?

- Az első hó már leesett - folytatta. - Párnásan fekszik a földön. Vadban se volna hiány. Az őzek úgy megbátorodtak, hogy a csűrből lopják az eleséget. Hej, más évben ilyenkor már megszólalt volna a puskám. Öreg fegyver, de jó fegyver. Sok puska kell belé, az igaz, de legalább biztosan célba talál. Rúg is akkorát, hogy mást a földhöz verne, de nekem meg se kottyán. Hányszor volt már foganatja a szavának, még hozzá zsíros, pecsenyés foganatja! Most ott porosodik a sarokban. A puska nedves, a fegyver rozsdás. Az az ebszülte Sascsar meg egyre csak itt szaglászik a házam körül. Ha felkél a hold, beszőkken az ablakon az árnyéka. Ki a fene merészkedne ki ilyenkor vadászni!

Imígyen kesergett Perunkó apó a bírónak meg a szomszédoknak, ha vasárnap este eljöttek hozzá egy kis tereferére.

- Holnap végre felvirrad a mi napunk is - mondta kappanhangon Szvaka Vojtó. - Ma reggel a kocsmánál találkoztam egy vazsnai asszonnyal, ti is ismeritek, a Kmohék Marájával, pálinkáért ment. Megállok, elbeszélgetek vele. Hát azt mondja, hogy holnap Sascsar elmegy a városba, a lengyel oldalra, az urasághoz valami levélért. Végre hát mi is meglátogathatjuk a nyulainkat! A kerülő oda lesz, füles meg annyi van, hogy csoda! A városba hosszú az út, másnap estig nem jön vissza.

Ebben mind megegyeztek. Holnap este találkozhatnak Perunkó apónál, onnan mennek az erdőbe. Hisz annyi az erdő, hogy se szeri se száma, teli vaddal, és mind az uraságé. Hát a parasztok meggebedjenek éhen?

*

Másnap este nyolc szűrszűréses óráig bújta ki Perunkó apó vityillójának ajtaján.

Perunkó ment legelőre, kezében a hurkos csapdákkal.

Csendesen lépkedtek a mosolygós havon, néha-néha végigfuttatták pillantásukat a hold fényében ezüsttel fénylő fehér köntösű vidéken.

Sehol sem látszott egy fekete pont. Mindenfelé csend honolt.

Szerencsésen eljutottak az erdőig. A fekete fák hirtelen szökkentek magasba előttük.

Átsurrantak a fák között, hamarosan kijutottak egy tisztásra.

- Itt maradjatok - rendelkezett Perunkó apó -, én azalatt fölállítom a hurkokat, a legjobb lesz amott annál a vörösfenyőnél, - mutatott egy csenevész fácskára a tisztás közepén.

Már indult is előre. A többiek elbújtak a bokrok közt.

Megy Perunkó, elérkezik a vörösfenyőhöz. Kifeszíti a hurkokat, a fa meg a csenevész borókabokrok között, hirtelen azonban valaki erős kézzel nyakon csípi. Hátranéz... Az erdész áll mögötte, komoran, fenyegetően, a rettegett félfülű Sascsar.

- Te meg mit keresel itt? - mennydörgi Perunkó fülébe. Puskája csillogó csövén megcsusszan, és bukfencet vet a holdsugár.

- Én, én - dadogja magánkívül Perunkó - hát én...

- Beszélj, gazember - ordít a kerülő.

Perunkó ősz fejében a nagy erőlködés csodálatos ötletet csiholt.

- Hát én éppen azért jöttem, hogy idehurkoljam, felakasszam magam a fára - nyögte ki nagy keservesen - rossz a világ, egyre csak baj éri az embert...

A kerülő hallgatott.

„Túljártam az eszén”, gondolta Perunkó és folytatta:

- Bizony rossz a világ, egyre csak adóval, porcióval nyaggatnak, de miből fizesd, ha öreg vagy, elfogyott az erőd? A család csak azt hajtogatja, mit csináljunk az apóval, a munkája fabatkát sem ér, meguntam már a sok nyavalygást, hát eljöttem ide, dróthurkot keríték a nyakam köré, aztán vége mindennek...

Perunkó szípgöggel elhallgatott, várta, mit szól mindehhez Sascsar.

A kerülő elvigyorodott:

- Perunkó apó, mondok egyet. Ez a vörösfenyő úgyse bírná a súlyodat, amott lejjebb van egy jól megtermett, ágas lucfenyő, ha nem éred föl, megemellek, hadd segítek rajtad...

Perunkót annyira meglepte a fordulat, hogy ellenszegülés nélkül tűrte, amint a kerülő karonfogva vonszolta az agyondicsért lucfenyő felé.

Az út öt percig se tartott, de az alatt az öreg Perunkóban nyilván feltámadt az élet vágya, mert megszontyolodva ismerte be a kárörvendően vigyorgó Sascsarnak, hogy a hurkot bizony nem a maga nyakára, hanem nyúlcsapdának szánta.

Azt persze már fölösleges elmondani, hogy a hurokra került Perunkó öt napot ült a balul sikerült vadászatért a bírósági fogdában.

A batizfalvi juhászok

A görcsös vén fenyőfák busa ágai közt még nem bukkant fel a nap, de a Batizfalva fölötti hegyoldalon a hajnali ködben fehér felhőként vonultak a juhnyájak, csendült a kolomp. Harsant az ugatás, és énekszó áradt a párás reggeli levegőben:

*Bitangol a birka, nincs aki megfejje,
hogy az ilyen juhászt nincs aki megverje,
Csárdában a bacsa, úton áll a bojtár,
kezén pusztul a nyáj, nem telik a sajtár.*

A daloló pásztor harsány hangját visszaverték a vénségtől fekete fák mögött megbúvó sziklafalak, és az énekszó végighömpölygött a völgyön, megtorpant a szemközti lejtőn, és beléveszett a legelő fölött gubbasztó bokrok falába.

De nyomban új nóta csendült a szemközti hegyoldalon, túlharsogta a kutya ugatását, amely az iménti dalolásra dühösen kaffogva keringett a nyáj körül:

*Aki legény, kardot forgat,
megöleli a lányokat.
A lejtőt csak bitang járja,
akasztófa lesz a párja.*

Mihelyt az első énekes meghallotta az új nótát, torkaszakadtából ordított a szemközti hegyoldal felé.

- Torbik Jasó, hát ki a bitang?!

A válasz nem maradt el, mennydörögve harsant, csoda, hogy nem tépte fel a ködöt:

- Te vagy a bitang, Misar Jankó! - és mintha helyeselnék, bégetve feleltek rá a birkák, vonítva a kutyák.

A völgy csendjét éktelen kiabálás verte fel. Szitkok szálltak a ködtengeren át az egyik lejtőről a másikra, és megsokszorozódva verődtek vissza a sziklákról. Akkora zenebona támadt a hajnali pirkadatban, hogy a batizfalvi völgyben rémülten rohant ki kalyibájából Rubar bacsa, fokossal a kezében, azt hívén, hogy fönna a hegyen medvék támadtak a juhászokra.

Mihelyt azonban meghallotta az „akasztófacímer”, a „bitang majom” szavakat és a hozzájuk hasonló kedveskedő jelzőket, tüstént visszatért a kunyhójában pattogó tűzhöz, és a katlan körül serénykedő Burka bojtárnak csak annyit mondott:

- Torbik Jasa meg Misar Jankó megint csak vitázik, hogy a mennydörgős mennykő csapna beléjük meg Hankába, a szeretőjükbe.

Aztán letelepedett a sarokba, a subájára, merített a szilkével a meleg zsendicéből, és így dűnnyögött:

- Amióta kétágú vagyok, nem hallottam, hogy két bojtár egy lányon viaskodjék! Ha majd estére megjönnek, megtudom, mi ütött beléjük, hogy egyre csak egymást hergelik.

Aztán feltápászkodott, és ment a dolga után.

A napsütéses, meleg nap után ködös volt az este. A hold fénye bágyadtan szüremlett át a csíkos felhőrongyokon, amelyek szüntelenül ömlöttek a völgy egyik oldaláról a másikra.

A kalyibában a tűz körül ott ült a dalos kedvű két bojtár, Burka juhász meg az öreg Rubar bacsa.

- Bitangok vagytok mind a ketten - támadt rá a bacsa a két bojtárra, akik úgy meregették a szemüket, mintha a következő pillanatban egymásnak akarnának esni. - Semmirekellő betyárok, akasztófára való gazemberek vagytok - pottyantotta lassan a szót, és bólogatott hozzá a fejével. - Veszekeszték, civakodtok, akár a pogányok. Hát mi a fészkes fenének hergelitek egymást? Tudom, a batizfalvi Hanka van a dologban. Hogy nem röstellitek magatokat, egy lány miatt ekkora zenebonát csapni, két juhász, aki gyerekkorától egy kenyéren nőtt fel...

- Nem addig van, bacsa - szólt közbe Torbik -, Hanka a legszebb lány a faluban.

- Fekete a szeme - lelkendezett Misar.

- A haja akár az éjszaka - tette hozzá Torbik.

- Ötven birkát, két tehenet adnak vele - erősködött Misar.

- No meg egy szállást, két karámot, házat - toldotta meg Torbik.

- Az már más - szelídült meg a bacsa -, de ketten nem köthetitek be a fejét.

- Én majd bekötöm - pattant fel Misar, de ugyanakkor Torbik szava is harsant:

- Az enyém lesz!

A két vetélytárs az övéhez kapott, a tűz fényében két kés villant.

- Nyughassatok már - csillapította őket a bacsa - eredjeteink inkább a bíróhoz, fiatal ember ugyan, de sokat tapasztalt; hogyné tapasztalt volna, ha katona volt, városban szolgált. Hanka apját is jól ismeri, a patak mentén határos a földjük. Ő majd eldönti, kié legyen a lány. Okos ember. Vasárnap elmehettek. Mondjátok el neki mindent, aztán bizzátok rá a többit.

- Jól van, elmegyünk - egyezett belé a két bojtár.

Vasárnap reggel Torbik így köszöntött be a batizfalvi fiatal bíróhoz:

- Hallod, bíró, hoztam neked két juhot. Szeretem Hankát, feleségül akarom, de Misar is áhítozik a lányra. A bacsának azt mondta, hogy te jól ismered a Hanka apját, járatos vagy náluk, mondd meg hát Hankának, hogy engem válasszon, Torbik Jasót.

A bíró a juhokat nézte, úgy válaszolta:

- Menj csak nyugodtan haza, majd meglátom, mit tehetek érted.

Torbik üdvözült mosollyal fordult ki az ajtón.

Félóra se telt el, a bíró szobájába benyitott a második látogató, Misar Jankó, és már fújta is a mondókáját:

- Hoztam neked két birkát. Szeretem Hankát, el is venném szívesen. Azt mondják, egy húron pendülsz az apjával, mondd meg a lánynak, hozzám jöjjön, Misar Jankóhoz.

A bíró elfogadta a juhokat, megígérte, hogy szóba hozza majd Hanka előtt a dolgot, Misar pedig igyekezett vissza a kalyibába, arcán ugyanolyan üdvösséges mosoly ragyogott, akár az imént Torbik képén.

Rubar bacsa ezen a napon kevésbé volt boldog, mert szőrén-szálán elveszett a karámból négy kövér birka.

Egy hét múlva Torbik megint csak ott volt a bírónál.

- Gyertek el egy hét múlva mind a ketten, elintézem az ügyeteket, - biztatta mosolyogva a bíró, aztán az ajtóig kísérte a legényt, ott súgta a fülébe: - Micsoda lány is az!

Torbik a boldogságtól ragyogó képpel bólintott.

- Ugye megmondtam!

Ugyanezekkel a szavakkal búcsúzott Misar is, amikor a fiatal bíró odasúgta neki:

- Micsoda szemei vannak annak a lánynak!

Megint egy hét telt el anélkül, hogy a két bojtár egy hangos szóval illette volna egymást.

Elkövetkezett végre a várva-várt vasárnap. A két bojtár parádésan, ünneplőben sietett reggel a bíró házába. A falu feje mosolyogva fogadta őket, szilvapálinkával kínálta, maga is lehajtott egy pohárával, aztán csendes hangon, komolyan mondta:

- Mindent elintéztem, Hanka az én feleségem lesz.

A két bojtár attól se riadt volna meg jobban, ha a négy fekete medve támadt volna rájuk valahol a rengetegben. A bíró szavai elvették minden bátorságukat.

Pár percig szótlánul álltak, aztán Torbik suttogva megszólalt:

- Hát, ha már meg kell lennie...

Misar hallgatott.

A bíró portájáról kijövet, kezét fogtak egymással.

Két nap múlva a bíró nyája hat birkával csappant meg, Hankának is annyiival lett szegényebb a hozománya.

Valamivel csak kárpótolni kellett magukat a bojtároknak a csalódásért.

Keresztelő

Grobek vityillója egymagában áll az erdő tisztásán. A koros fekete fák szinte szenvedően néznek rá és a fasövényre, amely mögött nyáron a juhok legelnek, meg a dűledező téli istállóra. Nézik a fák, águkat rázzák, mintha azt mondanák: „Mikor söpri el már a vihar ezt az egész nyomorult tanyát lakosaival együtt? A Grobek gyerekeit bizony elsöpörhetné valahová máshová, legalább épen maradna a testünk, nem dobálnának kövekkel.”

Hogy a fák így gondolkoztak-e, annak senki se tudhatója, de Grobeknek ilyesfajta gondolatok kavarohtak fejében, amikor megszületett a hetedik fia.

„Bánatosan bókolnak a fák, megint eggyel több a gyerek, a kunyhót meg csak az imádság tartja össze, az istállót a káromkodás”, mondta magában, a háza előtt szemlélődve, „de most már biztos összedől mind a kettő. A hetedik gyereket nem bírja ki. Erős gyereknek mutatkozik.”

„Honnan kerítsek komát?” töprengett tovább, és végigfuttatta szemét a lefelé hajló völgyön, a völgyben elszórt podlehnicai házakon. „Hol keressem? Mindenki tolvajnak néz. Igaz, nem vetem meg a más birkáját, de kell a birka a sok gyerekhez,” okoskodott, „minél több a gyerek, annál több birka legyen a háznál. Azért becsületes ember vagyok én, de ha elmegyek Vorához, hogy komának kérjem, rám förmed: Hol a kosom, amit elloptál? Elmegyek Pálkához, az meg tüstént ostort fogna rám, úgy követelné rajtam a juhait. Ha pedig Rencsanhoz mennék, ott járnám meg csak keservesen! Hisz neki... De mit is üzöm az eszem! Lunyekhez ballagok el. Ő is lopós, akárcsak jómagam. Hát isten nevében, megpróbálom. Valamit csak hoz ajándékba a gyerekeknek. Micsoda keresztapa is volna, ha nem hozna.”

A sok töprengésnek az lett a vége, hogy Grobek bement a vityillóba, dereka köré csatolta az övét, és megindult a lejtőn lefelé a völgybe.

Hamarosan megérkezett Podlehnicebe.

Lunyeket a kocsmában találta. Felhajtott egypár kupica vodkát, elsírta magát, és szepegve szólította meg a szomszédot:

- Lunyek gazda, fiam született.

Feltápáskodott a durván ácsolt fapadról, megölelte Lunyeket, és fülébe sírt keservesen:

- Szomszéd, gyere el komának.

A meglepett Lunyek száján akaratlanul is kiszökött a beleegyező „igen”, és Grobek összevissza csókolta érte.

- Édes egy komám!

A komaság öröme mindketten nagyobb kedvvel nyakalták a vodkát. Az ünnepélyes hangulat megfogta a maszatos, vörösképu csaplárosnét is, aki egyre-másra újabb teli pohárákat rakott eléjük az asztalra.

Késő éjszaka volt már, amikor elbúcsúztak egymástól, italos könnyeket hullatva, és egyikük se tudta, neki született-e gyereke vagy a másiknak. Azzal se voltak tisztában, hogy Grobek komásította-e meg Lunyeket, vagy pedig Lunyek Grobeket.

Grobek nagy kinnal kapaszkodott fel magányos vityillójához. Lába lépten-nyomon beleakadt a csomós fűbe, botladozva botorkált keresztül a tisztáson, homlokát a fenyők törzsébe verte, bebepottyant az iszalag közé, de végül mégis csak hazajutott. Igaz, az úton nem a feje vezérelte, hanem a lába, amely már megszokta az irányt.

Odahaza a pislákoló paráztűz fényében egy újszülött helyett öt csecsemőt látott. Kirohant a ház elé, és beleharsogta az éjszakába nagy fájdalmát, hogy este, amikor lement a völgybe, még csak egy gyereket látott, mostanáig meg öt lett belőle.

Jajgatása, siráncosítása felverte az erdő néma csendjét. Hogy megbizonyosodjék a dologról, újfent benyitott a vityillóba, de most már hat csöppséget látott.

Reggel Podlehniceben egy szájjal nevetett az egész falu. A bíró égre-földre esküdözött, hogy éjféltájt Grobek kunyhója felől kísérteties jajgatást, siráncosítást hallott, és annyit megértett az egész zenebonából, hogy Grobek panaszkolta fel az istennek a vele történt csodát, egy gyerekének ötre szaporultát, rövid idő múlva pedig még kétségbeesettebb rimáncodással hányta az isten szemére, miért is áldotta meg öt három pár újszülött gyerekkel.

A jókedv hulláma még magasabbra csapott, amikor Grobek jelent meg a falu terén. Subáját panyókára vetette, képét bánat ülte, szájából véget nem érően szakadt a sóhajtás.

- Téged meg mi lelt? - kérdezte a bíró, aki vasárnap örömeire éppen mosakodott a patakban, amely a hegy oldalából zúdult le a völgybe, és zsörtölődve futott végig a falun.

- Nagy a baj, bíró, éjszaka valami betyár ellopta a legszebbik kosbárányomat. Fekete volt, akár a pásztortűz körül a föld, csak a nyakán világított egy pöttömnyi fehér folt. Hej micsoda bárány... Nemrég... - Grobek hirtelen elharapta a szót. - Csak nemrég vettem a késmárki vásáron, messzi az út innen Késmárkra, belefáradtam, de azért megvettem, és még tegnap azt számláltam magamba: Látod, öreg Juró, új fiad lett meg új bárányod. Felnő a fiú, legény lesz belőle, kossá zsendül a bárány is, aztán ha a legénykének pénz kell, hát majd eladja. Addig is hasznát vesszük. Nem árt, ha eggyel több a jószág a karámban. Majd gondját viseljük. Reggel aztán megyek az istállóba, hát a kosbáránynak nyoma sincs! Csupa fehérbundás birka tülekedik körülöttem.

Grobek subája zsiros ujjával letörölte a szeme sarkába gyűlt könnyeket. A bíró csak nevette.

- Így kell neked, Grobek Juró, addig dézsmáldad a más jószágát, amíg végre most rád jár a rúd. Ezerszer bánja a tolvaj, ha egyszer őt lopják meg.

A bíró befejezte az ünnepi tisztálkodást, ment a házába. Grobek a kocsma felé vett irányt, és míg be nem nyitott az ajtaján, egyre folyt a könnye.

*

Eltelt néhány nap. Grobek fiát a pap nyakon öntötte szentelt vízzel.

A keresztelő minden nagyobb baj nélkül ment végbe, csak Lunyek koma, aki keresztapai méltóságának tudatában e napra különösen kicsípte magát, nem győzött betelni ünnepi szerepével, és hétszer is megmártotta a pöttömnyi Grobeket a keresztvíztartóban, a csecsemő pedig fűjt, akár a dühös kandúr, ami a körülálló podlehnicei polgároknak nem csekély öröme-re szolgált, még meg is dicsérték érte, és ilyesféle megjegyzések voltak hallhatók a tömjén-szagú templomcsendben:

„Ez aztán a legény! Ez nem vész el a világban! Nézd csak, hogy rugdalózik! Pöttömnyi ördögfiókája!”

Amikor Lunyek nyolcadszor is meg akarta ismételni a keresztelési szertartást, a pap megunta a dolgot, és pofoncserdítette a komát.

Ezzel pontot tett a keresztelő végére, és megkezdődött az ünnepi tor.

Podlehniceben nemcsak esküvő napján, hanem olyankor is durrogatnak az ócska mordályokból, ha új hívet fogadnak be az egyház kebelébe. Most is nagyokat puffogatva haladt föl a menet Grobek vityillójához, amely előtt a fűvön egy vodkashordó barnállott. A bőven odakészített itókát megpillantva a torozók nótára gyűjtöttek:

*Pálinka kell nekünk, az ad egészséget,
előtted a pohár, idd ki mind a négyet.
Ez ám az itóka, eszem nyitogatja,
gégém kenegeti, bendőm simogatja.*

A csecsemő, akit gondviselői a fűbe fektettek, keservesen kornyikált. De most már ügyet se vetettek rá. Fontosabb dolguk volt az embereknek: ittak. Néha pohárral a kezükben az aprósághoz mentek, föléje hajoltak, ráköszöntöttek. Aztán egy hajtásra kiürítették, és újfent nótára gyűjtöttek:

*Meghalok, meghalok, jaj mi lesz belőlem,
még a jó fenyővíz is elmúlik tőlem.
Hej de cifra lányok a podlehniciek,
az édes pálinkát biz' egy se veti meg.*

Az öreg Vavrusa rekedtes hangon dörmögte, a csöppség fölé hajolva:

*Kicsi lány, kicsi lány
enyém leszel holnapután.*

Az öregek közül néhányan belefáradtak már az ivásba, redves fákként nyúltak el a fűvön, amikor Lunyek koma italos hangon Grobek fülébe súgta:

- Megyek koma az ajándékért.

Eltántorgott. Sok idő beletellett, amíg a völgy fejében ismét harsant a hangja, hirdelve, hogy jön már vissza. Valami feketeséget vonszolt maga után. Az állat egyre csak makacskodott, nem akart tovább menni.

De Lunyek nem hagyta magát, és botorkálva egyre közelebb jött, már ott állt a többi horal között. Grobek váratlanul felüvöltött:

- Lunyek, te elvetemedett tolvaj! - Alighogy kimondta, Lunyek már elterült a földön, Grobek a mellén térdelt, egyik markával Lunyek nyakát szorongatta, a másikba pedig megkaparintotta a kötél egyik végét, amelynek másik vége a Lunyek vezette bárány nyakára hurkolódott.

A keresztelői ajándék Grobek megsiratott, agyondicsért kosbáránya volt. A gyapja egész fekete, csak a nyakán világított egy árva fehér folt.

Lunyek komának egyesült erővel ellátták a baját.

Reggel, amikor a bíró megkérdezte a kárvallott keresztapát, hogy is tévedhetett akkorát, búsan válaszolta:

- A fene ismeri ki magát bennük, csak nem gondolod, hogy ez az egyetlen fekete kosbárány, ami az istállómba került!

Hiába no, nagy tisztesség a keresztapaság, csak nem mindenkinek válik az egészségére.

Az életmentő

Kőrösmezőn sohasem volt valami nyugodalmas az élet, de amióta Pál úr beavatkozott a dolgok folyásába, azóta még jobban megbolydult a nép. Pál úr volt a község jegyzője, és ő bogozta ki a különféle vitákat, amiket javarészt maga szított, mert azt mondogatta, a rest pontyok közé fürge csukát kell eresztetni, hogy megkergetse őket.

Pál úr tehát a bajkeverésnek élt, és hallatlan öröme telt benne, ha a szomszédok összekoccantak a kocsmában, aztán elébe járultak ítéletért.

- Tudja bácsi - fordult egy ízben csak úgy vaktában Deákhhoz -, amikor a legutóbb elhajtotta lovait a gyarmati vásárra, ott látták a portája körül lófrálni a Megót. Olyan semmitlen ember, akár a veréb, és lám...

Ezt csak úgy példaképpen említettem meg, de ennyiből is látszik, hogy Pál úr csak amolyan paraszti bajkeverő volt, aki nem szívesen bonyolította a dolgokat. Önmagáról az volt a véleménye, hogy keményszívű ember, egy levelét is láttam, amelyben kegyetlenül rossznak festette le magát.

Beleszeretett ugyanis Muragádi nagybirtokos egyik lányába, és azt képzelte, annál inkább maga felé hajlítja a kisasszony szívét, minél istentelenebb képet kerekít magáról:

„...Azt is közölhetem, szép kisasszony, hogy szerfölött keményszívű ember vagyok, és néha valósággal kőrösmezei zsarnoknak érzem magam...”

A levél azzal a megjegyzéssel érkezett vissza, hogy a hölgy nem kíván közelebbi kapcsolatba lépni falusi zsarnokokkal.

Ettől fogva Pál úr komolyan meggyűlölte az egész világot, a nagyvilágban pedig nevezetesen a Felső-Tisza völgyét, ahol kifejtette áldásos működését, és hamarosan azt képzelte magáról, hogy közel-távol ő a legrettegettebb férfiú.

Képét mindig szigorú ráncokba szedte, de úgy beszéltek, nem nagy sikerrel.

Amikor egy ízben az öreg Halászné valami ügyes-bajos dolgában a hivatalában járt, és igazságos embernek tisztelte, ráripakodott:

- Fogja be a száját vén csoroszlya, engem senki se mondjon igazságosnak!

Amikor kirótta a pörös felekre a bírságot, rendszerint hozzátette:

- Látják, emberek, milyen kemény legény vagyok. De így kell maguknak!

Ilyenkor mindig melengette a szíve táját, hogy micsoda nagy kegyetlen ember is ő.

Kiment sétálni a földekre és találkozott, mondjuk, Zongorával, aki cifrán áldotta a bivalyait, mert ott álltak a szekérrel egyhelyben, mintha gyökeret vert volna a lábuk, és nem mozdultak, bár Zongora már ezerszer is elimádkozta fölöttük az ördög litániáját, és hideg vízzel öntötte le a hátsójukat.

- Hát, hogy ityeg a fityeg, Zongora bácsi?

- Káromítom itt már vagy egy órája a rusnyákat, de hiába tusakodom, nem jön meg az eszük.

- Ha csak ez volna a baj, Zongora bácsi, de van más is, amin inkább érdemes búsulnia. Azt beszélnek, hogy a szomszédja, Apár gazda jár a felesége után. Az ember nem is hinné, hogy a foghíjas vén kutya még harapni is képes.

Pál úr tovább sétifikál a kukoricásban, és édesdeden mosolyog, pödri huszáros bajsztát, amelyet már jócskán fehérre festett az évek dere.

Jól tudja, itt is kihajt az elültetett mag, akárcsak a Deák meg a Megó esetében. Mindössze a nevek lesznek mások, Deák helyett Zongora hergelődik majd, Megó helyett Apár. De az eredmény egyazon marad. Elébe járulnak, hogy békéltesse össze őket, akkor majd kirója a bírságot, és a bevasalt pénzt elzárja a vasalt ládikába. Hisz így került az ezüsttel terhes láda tartalmának java. Igaz, aki ésszel él, azt is tudja, hogy Kőrösmezőn nehéz megkülönböztetni a vélt hűtlenkedést a valóditól.

A környéken ugyan azt vallják, hogy Kőrösmezőn két dolog jóféle: a vöröspaprika meg az asszonyhűség. Habári gazda legalábbis olyan sziklaszilárdan hitt a felesége erényeiben, hogy Pál úr is hiába koptatta a nyelvét, amikor a jobb parti kútnál így bujtogatta:

- Hát tudja, Habári bácsi, nagyon nem tetszik nekem, hogy a fiatal Határ Béla akkor jár ide itatni a bivalyait, amikor a maga felesége éppen vizet mer.

Arról persze hallgatott Pál úr, hogy néhányszor ő is találkozott a kútnál az asszonnyal, és az orra bánta, amikor belecsípett a Habáriné fehér karjába.

- Amondó vagyok, nagyságos uram, miért ne itathatná az én vizemből Béla a bivalyokat, hisz a gyerek is tudja, hogy ősszel a Tisza árja homokkal temette be a Határék kútját.

- Igaza van, bácsi, de nem árt, ha résen van az ember. Béla helyre legény, nem olyan ráncos képű, mint maga. Nekünk öregeknek már nem sok a keresnivalónk az asszonyoknál. Úgy fanyalodnak ránk, mint számár a verésre.

- Igaza van, nagyságos úr, de az én feleségem mégis csak kivétel. Nem tagadom, gyakran jár hozzánk a Béla, nyelvükre is vették már a kőrösmezeiek, tudja a nagyságos úr is, hisz miatta birakóztam a bal parti szomszédokkal. De annyi biztos, hogy nem rossz szándékkal jár a házamhoz a Béla. Az imént is paprikát aszaltunk, aztán hallom ám, hogy Béla megint csak nálunk van, segít az asszonynak füzéreket aggatni. Hirtelenében elagyabugyáltam a szomszédot, aki a hírt hozta, és iramodtam hazafelé. Hát mit látok? Béla ott ül az eresz alatt, szíja a pipáját, húsz lépésnyire tőle meg a feleségem, és szidja, akár a bokrot. Hiába no, nem szereti az árvát. Hányszor panaszkolt már fel nekem, hogy a színét se állja. Magam kértem, legyen már jobb szívvel ahhoz a gyerekhez. „Legyen hozzá jó szívvel a radai ragya, a mulyához”, begyeskedett az asszony. Hej uram, mennyi bajom volt már nekem a Béla miatt! Istvánnak a fejét fakasztottam be, Matyónak a kezét törtem a nyelve miatt. Annak meg maga a tudója, nagyságos uram, mennyi pénzt szurkoltam le érte bírságban. Én csak azt állítom, hogy aranszívű gyerek az a Béla! Ha elmegyek kupeckedni a vásárra, lovakkal, Bélára bízom az asszonyt, hogy őrizze meg, amíg oda leszek. Az egész napot ott tölti a portámon szegény, a maga gazdaságát elhanyagolja, ha meg kérdem, hogy volt, mint volt, emberségesen bánt-e vele az asszony, csak rám néz nagy szomorúan, úgy mondja: „Hát a szokása szerint, négy napon keresztül beretvált a nyelvével, le is mulyázott, aztán elküldött a Tiszára kendert áztatni, megforgatni.” A vége persze az, hogy megint csak összekapok valamelyik szomszédal, és már is nyakamban a bírság.

Pál úr gúnyosan fintorgott és megjegyezte:

- De azért csak azt ajánlom, Habári bácsi, ügyeljen az asszonyra meg a Bélára. Olyan az ilyen házhoz járó legény, akár a farkaskutya: őrzi a jószágot, őrzi, de végül mégis csak belemar a gazdájába.

*

Habári Ilona kiment a Tisza partjára, hogy megforgassa a beáztatott kendert. Ördög tudja, hogy kerekedett, de mégis csak úgy történt, hogy Béla éppen ott keresett gázlót a lovával, ahol az asszony letelepedett a folyó partján.

- Adjisten, Ilona.

- Neked is, Béla. Úgyis kelendős nálad az istenáldása, nehogy még leszottyanj a lovadról, ha már olyan sedrén nyargalod.

- Mi bajod vele, az én lovam - rándított a vállán dacosan Béla. - Egyszer már nekem is vethetnél egy jó szót.

Leült az asszony mellé a fűbe. Ilona kereső szemmel nézett valamit a túlsó parton, Béla meg azt csodálta, milyen apróka lába van, milyen csodás fénnel világít a szeme, akár éjszakában a csillag.

Az asszony most hátra hajolt, és keble vonala élesen rajzolódott ki a fehér ingen.

- Végy az öledbe - szólalt meg váratlanul furcsa, idegen hangon - ne légy már olyan mulya, Béla.

A legény ölébe szökkent, és simogatta a hátát.

- Olyan erős a tested, Béla, tudod, nem szívesen mondalak mulyának, de ha egyszer olyan vagy, hogy is mondjam már... Öleld meg már a derekamat, te mulya...

- Jó napot, adjon isten - szólalt meg valaki a hátuk mögött, és egyszerre csak maguk előtt látták az elégedetten mosolygó Pál urat. - Szép dolog, mondhatom, igen szép dolog.

A jegyző sarkon fordult, és pipájából pőfékelve tovább sétált, ügyet se vetve az utána bámészkodó párra.

Elsőnek Béla kapott észbe. Nyeregbe pattant, nem kereste már a gázlót, hanem lóhalálában vágatott Körösmezőre, és nem állt meg Habári gazda portájáig.

Estefelé Pál úr a csordaitató kútnál felkereste Habári gazdát, és sunyin ráköszöntött:

- No bátyó, már rajtakaptam őket.

Habári gazda csak mosolygott:

- Tudom, mit akar mondani a nagyságos úr, Béla már elmesélte, még a délelőtt, hogyan fölhergelték a nagyságos urat. Így jár, aki mások után kopóskodik. Mert nem úgy volt ám az, hogy a nagyságos úr lepte meg őket, ők vették észre előbb a nagyságos urat, és mihelyt meglátták, Ilona tüstént odahuppant a Béla ölébe, hadd legyen min üznie az eszét a nagyságos úrnak. Hát csak mondja el másnak is a nagyságos úr, legföljebb rudat akasztok valakivel, lerovom a bírságot, de legalább megtudják, hogy egyszer bolondját járatták a nagyságos úrral is. Tudja már nagyságos úr? Az asszony maga ült tréfából a Béla ölébe, nem a Béla ölelgette, csak játszódtak... Nevessen már a nagyságos úr is!

Pál úr nem nevetett, csak megjegyezte:

- Akárhogy is van, nekem nem tetszik a dolog, bátyó! A maga helyében nagyon megügyelném őket...

Habári gazdának annyiban azonban igaza lett, hogy újfent csak összekocódott a szomszédokkal a sok szófia beszéd miatt, és megint csak nyakába kerítették a bírságot.

*

Kevéssel utóbb Habári gazda elhatározta, hogy a lovaival elmegy a kolozsvári vásárra. Szokása szerint megkérte Bélát, viselje gondját az asszonynak meg a gazdaságnak.

Éjszaka Füzesre ért, de ott meggondolta a dolgot, később azt beszélte, hogy nem volt kedve civakodni a kolozsvári tolvaj kupeccekkal.

Visszafordította hát a szekér rúdját, és sietett haza. Reggel aztán Határ Bélát vérbefagyva, orra nélkül találták a Habári-porta előtt.

Amikor néhány vödör vízzel lelket vertek beléje, a bíró első rémületében azt kérdezte tőle, hová tette az orrát.

Béla azt válaszolta, hogy odabent hagyta a házban. Bementek hát, és az udvaron a szép Ilonát látták anyaszült meztelenül egy oszlophoz kötözve, előtte meg Habári gazdát, a bivalyriogató ostorral a kezében.

A bíró kérdésére, hogy mit csinál, a gazda azt válaszolta, hogy helyreállítja a házi rendet. Pál úr, aki szintén ott volt, később azt beszélte, hogy ettől a rendcsinálástól - bármilyen keményszívű, kegyetlen ember is - a hideg futkosott végig a hátán.

Habári bácsi nagy könyörgésre letette kezéből a nagyostort, betért egy ital borra a kocsmába, és kijelentette, hogy a dologról kár több szót ejteni. Nem is beszéltek róla, mert annyira világos volt minden, annyira híján volt a titokszerűségnek, hogy nem érte meg a beszédet. Fölverték a faluvégi cigányokat, azok aztán rázendítettek a muzsikára. Mindenki azt hitte, hogy jó vége lesz a dolognak, amint azt a bíró nagy bölcsen megállapította.

Másnap azonban Habári asszonyostól kiment a Tiszára, hogy megnézzze, hogyan ázik a nehéz kövekkel lesujtott kender. Hirtelen a magas partról, ahol régente fahíd ívelt át a folyón, az asszony egy szökkenéssel a Tiszába ugrott. Habári bácsi meg se lepődött, hisz Ilona útközben nem egyszer fogadkozott, hogy nem állja a nagy szégyent, és inkább a Tiszába veszti magát.

Nézte egy ideig, hogyan ragadják tova a hullámok az asszonyt, egyet-kettőt szítt a pipájából, aztán utána ugrott. A Tisza ilyenkor nem olyan veszélyes, mint áradás idején, amikor a nagyvíz egész fatörzseket hurcol magával a Kárpátok lejtőiről. De Habári bácsi akkor is a folyóból halássza ki a gömbfát, így nem csoda, hogy könnyűszerrel kimentette az asszonyt a vízből. Amikor magához tért, megbúbolta, aztán haza vezette.

Másnap elment a községházára Pál úrhoz, a jegyzőhöz, és kérte az életmentőnek járó törvényes jutalmat, amiért a feleségét kihalásztta a folyóból.

Látván, hogy Pál úr hitetlenül csóválja a fejét, Habári bácsi megindult hangon erősködött:

- Nagyságos uram is tudja, mennyi bírságot fizettem, mert viaskodtam a feleségem erényéért. Hadd legyen érte valami kárpótlásom. - S emelt hangon tette hozzá: - Csak nem tagadja meg tőlem a nagyságos úr a törvényes jutalmat a magam ostobaságáért!

Ezen aztán a keményszívű Pál úr is sírva fakadt.

Elindula Ajgó Márton

Elindula Ajgó Márton hosszú útra, rengetegre...

Így kezdődik az egyik közismert magyar népballada.

A történetünkben szereplő Ajgó Márton úr nem azonos a népballada Ajgó Mártonával, csak annyiban hasonlít hozzá, hogy ő is hosszú útra indult, és a véletlenek csodás összejátszása folytán, ő is egy molnárlányhoz készült, akárcsak balladai névrokona.

Ajgó Márton Égöv falvában gazdálkodott, amely község a Mármarosi havasok lábánál, alacsony halmokon terül el, és az errefelé járó utas nem tudja, mit is csodáljon meg inkább, a parasztok széles szárú gatyáját, a nagyszerű bort, a kerekkepű lányokat, akik alkonyatkor a mezőről hazafelé tartva tréfát űznek minden útjukba vetődő idegenből, vagy pedig a festői viskókat és udvarházakat, a hátul épített pincéket, ahová az égövi gazdák beinvítálják az utast, és ahonnan kijövet az ember már min sem csodálkozik, noha egyébként bizvást megcsodálhatná a falu mögött húzódó berkeket, tölgyeseket és a mögöttük a messzeségbe tűnő kisebb-nagyobb halmokat meg hegyeket, eszébe juthatna az is, hogy a hegyek mögött terül el Mármaros, híres hegyikristályaival, a mármaros gyémántokkal és vadregényes rengetegeivel, a fekete medve hazájával, és az is megfordulhat az eszében, hogy ennek az állatnak az irhájára a kormány negyven koronát írt ki jutalomként.

Ebben a csodálatos faluban gazdálkodott Ajgó Márton, akinek neve mellől - kövérsége miatt - sohasem felejtették el az „úr” címet. A vidéken senki sem mondta: „Ajgó Márton gazda”, hanem mindig úgy titulálták, hogy „Ajgó Márton úr”. Ajgó Márton három ember helyett evett meg ivott. Az égövi bíró azt mondogatta, hogy pincéjébe inkább három parasztot hív meg, mert azok bármennyit is ennének meg innának, távolról sem fogyasztanak annyit a jóféle borocskából, amennyi Ajgó Márton uram bendőjébe belefér.

A nagybányai szabó külön gatyát varrt Ajgó Márton uram számára, amelynek talán az egész országban nem akadt párja, és ha a cseléd kimosta, aztán szárítani a sövényre akasztotta ezt a nagyhírű ruhadarabot, úgy festett messziről, mint a hajó vitorlája, legalábbis így állította Árhelyi gazda, aki Pesten szolgált katonáéknál, és a Dunán látott már hajót.

Ajgó Márton uram bekecse háromszor annyiba került, mint más parasztoké, mert háromszor annyi irha kellett hozzá.

Ajgó Márton uram egyre csak hízott, és amikor az öreg plébános halála után új pap került Égövre, a jámbor lelkipásztor megborzadt, amikor első prédikációja közben a hívek között megpillantotta Ajgó Márton urat. A szószék tövében egy hatalmas bundára tévedt a szeme, amely alatt kezdetben legalábbis úgy vélte - három személy bújik meg, de kihajolván a szószékről, hogy tüzetesebben szemügyre vegye a dolgot, majd lepottyant, amikor belenézett Ajgó Márton uram feléje mosolygó telihold képébe.

- Ki az a zsírbödön? - kérdezte a pap mise után a bírót.

- Ajgó Márton úr, tisztelendőséged szolgálatára - adta meg a felvilágosítást a bíró.

- A feleségét nem láttam a templomban - jegyezte meg a pap.

- Nincs is felesége, tisztelendő uram - bizonygatta a bíró. - Nem jut ideje a házasodásra. Már harminc éves, de nem tesz mást, csak eszik meg iszik. Sok a földje, ő a legtehetősebb a faluban, bírónak is megválasztották volna, de nem fogadta el. Azt mondta: „Nem jutna időm a hivatalra.”

- Nagy bűn ez - szörnyülködött a pap, aki nem szerette a zsíros ételeket, és Ajgó Márton pusztá látása is elrontotta a gyomrát - egyre csak zabálni meg inni. Hová jutna így az emberiség?

Néhány nap múlva a papot véletlenül Ajgó Márton portája felé vitte az útja. A gazda ott ült a ház küszöbén, és úgy beleduzzadt a két ajtófélfá közé, hogy az egér se surranhatott volna el mellette. A papot megpillantva, ráköszöntött, és invitálta befelé:

- Tessék csak beljebb, tisztelendő uram, jól esik ilyenkor egy pohár borocska.

„Ez éppen kapóra jön”, gondolta a plébános, „beszélek a fejével”. Hangosan meg így szólt:

- Köszönöm a meghívást.

Ajgó Márton uram fogta a mécesest, és a ház mögötti sziklába vájt pincébe vezette a vendégét. Üggyel-bajjal leereszkedtek a lépcsőkön, és helyet foglaltak egy-egy hordón.

- De csak egy pohárral iszom - szerénykedett a pap.

- A tisztelendő úrnak majd a kicsi szilkével adok - udvariaskodott a házigazda, és egy jól megtermett agyagkorsót tett elébe, teli borral. Magának egy jóval nagyobb edényt töltött meg, koccintott a plébánossal, kortyintott egy nagyot, aztán rágyújtott a makrapipára, és így kezdte a beszélgetést:

- Hála istennek nincs okunk panaszra, tisztelendő uram.

- Ha nincs okunk panaszra, Ajgó Márton uram - komolykodott a pap - az még nem jelenti, hogy boldogok volnánk.

- Márpedig én - erősgette Ajgó Márton - istennek hála, boldog ember vagyok.

- Az ember életének - tartott ki a pap a megkezdett úton - nem célja, hogy csak egyen meg igyon, érti-e, Ajgó Márton gazda? Az ember azért él, hogy gondoskodjék a családjáról, boldoggá tegye asszonyát és gyermekeit, kend pedig, Ajgó Márton, egyre csak a hasát babusgatja, tömi étellel-itallal és eszébe se jut megházasodni.

- Nem sokat tesz, hogy legény-e az ember, vagy házas - átkodott meg Ajgó Márton.

- De bizony sokat tesz - prédikált tovább a pap -, mert a kend eddigi életét két szóval írhatnánk a sírkövére, ha meghalálozna: evett, ivott.

- Hát hogy megházasodjak? - sóhajtott föl Ajgó Márton. - Úgy gondoltam, jól megvagyok magamban, tisztelendő uram. Az öreg néném vezeti a gazdaságot, a béresek meg a cselédek becsületesek, semmi sem sikkad el a kezükön, nekem pedig misem hiányzik a boldogságomhoz.

- Házasodjék meg, bizony házasodjék meg, Ajgó Márton gazda - harsant ünnepélyesen a pince boltozata alatt a plébános hangja - meglátja, ha megházasodik, maga is rájön, mennyire hiányos volt eddig az élete...

- Mi újság a határban? - terelte át kissé később a beszélgetést más tárgyra a pap. - Mutatkozik-e a kukorica?

- Mutatkozik az szépen, tisztelendő uram - erősítgette elszontyolodottan Ajgó Márton, és bújában akkorát kortyintott, hogy a papnak a szeme is fennakadt a látásától.

Amikor egy óra múltán a plébános Ajgó Márton marasztalása ellenére elbúcsúzott, a pincéből kijövet azt mondogatta magában: „Sok fajta állat él a földön.”

Ajgó Márton magára maradván a boroshordók között, így tanakodott:

„A tisztelendő úr nem szereti a bort, de azért magva van a szavának. Ha innen-onnan számba veszem, bizony megházasodhatnék.” Rágyújtott a nagy töprengésben kialudt pipára, és tovább okoskodott: „A néném jól főz, annyi szent, de már koros, meg is halhat - mi lesz aztán? A néne gondot visel a cselédekre is, de ha kinyújtóztatjuk a szentmihálylován, ki ügyel majd a gazdaságra?”

Újfent telecsurgatta borral a korsót, és megolajozván az esze kerekét, hamarosan rátévedt a megoldásra: „Igaz is, a néne vagy fél éve menyasszonyul ajánlotta Tüske Etelkát, a técsői molnár lányát. Ott laknak a Tisza mentén, Mármárosban. Szép lány, gazdag is, megkérdem a nénit, hogy is gondolja.”

*

Elindult hát Ajgó Márton hosszú útra, mert a nénéje így okosította:

- Erigy fiam, látogatóba Técsőre, Tüske molnárhoz. Mármarosszigeten vásárolj egy pár fülönfüggőt, és add át Etelkának, jegyajándékba. Megértetted, Márton fiam? Nosza ismételd csak szaporán, amit mondtam.

Ajgó Márton tehát, balladai elődjéhez hasonlóan, felkerekedett hosszú útra, rengetegre, a molnár lányához.

Mármarosszigetig szekérrel ment, ott még látták az emberek, hogy egy pár fülönfüggőt vásárolt, Szigeten túl meghált valahol, és reggel a hegyek közt, megtalálták egy erdei szakadéokban a lovakat dögölten, a szekeret összetörten, csak Ajgó Mártonnak nem volt nyoma sehol.

Sok év eltelt már azóta, de Ajgó Márton mindmáig nem tért vissza rengeteg hosszú útjáról.

A hegyek közt nyoma veszett, mintha a föld nyelte volna el, csak egy öreg móc, aki egyre a mármárosi erdőket járja, dicsekszik vele, hogy valamikor két medvét lőtt, és a gyomrukban egy-egy fülbevalót talált...

De a hegyi móc olyan fajta, hogy nem mindig hiheti el az ember a szavát.

Babám és a régészet

Babámot a Fehér-Tisza és a Cseremos forrásvidéke között mindenki ismerte. Nem volt az Erdős-Kárpátoknak olyan csúcsa, amelyet meg ne mászott volna. Ma a Hoverlán, a Mármárosi havasok legmagasabb hegyén éjszakázott, két nap múlva már a hegység túlsó oldalán, a Negrovecen vetett magának ágyat a törpe fenyők illatos ágaiból. Csodálatosan tudott felfelé kapaszkodni a sziklákon, és még csodálatosabb volt, hogy senki sem bántotta, még a hucul betyárok sem, akik le-lecsaptak a vármegye északi részében fekvő falvakra. Babámról mesélték, hogy amikor még szekéren szállították a kimosott aranyat Borsáról, Kabola-Polyanáról és Budfalváról a nyomorúságos országúton, amelynek mentén ma a vasút kígyózik, ő mutatta meg a huculoknak az alkalmas szakadékat, ahol sziklával könnyen eltorlaszolhatják az utat, és kényelmesen kifoszthatják a szekereket. Hogy igaz volt-e, vagy sem, nem tudni, annyi biztos, hogy Babámra nem sütötte rá a bűnt a vármegye. Hisz még azt sem tudták, melyik járásbíróság elé tartozik az ügye, a mármarosszigetihez-e, vagy a beregszászihoz. Azt is rebesgették, hogy Szigeten volt valami derék bíró, aki maga is az Erdős-Kárpátok ősengetegének ölén született, valahol Aknasugatag környékén, és jól ismerte az efféle országúti üzleteket. Rendszerint vér sem folyt, és maga a bíró apja is azok között volt, akik ledobálták a szekerekről az arannyal terhes kis zsákokat.

Így hát semmi csodálatos sem volt abban, hogy Babám is kikászálódott a kátyúból. Ha kérdezték, azt mondogatta, hogy két farkas nem vész össze a koncon. De ennél csodálatosabb volt, hogy soha semmi baja sem esett, ha éjszaka bebarangolta az Erdős-Kárpátok lejtőit, ahol az őserdő mélyén seregestől él a vad, medve, farkas, róka, vadkan, hiúz és vadmacska. Nem titkolta, hogy jó barátja a Popagy barlangjában tanyázó vén fekete medve, és hogy nem egyszer megvendégelte a talpast üregi nyulakkal, amelyeket botjával vagy fejszéjével vert agyon. Még annak is híre járt, hogy számtalanszor ott hált meg a medve barlangjában, és gyakran látták az emberek Babámot meg a medvét, amint barátságosan beszélgetve bandukoltak a sűrűben, még azt is hallották, amint Babám magyarázta a cimborájának:

- Jegyezd meg magadnak, öreg bundás, hogy azt a tegnapi nyulat egészen a Szvidócról hoztam.

Egy napon Babám megint meglátogatta dörmögő vén barátját, és hírül hozta neki, hogy az Erdős-Kárpátokban vaspályát építenek a sóbányákhoz, de még valami hegyi vasútban is mesterkednek, úgyhogy nehéz lesz már aranyat szerezni a régi úton. Azt is elmesélte, hogy tudós emberek jöttek, akik kimérik a távolságot Aknaszlatinától Kisbocskóig, Sókamarától Sugatagig meg Rónaszékig és hogy már építik is Taracköz irányában a vasúti töltést tiszafaerdőkön meg bükkösökön keresztül.

Egy hét múlva már azt újságolta a medvéjének, hogy a huculok ellen, akik a Rodnai havason keresztül ismét betörték Galícia felől, a mármarosszigeti hadkiegészítő parancsnokság 85. gyalogezeredének katonáit mozgósították.

A vén medve nyilván nagyon szívére vette a dolgot, mert csak mordult egyet, és kinyújtózkodott. Reggelre, amikor Babám ébresztgette, már megmerevedett a teste, és örökre itt hagyta régi barátját.

Babám az öreg cimborának kijáró tisztelettel vetköztette ki a bundájából, a húsát elásta, és a fa törzsébe, amely a mackó sírja fölött nőtt, bicskájával keresztet vésett. Aztán medvebőröstül leballagott a völgybe, elment a mármarosszigeti szolgabíróhoz, bemutatta az irhát, és bezsebelte az érte járó húszforintos jutalmat. A medve bőréből bundát varratott. Ez a bunda volt

rajta akkor is, amikor először találkozott Falvai professzorral, a lelkes tudóssal, akiről később esik majd szó.

Babám hordta öreg barátja köntösét, és azt beszélte, hogy a bundát egy jó ismerőstől örökölte. Szükséget sem látott, hisz egy bukovinai zsidónak egész zacskó aranyport adott el. A bankja ott volt a Popagy-hegy barlangjában, onnan tellett ki minden költsége. Ha megszomjazott, Husztra ment, mert ott terem a legjobb bor, de Felsővisó vidékén járva megelégedett a suligulai savanyúvízzel is, amelyből jobb híján a sapkájával merített.

De nem élvezhette sokáig a suligulai forrás vizét. Egy napon Aknaszlatina környékén méltatlankodva mesélte az embereknek, hogy a szegény már suligulai vizet sem ihat, mert a gyógyító forrást bekerítették, és fürdőt építenek melléje.

Az aknaszlatinai jóemberek tüstént fölkerelkedtek csodát látni, de az újdonság nem nyerte meg a tetszésüket, mert a kerítést fölgyújtották és elpusztították.

Ebből aztán megint csak baja támadt Babámnak a beregszászi hivatalokkal, és kétszer is fel kellett keresnie barlangi bankházát, hozván belőle marokszámra nemcsak ezüstöt, hanem papírpénzt is, amelyért a jó szándékú és nagyeszű Varga bíró egy pár tüzes lovat vásárolt, amint azt az egész vidéken mindenki jól tudja.

Ezidőtájt történt, hogy Negrovec oldalában egy remete telepedett meg, és amikor Babám vándorlásai során odavetődött, a lelkére beszélt a vén bűnösnek, hogy hagyjon már fel a csavargó élettel. Babám a fejszéjével egy kicsinyég megkocogtatta a remete koponyáját, persze, a vas keményebb volt a szent ember fejénél, így aztán Babám áhítatosan eltemette, és nagy fakeresztet ültetett a sírja fejéhez.

Hamarosan híre támadt, hogy Babám beleült a remete örökségébe, egy gyarló kézzel összeszabált vityillóba. A kunyhóban, egy kondérban háromszáz ezüstforintot talált, ami még nagyobbra növelte istenes áhítatát. Egy hónapot töltött szüntelen imádságban a remete sírjánál, és ezalatt nem evett mást, csak mamaligát, kukoricakását, amelyet maga főzött a kunyhóban talált lisztből.

Forró szívvel így imádkozott:

- Uram istenem, bocsáss meg kegyelmesen a remetének, aki minden bizonnyal rendes és derék ember volt. Uram istenem, hidd el, ha mondom, hogy igen becsületes ember volt, és a te dicsőségedre szolgál majd, ha befogadod a mennyek országába. Szavamat adom, sohasem felejttem el neked. Úgy hiszem, megértettél. Ha nem értettél volna, add tudtomra valami csodával.

De a csoda egy hónap múltán sem következett be, Babám tehát úgy döntött, hogy már eleget imádkozott a remetéért, egy nagy sziklát hengerített a sírra, hogy a farkasok békén hagyják a szent embert, és ne csapjanak lakomát belőle. Aztán felkerelkedett, Kisbocskóba ment, és tíz forint árán egy nagy viaszgyertyát vásárolt, odaadta a papnak, hogy égesse a remete emlékére. Úgy találta, most már mindent megtett a remetéért, ami csak tőle tellett, és visszatérve a sókamarei erdőkbe, szerzett egy kis gazdaságot. Csakhamar az egész környék áldotta a nevét, mert sorjában megszabadított mindenkit a birkatartás gondjától. De akadtak olyanok is, akik nem értették meg Babám szívének nagy jóságát, és bitang tolvajnak gyalázták. Egy búval bélelt napon a sókamarei szállásokról hat ember látogatott el Babámhoz, szép gyöngéden karon fogták, és kivezették a faluból. Útközben megmagyarázták, hogy választhat, mi legyen a sorsa. Fölakasszák-e most mindjárt, vagy csak akkor, ha még egyszer visszatérne Sókamarába. A kárvallott birkagondozó szavát adta, hogy esze ágába se jutna visszatérni a faluba, bár nehezére esik búcsút venni az itteni jó emberektől, de hát ő már olyan fajta, hogy sohasem

tülekedik oda vissza, ahonnan egyszer kiebrudalták. Esküvel erősítette, hogy Sókamara a legnyomorúságosabb falu a kerek világon, és maga is csodálkozik, hogyan bírta ki olyan sokáig benne. Aknasugatagon még nagy egyetértésben borozgattak egy ideig, aztán Babám elbúcsúzott a kísértőtől, és Kabola-Polyanában ütötte fel sátorfáját. Itt akadt rá Falvai professzor, a fiatal tudós, akinek az volt a rögeszméje, hogy valamikor régen, a történelemelőtti időkben minden nemzet bölcsőjét Borsa meg Budfalva környékén ringatták, az Erdős-Kárpátokban, a Rodnai havasok völgyeiben.

*

Kabola-Polyanán Babám egy elhagyott cigányputriban húzódott meg, amelynek lakóit a fekete himlő szedte dögrovásra. Nem volt nap, hogy el ne csavargott volna az erdőbe, és újra kezdte régi vidám életét. Egy ízben fiatal hiúzt hozott magával, amelyet megszelídített, akár a macskát. A hiúz szorgalmasan hordta haza a különféle baromfit, így aztán mind a ketten jól éltek isten félelmében. A hegyvidéki völgyek csendjét már fölverte a mozdonyok sípszava, és az Erdős-Kárpátok szűz lejtőin megjelentek az első csupasztérdű turisták. A csavargó Babám is egyre-másra beléjük botlott, és százszor is kedve támadt, hogy a bolondját járassa velük. De még idejében észhez tért, és mérsékelt díjazás ellenében inkább elvezette a turistákat a rengetegben, mászta velük együtt a sziklákat és csillogó hegyikristályokat adott el nekik, amelyeket a hozzáértők mármaros gyémántnak csúfolnak.

Így került össze Kabola-Polyanán Falvai professzorral is. Nagy érdeklődve nézte, hogy a falu felől valami ismeretlen ember igyekszik az erdőbe, a vállán kapával meg ásóval. Azzal a becsületes szándékkal eredt utána, hogy ennek a furcsa idegennek is megpróbál segíteni, hacsak nem kísérti meg az erdőben a gonosz.

Szerencsére, Babámot elkerülte a kísértés, noha kettőjükön kívül egy árva lélek sem volt az erdőben. Az idegen mámoros léptekkel csatangolt a lejtőn, és pápaszemmel vizsgálgatta a vidéket. Az egyik csenevész bokrokkal benőtt halmon, amelynek teste itt-ott pucéron villant elő a zöld levélköntös alól, az idegen megállt és ásni kezdett.

Babámra ekkor rájött a kísértés. Egyre közelebb ment a pápaszemeshez. „Ha ez az ember kincset keres”, határozta el magát, „nem bánom, hadd ásson. Minek is fáradnék a durva munkával. Ha aztán megtalálja a kincset, még mindig elég időm lesz rá, hogy elvegyem.” Érdeklődő szemmel figyelte, hogyan halad előre a munka. Az idegen hirtelen felkiáltott: „Tudtam, tudtam!”, és figyelmesen nézegetett egy agyagcserepet.

Babám, aki fölötte állt a lejtőn, kíváncsian előre hajolt, elvesztette egyensúlyát, és ott kötött ki a professzor lábánál, aki barátságosan megszólította:

- Ez a hamusír nem is olyan régi. Legfőljebb a Krisztus előtti nyolcadik évszázadból való.

Babám tátott szájjal hallgatta, arra se volt érkezése, hogy feltápáskodjék. Az idegen még megkérdezte tőle, tud-e valami pogány sírhelyről a környéken.

Ezt véget nem érő szóáradat követte, amelyből Babám csak annyit hámozott ki, hogy a pápaszemes urat agyagcserepek érdeklik.

Este a Szigorú Szent Jánoshoz címzett kabolai kocsmában maga kezdett erről beszélgetést a szomszédjaival. A bíró, aki több mint egy hónapot töltött a fővárosban, azt állította, hogy a nagyvilágban rajosan járnak az efféle csodabogarak. Van aki az ivásnak, van aki búbanatnak köszönheti a furcsaságát. Valami bizseregni kezd a fejében, és gyufaskatulyákat gyűjt, vagy összeszedi az utcán a papírost. Az a bizsergés mindegyiknél másként nyilvánul meg. A bíró még arra is megesküdt, hogy ismert egy embert, aki a megbolydult eszével levélre való bélyegeket kuporgatott.

Babám megfontoltan megjegyezte, hogy annak az úrnak a baja valószínűleg a pápaszemtől van, azért beszél olyan furcsákat. Egyre csak arról höbögött, hogy Krisztus előtt, meg Krisztus után, hogy pogányok, meg mindenféle nációk. De a végén magvasat is mondott: „Minden nagyobbajta agyagcserépért, amelyet talál és elhoz nekem, öt krajcárt kap, a kisebbjéért darabonként két krajcárt.”

Amikor elbúcsúztak egymástól, a bíró még hozzátette, hogy neki semmi része az idegen bajában, és sajnálja, hogy ilyen fiatal korban búcsúzik az eszétől.

- Na meg aztán - nyomta meg a szót, hogy mindenki lássa, az ő figyelmét semmi sem kerüli el - ki tudja, mit forgat a fejében. Azt beszélik, hogy olyan emberek is járnak erre mifelénk, akik a magyar földet el akarják adni az oroszoknak.

- Nem vettem észre, hogy ilyesfajta szándéka volna - nyugtatta meg Babám, és elköszönt.

A putrija előtt leheveredett a fűágyra, lábánál a hiúz dorombolt, akár a hízelgő macska. Babám nézte az Erdős-Kárpátok fölött ragyogó csillagokat, és egyre csak a cserepek dolgát forgatta az eszében, a kisebbekét, a nagyobbakét, meg az értük járó jutalmat, és minél többet gondolt rájuk, annál ritkábbra kopott a titok fátyla.

Félóra se telt belé, és nem volt már semmi régészeti problémája. Felugrott és lesietett a menedékes úton a zsidó boltoshoz.

- Hé, zsidó - döngette meg az ablakot - fazék kéne, amolyan mázatlan vicserbaki, amolyan pogányfazék, tudod!

Babámot a boltosok éjfél idején is készségesen kiszolgálták, mert sok hír jár felőle a nép között. A szatócs sietve kihozta a három agyagedényt, Babám elvette, és megnyugtatta a zsidót, hogy ne aggódjék a fazekak ára miatt, gondja lesz rá, és nem szereti az ostoba sürgetést.

Babám a putri előtt letette a földre az edényeket, egy ideig mosolygó szemmel nézte, hogyan festi ezüstösre a hasukat a hold, maga elé dűnnyögte „nyolcszáz évvel Krisztus előtt”, majd keresztet vetve, szekercéjével kisebb-nagyobb darabokra aprította a fazekakat.

Aztán a patakon túl, a Cseremos folyó partján felásta a földet, beletemette a cserepeket, és kora reggel a polyanai községi vendéglőben már azzal ugratta ki ágyából Falvai professzort, hogy micsoda nagyszerű régiségeket talált.

- Drága barátom, ez felülmúlja minden várakozásomat - lelkenyezett a professzor.

- Jó régi lehet, - hagyta rá Babám, és pipára gyújtott, hogy leplezze a tudós öröme fölött érzett megindultságát.

- Vezessen el oda, - kiáltotta a professzor, mialatt kifordítva húzta magára a kabátot, - azonnal fogasson be...

- Nincs messze innét, - jegyezte meg szerényen Babám, - igyekeztem olyan helyet találni, hogy ne kelljen az uraságnak hegyet másznia, no meg hogy a cserép is elég legyen.

Útközben a professzor faggatódzott, hogy nem fűződik-e valami régi monda a lelet helyéhez.

- Sokat nem tudok én sem, - válaszolta Babám, - csak azt beszélik, hogy az öregek mesélték, akik az úkeiktől hallották, azok meg a még tőlük is öregebbektől, hogy valamikor réges-régen idegen katonák jártak erre, és elmentek Romániába.

- Az ősi Dácia, - ujjongott fel a professzor és amikor a megjelölt helyen kiásta a rengeteg cserepet, hálatalt hangon fohászkodott: - Ezt vártam! Hisz ezek a cserepek római eredetűek!

- Ez meg micsoda? - örvendezett, amikor nagyítóval megvizsgálta az egyik cserepet, - hisz itt jellegzetes ó-római betűkkel ez áll: M. A. Ezek a cserepek, - magyarázta, ölelgetve a sóbálvánnyá merevedett Babámot, - Martus Aurelius római légióinak fazekaiból valók, amelyek Pannóniából előnyomulva egész idáig jutottak el. Innen aztán visszavonultak Dáciába, amint azt már az imént is sejtettem.

*

Miklós Ádám vicserbaki fazekas kézzel formált agyagfazekaiba továbbra is benyomja cégjegyét, a formátlan MA betűket. Babám cserepei pedig ott díszelgne a máramaros-szigeti múzeumban, mint Marcus Aurelius korából való ősi római edények.

Az új múzeumban Babám lett az ör. A sok ócskaság között gyakran gondol Falvai professzorra, és szentül meg van győződve róla, hogy a szerencsétlennek sohasem billen már helyre az esze.

Szent Ewerhard csodatétele

I.

A beckói ferencesek áldott párnás keze messze elért a zöld Vág völgyében, s a síkságról, hegyi falvakból és tanyákról tömegesen özönlöttek hozzájuk szlovákok, hogy ellássák minden földi jóval a szentséges atyák konyháját, s a kolostor templomában egy imát rebegjenek a frankföldi csodatevő Szent Ewerhard megfeketedett képe előtt. Ez a szent egyébként igen közel állt a szlovákokhoz, mivel Német Lajos uralkodásának idején helytartó volt, irtotta a szlovákokat és más pogány népeket, sőt még a mórok és anumidák ellen is harcolt.

Summa summárum:

1. Minden igyekezetét latba vetette, hogy az egyházat kardjával védelmezze a hitetlenek ellen.
2. Kolostorokat épített azoknak, akiket kiragadott az ördög karmai közül.
3. Frank földön számtalan templomot alapított, s pogány földön szerzett hadizsákmányából bőven megajándékozta őket.
4. Különös gondot fordított a Tornácium vidékén fekvő, Cysoniumnak nevezett birtokára, ahol felépíttette Szent Kalixtus klostromát, melybe betelepítette Szent Ágoston rendjének szerzeteseit, valamint Szent Kalixtus hűlt tetemeit, melyeket kevésbé előbb Notingus brixiumi püspök kapott Sergius római pápától.
5. Végül meghalt az Úr 855. esztendejében.

A jámbor szlovákok versengve sereglettek a kolostor templomába, s megcsodálták Szent Ewerhard fekete képmását. Emberemlékezet óta processziók járultak a szentkép elé, még Gömörből is eljöttek a hívek, hogy egy imát rebegjenek a szlovákoknak oly kedves szent férfiú csodatevő képmása előtt, s megajándékozzák a kolostort pénzzel és egyéb marhával.

A kép a beckói ferencesek jólétének forrása és záloga volt, a jámbor szlovákok fizettek, mint a köles, míg egyszer szörnyű csapás érte a klostromot.

A galgóci ferencesek visszakövetelték Szent Ewerhard képét. Paregorius, beckói apát szobája ablakából gondterhelten tekintett ki a Vág rohanó habjaira, s olyan zamatosan káromkodott, mint egykor régen, amikor még huszárhadnagy volt Körmenden.

Az ablakdeszkán hevert Donulus, galgóci apát istentelen levele, lenn a klostromkertben jókedvűen sétálgattak a szerzetesek, s a kertész testvér vidáman dalolgatta a régi nótát: „Oravában, Osztróhában”, még bokázott is hozzá.

Boldogok, még semmiről sem tudtak.

- Barmok - mondta magában Paregorius apát, s még egyszer kezébe vette a szerencsétlen írást.
- Hogy örülnek az életüknek! Majd adok én nekik! Egy hétig káposztát fognak zabálni, hogy visszasíriák az anyjuk keservét!

II.

Tagadhatatlan tény, hogy Szent Ewerhard képe valóban a galgóci ferenceseké, Mária Terézia idejében lópta el a klostorból Erminus testvér.

Erminus testvérnek és az akkori apátnak, név szerint Cesariusnak egy szeretője volt, egy markotányos lány, aki egyébként a városcában állomásozó huszárokat is kitüntette kegyeivel.

Az apáttal szerzett gyászos tapasztalatok után a leányzó inkább az alsóbbrendű Erminus testvért bolondította, aminek eredményeként a kolostor szentéletű főnöke Erminus testvért karcerra vetette, súlyos vezekléssel sújtotta, s elrendelte, hogy kenyéren és vízen tanulja meg betéve Kempis Tamás első könyvét, melynek címe: „Az ájtatos és istenfélő életre szóló intelmek”.

Erminus testvér súlyos megpróbáltatásai közepette eljutott egészen a világ hiábavalóságait taglaló fejezetig, s egy éjszaka eltűnt a kolostorból, magával vive Szent Ewerhard képmását, amely már akkor egész Felső-Magyarország imádatának tárgya volt. Magával vitte továbbá az apát egész földi vagyonát, négyszáz ezüst tallért, így akarván őt megmenteni a földi hiábavalóságok terhétől. A szentképet valahol az Alföldön eladta egy zsidónak, kifutott Törökországba, körülmetéltette magát, mohamedánus lett, s becsületére legyen mondva, mint török pasa sohasem tagadta meg az egyház vigaszát a halálra ítélt keresztényektől.

Szent Ewerhard képe pedig megkezdte vándorútját, templomról templomra járt, e zavaros időkben egy helyen sem melegedett meg, a templomokat fosztogató mordályégetők nem sok pihenőt engedtek neki, míg végül Bártay gróf birtokába került, aki odaajándékozta a beckói ferenceseknek. A kép többet ért egy majornál, mert isten jámbor szolgálói nagyszerű reklámot csaptak neki.

Most meg Donulus, galgóci apát imígyen ír beckói kollégájának:

„Reverendissime pater!

In nomine domini! Reverendissime! Kérlek, ne vedd rossz néven, hogy olyan ügyben írok, amely elválaszthatatlan galgóci kolostorunk legszentebb érdekeitől. Testvéri klostromotokban leledzik Szent Ewerhard képe, amelyet, mint irattárunkban megállapítottam, kolostorunk 1715-ben kapott ajándékba Emilasius apátsága és Galla di Elemonte gróf generálissága alatt, s amelyet Cesarius apátsága alatt szent szerzetünk tagja, Erminus ellopott. Az egyházi vagyon érinthetetlen és elidegeníthetetlen, s tudom, reverendissime pater et collega, hogy bizonyítékaimat látva nem késlekedsz a képet kolostorunknak visszaszármaztatni. Mihelyt meggyóntattuk a besztecebányai processziót, felkereslek, hogy megtárgyaljuk a továbbiakat.

A mindenható kegyelmébe ajánllak, reverendissime, s vagyok keresztény üdvözlettel:

Donulus, Assisi Szent Ferenc rendje galgóci kolostorának apátja.”

Hát ne ugorjon ki az ember a bőréből?

III.

Paregorius apát napokon át káromkodott, egymás után rendelte el a böjtöket, amelyekben kétségbeesésében még maga is részt vett. Éjjel-nappal maga előtt látta Szent Ewerhard fekete képmását, amelyen csak néhány bizonytalan körvonalat lehetett felismerni. A barátok a végzetes levélről értesülve, lelküket vesztve lézengtek, és pergették rózsafüzérüket.

Elviszik Szent Ewerhard csodatevő fekete képét, amelyhez úgy csődült a jámbor nép, mint mézre a légy! Pedig milyen jól fizetett jámborságuk, mennyire megtollasodott tőle a kolostor!

Az istállók tele voltak marhával, az ólak hízókkal. Az udvaron nyüzsögtek a ludak, tyúkok, csirkék, kacsák. Temetvényig minden vadászterületet a barátok béreltek. Az erdők tele voltak nyulakkal, őzekkel, fácánokkal és egyéb ízletes szárnyas meg négy lábú teremtményekkel. A konyhán serénykedő tudós szakács testvérek a vadhús elkészítésének számtalan módját ismerték.

Most meg a csodatevő szentkép újabb vándorútra indul, és Beckó helyett Galgócon lesz zsíros tőle az Úr jámbor szolgálóinak szája.

A felülről jövő processziók ezentúl nem állnak meg Beckón. Tovább mennek, lefelé a Vág mentén, Galgóc felé.

Vanitatum vanitas, hívságok hívsága. Hívságos szeretned azt, ami hamarosan megszűnik, ahelyett, hogy oda sietnél, ahol örökkévaló az öröm.

Erről elmélkedtek késő éjszakáig a refektóriumban, s azt mondogatták egymásnak:

- Nem lakik jól a szem a látástól, s a fül sem a hallástól.

Meghatotta őket e csodálatos igazság. Az udvaron nyüzsgött az aprójóság, az ólakban visítotak a süldők. A jámbor barátok pedig böjtölve elmélkedtek elintézetlen ügyükről.

Míg végre egy szép napon Paregorius apát öklével az asztalra csapott, bort hozatott és disznót öletett, s misebortól mámorosan elordította magát:

- Ebadta csóré! A képet csak azért sem adjuk! Hadd jöjjön az a Donulus!

IV.

Megérkezett Donulus apát Galgócról, s testvéri szeretettel megölelte Paregoriust. Nagy lakomát csaptak, ötvenéves óbort ittak, a két apát megvitatta az egyház ügyeit s kijelentette, túrhetetlen, hogy a biblia komolyságát és súlyát bárki vagy bármi csökkentse a nép szemében.

Donulus apát úgy vélte, az özönvíz derekán a víz magassága mintegy tizenhétezer láb volt.

Paregorius apát a bortól feltüzelve azt harsogta, hogy a matematika törvényeit a természetnek isten adta, megteremtve őket mindenhatóságában.

Donulus megjegyezte, hogy isten nem ragaszkodott a matematikai törvényekhez, amikor mindent a semmiből teremtett.

Paregorius egykori huszárhadnagy legyintett, s azt mondta, a világ teremtetésekor szakasztott úgy ment minden, mint a katonaságnál. Egy, kettő, három, négy!

- Igaz lelkemre így volt, testvér. Igyál, reverendissime!

Kortyolgatták a bort, s egyelőre még szó sem esett Szent Ewerhardról. A kiadós ebéd s az azt követő ájtatosság után galgóci apát benyitott Paregorius szobájába, s csak ekkor hozta szóba a képet.

- Hát tudod mit, testvér - mondta bortól kapatosan Paregorius -, azt a képet most nem kapod meg.

- De megkapom, testvér.

- Megkapod a... majd megmondtam mit...

- Reverendissime, a képért jöttem.

- Reverendissime, kép nélkül mészhaza.

- Micsoda szemtelenség, a kép a mienk - ordította dühösen Donulus.

- Vigyázz a nyelvedre, reverendissime, mert kapsz egyet a képedre...

Donulus apát kirohant a tornácra, s a kocsisát szította:

- Azonnal fogd be a lovakat!

Még délután elhajtattott a beckói klostroból, s másnap, miután kijózanodott, hosszú levelet írt a rend generálisának, részletesen elmondta a kép történetét, és bebizonyította klostromának igényét a fekete Szent Ewerhardra. Panaszához csatolta Gallo di Elemonte gróf 1715-ben kelt adománylevelét.

Egy hónap múlva megjött a válasz. A galgóci kolostor igénye jogos.

A rend generálisa egyben szigorún meghagyta a beckói apátnak, szolgáltatassa ki a galgóci ferenceseknek Szent Ewerhardot.

A rend generálisának jelenlétében a képet leakasztották helyéről, szertartásosan kivitték a beckói templomból, és elhelyezték az ünnepélyesen feldíszített hintóban, Donulus apát mellett.

A beckói barátok zokogtak. Szívtépő látvány volt, amikor a hordóhasú klostromi szakács, Fortunatus testvér a hintó elé akarta vetni magát.

Paregorus apát ráadásul háromnapi böjtöt és éjszakai vigiliát rendelt el, kettőkor, négykor és ötkor felzavarta és megimádkoztatta a boldogtalan szerzeteseket.

Megihletve egykori huszárhadnagyi élményeitől, az apát úgy káromkodott, mint a jégeső, s egy este, a sovány vacsora után így szólt híveihez:

- Meglátjátok, az öreg Szent Ewerhard olyan csodát tesz, hogy a galgóciakat megüti a guta!

V.

A kép szerencsésen megérkezett Galgócra. A város határától egy órányi távolságra már sorfalat álltak az út mentén az iskolás gyerekek. A város szélén pedig a galgóci plébános várta a csodatevő képet, s arcátlanul felkapaszkodott a hintó bakjára.

A kolostor homlokzatát virágokkal díszítették, a szentképet harangzúgás közepette ünnepélyesen bevitték a templomba, a barátok nem kis öröme, akiknek böjtöléssel kellett készülniük ez ünnepi eseményre.

Ott lógott a kép az oltár fölött, feketén és homályosan, hasonlatosan hosszú vándorlásának kinyomozhatatlan és kibogozhatatlan históriájához.

Donulus apát a kolostorban nagy lakomát adott Szent Ewerhardnak és a rend generálisának tiszteletére.

Amikor már bőségesen ettek és ittak, a generális jókedvre derülve imigyen szólt az apáthoz:

- Szent Ewerhard új otthonra talált, ezért öltöztessük őt új köntösbe is. Mosasd le a képet. Ismerek egy festőt, aki mindenféle kotyvalékokkal fel tudja újítani a régi mázolmányokat. Utána úgy fest a kép, mintha vadonatúj lenne. Itt a címe, hívasd el és meglátod, milyen szépen kidomborodik majd a háttérből a szent alakja. Így szinte semmi sem látszik belőle. Az emberek is nagyobb kedvvel imádkoznak majd, ha világosan, szépen áll előttük a kép.

A kolostorba meghívták tehát Gotthard bécsi festőt, a templomi festmények és más ódonságok neves restaurátorát.

Szent Ewerhard képe előtt állványzatot emeltek, és lepellet fedték be, hogy a művészt semmi se zavarja munkájában.

- Nos, hogy megy? - érdeklődött este az apát.

- Holnapra kész lesz.

Másnap, ebéd után Gotthard mester kijelentette, hogy a képet még átmossa hagymával, s olyan lesz, mint az új.

A barátok, élükön az apáttal, processzióban vonultak az oltár elé, hogy megcsodálják az újjászületett szentképet. Lehullott a lepel, Gotthard úr még egyszer lemosta a vásznat ecetes vízzel, s Donulus apát szörnyű ordítással, aléltnan elterült a földön.

Szent Ewerhard képéről Szent Katalin mosolygott rá, bőkezűen mutogatva minden bájos kellékét, amelyek felsegítették az égbe...

VI.

A beckói klostromban Firminián testvér véletlenül sem mulasztja el, hogy meg ne mutassa a látogatóknak a templom falán búslakodó üres helyet, melyen egy tábla van e szavakkal: „Szent Ewerhard, könyörögj érettünk”, s ez alkalommal részletesen elmondja Szent Ewerhard csodálatos csodatételét, aki Katalinná változott, így fejezve ki nemtetszését afölött, hogy a galgóci klostromba vitték.

A beckói ferencesekhez továbbra is özönlenek a zárandokok, s a jámbor szlovákok véletlenül sem fordítják szekerük rúdját Galgóc felé, mert az ottani barátok fosztották meg őket a csodatevő Szent Ewerhardtól.

*

Donulus, galgóci apát viszont azt állítja, hogy a bécsi úr, akire Szent Ewerhard restaurálását bízta, zsidó volt.

Talán neki is része volt a csodában.

Cigányhistória

A füzesbanoki birtok új gazdája lelkesedett a humánus elvekért, ami nagy szó egy magyar nemesnél.

Annál csodálatosabb volt ez, mert az illető egyben huszárhadnagy is volt.

Káposfalvi István, ez volt a neve, érző jó szívét anyjától örökölte, aki annak idején elkergette öreg tisztartóját, mert meglopta, de hosszú ideig keservesen sírt utána.

Káposfalvi szíve puha volt, akár a vaj, vagy mint az érett dinnyék sárga húsa, amelyek a kastély mögött pompáztak a földeken.

Híres jó szíve volt, erről hosszú történeteket mesélhettek volna a pesti balettpatkányok, meg egyéb rizsporos képű esti pillangók, és ha könnyet látott fakadni szép leányszemekből, mindent megtett, hogy elapassza őket, sőt huszárhadnagy létére akár maga is sírásra fakadt, különösen, ha előzőleg egypár palack egri bikavért nyakalt be.

A jó szíve volt az oka annak is, hogy kótyavetyére kellett bocsátania ősi birtokát Eger alatt, a hatvani vasútvonal mentén. Az emberek, akik mindenben a fonákját keresik, azt beszéltek ugyan, hogy elmulatta jussát, utalván arra, hogy Káposfalvi István harmincéves korára majdnem teljesen megkopaszodott, de a nagylelkű férfiú feje tetején a kopást a katonaélet nehéz gondjaira és a változásra hárította, amelyet a Gyarmat környéki mocsarakban szerzett hadgyakorlatok idején.

A füzesbanoki birtokhoz olcsón jutott. Éppen annyi volt az ára, mint amennyi pénze az ősi birtok elkótyavetyélése után megmaradt.

A hajdani huszárhadnagy, aki valamikor mindennap ott feszített az Andrássy úti korzón, egy szép reggelen, amikor a nap lángoló szénaboglyaként tűnt fel a keleti égbolton, arra ébredt, hogy közönséges gazdaember lett, akinek legfőbb gondja, vajon a városi piacon emelkedik-e, vagy csökken a kukorica ára.

Azon az emlékezetes reggelen magához hívatta a tisztartóját és így fordult hozzá:

- Már egy hete lakom a birtokomon, de még semmit se láttam belőle. Mutassa meg nekem, kérem, a gazdaságomat, a csűröket, a baromfiudvart, az istállókat, egyszóval mindent.

A tisztartót annyira meglepték ezek a szavak, hogy egy ideig egy árva hang se jött ki a torkán.

- Nagyságos uram - nyögte ki végül - méltóztassék tekintetbe venni...

- Az ördögbe is, mit vegyek tekintetbe? - gurult dühbe az uraság.

- Méltóztassék tekintetbe venni - folytatta most már nyugodtabban a tisztartó -, mindez ideig nem volt nálunk szokásban, hogy az uraság megtekintse a csűröket meg a gazdaságot. Arról is hadd szóljak, hogy éppen a birtokunk tőszomszédságában laknak a cigányok négy putriban. A cigányok pedig, amint azt bizonyára tudni méltóztatik, nem a legtisztább emberek.

- Elkergettetem őket - indulatoskodott Káposfalvi.

- Bocsánatot kérek, nagyságos uram - mentegetődzött a tisztartó -, nem olyan egyszerű a cigányok dolga. A boldogult gróf úr nagy hálát érzett irántuk. A boldogult gróf úr ugyanis nem vetette meg az italt, és egyszer, kapatosan belepottyant a pöcegödörbe. Szerencséjére éppen arra járt Faras cigány, kihúzta a gróf urat, megcsutakolta, és putrijában a tűznél megszáritgatta. Ez volt a szerencséje a gróf úrnak, mert különben lett volna haddelhadd! A

boldogult méltóságos asszony az ilyesmiben nem ismer tréfát. Azóta a gróf úr szerette, nagyon szerette a cigányokat. Igaz, mást is beszélt a nép...

A tisztartó bizalmasan megfogta gazdája kabátjának felső gombját, úgy súgta a fülébe:

- Azt rebesgette a nép, hogy a boldogult gróf úr nem azért járt a cigányokhoz, hogy hálálkodjon az öreg Farasnak, hanem hogy lássa a vén cigány lányát. Úgy hívják, hogy Guzsa, ami cigányul esthajnalcsillagot jelent.

- Szép neve van - ismerte el Káposfalvi is, akit egyre jobban érdekelt a cigányhistoria -, hát másnak nem járt híre az emberek között?

- Gyakran elkísértem a boldogult gróf urat, és ilyenkor sok mindenfélét mondott. Az a Guzsa valóságos ördög. Egyszer a gróf úr benyitott a putriba, és arcon csípte Guzsát. Ha engem csípné arcra a gazdám, én hallgatnék, tisztelettudón hallgatnék, de Guzsa akkora ricsajt csapott, hogy magam is röstelltem. Először összeszidta, aztán huzakodott vele. Valóságos vadmacska, nagyságos uram. Pedig a boldogult gróf úr nem azt érdemelte tőle. Szegény gróf úr. Vége felé már kihagyott az emlékezete. „Hány éves is vagyok, tisztartó?” kérdezgette. Nagyon jó úr volt! Az a tűzre való Guzsa meg mindig azzal fogadta: „Pöcegödörbeli nagyapó!”

A tisztartó nagyot sóhajtott. - Nehéz azokkal a cigányokkal zöldágra vergődni - panaszkolta. - Lopnak, akár a szarka. De keményen se bánjon velük az ember, mert minden rosszra képesek. Megcsókolják az ember kezét, és ha egy lépéssel odább megy, kinevetik.

- Én pedig azt vallo, barátocskám - szólt közbe az uraság -, hogy jóssággal többet érünk el, mint kemény szóval. Mindig is ezt volt a jelszavam. - A nagyságos úr akaratlanul végigsimította tenyerével a fejét.

- Kár itt minden jószágért - fohászodott neki az ellentmondásnak a tisztartó. - Amint a boldogult gróf úr példája is bizonyítja. Ő aztán valóban nemesen bánt a cigányokkal. Emlékszem, egy ízben nála járt a falusi bíró, és elpanaszolta, hogy a cigányok az éjszaka kilopták az egyik süldőjét az ólból. A gróf úr maga kereste fel tüstént a cigányokat. Én is vele tartottam. Megérkezünk az első putrihoz. A gróf úr a lelkükre beszél, hogy ne lopjanak, viselkedjenek rendesen, hisz ők is emberek, és hogy mindnyájukat lecsukhatja, ha nem adják vissza a süldőt, de a hajuk szálát se görbíti meg, mert jól tudja, hogy a következő éjszakán szépen visszacsempészik a süldőt az óljába. A bírónak is megmondja, hogy éjszakára ne zárja be az ólat, hagyja nyitva. A cigányok kezét csókolta a gróf úrnak és nem mondtak se fehéret, se feketét. De mi lett másnap! A bíró kevés híján sírva fakadt, amikor elmondta a gróf úrnak, hogy a parancsa szerint nyitva hagyta az ólat, de a cigányok nem hozták vissza a süldőt, sőt, ellopták a másikat is, és hozzá tizenkét házinyulat. A gróf úr akkor nagyon megharagudott rájuk, csendőrkézre akarta adni mindnyájukat, de másnap belepottyant a pöcegödörbe.

A tisztartó másodszor is el akarta historizálni a pöcegödör esetét, de Káposfalvi a szavába vágott:

- A jószág sohase fajulhat ostobasággá. Elődöm minden jel szerint kissé tökkelütött volt, és egy szemernyi se értett a gazdálkodáshoz. Most pedig látni akarom a cigányokat, hogy rendet teremtsék velük. Vezessen el hozzájuk!

Keresztülmentek a parkon, és hamarosan elértek a birtok déli határához. A kerítés falát szőlő nőtte be. A zöld levelek között tömött fürtök bújnak meg, köztük maszatos, barna gyerekek matattak.

- Ezek a Terek cigány fiai, nagyságos uram. Guzsa szereti a szőlőt.

A kiérdemesült huszárhadnagy egyszerre megtorpant.

- Ezer sárkánykígyótojást - csapott a tisztartó vállára. - Mi a fészkes fenét akar unos-untalan azzal a Guzsaival. Guzsa szereti a szőlőt! Ha a cigányok majd disznót lopnak, akkor maga azzal jön, hogy Guzsa szereti a sertéssültet.

Káposfalvi elnevette magát, mindig nagyra volt a szellemességével.

- Mondja meg végre - fordult a tisztartóhoz -, hát valóban olyan szép az a Guzsa?

- Nagyon szép, nagyságos uram - áradozott átszellemült képpel a tisztartó -, a leggyönyörűbb a két szeme. Ha közelebről néz beléjük az ember, úgy érzi, hogy táncra kerekedik előtte a világ, mintha csak egy gönci hordó bort ivott volna meg egyszerre. Fekete a két szeme, akár a fekete dágvány. Tudja, nagyságos uram, ha már járt Hatvan vidékén, talán látta azt a híres mocsarat a várostól vagy három óra járásra, az olyan fekete, mint a Guzsa szeme. Az arca hamvas barna, finom vonású, a füle apróka és a haja - a tisztartó egy pillanatra elgondolkozott, kereste a megfelelő hasonlatot -, a haja finom tapintású és fekete, még a nagyságos úr kabátjánál is feketébb. Csak egy a baj, hogy Guzsa olyan éktelenül goromba - fejezte be megrokkant szóval költői ömlengéseit a tisztartó.

Kiléptek a kertajtón, és ott ballagtak a patak mentén, ahol a falubeli asszonyok fehérműt mostak. Sulykolták a ruhát, és megpillantván a birtok új gazdáját, összesűgtak.

- A nagyságos úr már megy megnézni Guzsát! És az a pokolra való tisztartó vezeti. Hogy nem szégyelli magát!

A patak mentén negyedórányi az út a banoki cigányputrikig. Nehéz volna pontosan megállapítani a számukat, mert ha a cigányok egy nap le is bontanak néhány putrit, reggelre kelve kétszer annyit tákolnak össze. A putriépítésben a füzesbanoki cigányok határozott célt követnek. Néhány éve - az öregek legalábbis így beszélnek - a cigánytanya egy óra távolságban feküdt a falutól, most meg már alig negyedóra járásnyira.

Ezekhez a putrikhoz vezette gazdáját a tisztartó, amelyek este a hold fényében olyanok, mint valami erőd előtt elszórt lövészárkok.

A cigánytanya közelébe érve nótaszót hallottak: „Bis funti zastera, ra, ra... Három font vasat vertek a lábamra.” Az epedő ének a lopás, a rablás örömről szól, és siratja a rabkenyérre került boldogtalan cigánylegényt.

Az első cigány, aki a látogatók szeme elé került, éppen Guzsa volt.

- Ez az - villant fel a tisztartó szeme, amint követte a fürge mozgású leányt, aki hirtelen beszökkent az egyik putri ajtaján. Nyomában fellegesen özönlött a füst, részben a nyitott tűzhelyről, részben meg a kurta szárú pipákból.

Káposfalvi a tisztartó nyomában belépett a putriba, amely csak az imént nyelte el Guzsát, és pár percig mit sem látott a füsttől, no meg a szokatlan bűztől, mert a cigányok egészen másféle illatot árasztanak, mint Európa megtelepedett lakosai.

Egy ideig mit sem látott, csak érezte, hogy körülötte mindenféle kisebb-nagyobb cigányok nyomakodnak a putriba, és igyekeznek nyálas csókot cuppantani a kezére.

Mihelyt megszokta szeme a félhomályt, észrevette, hogy a putri falát tarka szőnyegekkel, jobban mondva valamikor szőnyegeknek csúfolt tarka rongyokkal aggatták tele, és a falak mentében a földön néhány rajkó, egy vén cigányasszony, egy öreg cigány meg Guzsa ül.

A tisztartó szavaiból tüstént ráhibázott a lányra.

- Te vagy a Guzsa! - szólt hozzá, de a lány helyett az öreg Faras válaszolt, és zuhatagosan köpte a szót:

- Ó legméltóságosabb, legjóságosabb nagyságos uram, ez az én Guzsa lányom, aki még arra is méltatlan, hogy a nagyságos úr ránézzen, mert csak itt ül, és nem csókol kezét a nagyságos úrnak, aki idejött megnézni a mi szegény putrinkat. - Faras sírós hangon folytatta: - Szegény, nyomorult és düledező ez a mi putrink, a megboldogult nagyságos gróf úr idején bizony jobban ment nekünk, sokkal jobban! Annyit ettünk, hogy púposodott tőle a hasunk, még a szomszédoknak is jutott. A nagyságos gróf úr megengedte, hogy Guzsa - eridj, te szemtelen, csókolj kezét a nagyságos úrnak! - mindennap eljárjon az uraság konyhájára, és elhozza a maradékot, amit a nagyságos gróf úr meghagyott.

Az öreg cigány széles ingujjával megtörölte a szemét:

- Szegényen élünk, nagyságos úr, amióta a mi jó gróf urunk meghalt, Guzsa kikergették az urasági konyháról. Hej, én jóságos istenem! A cigány is ember, mégis rosszabbul bánnak vele, mint a kutyával, karsa vagandzsa. Utoljára mondom, Guzsa, csókolj kezét a nagyságos úrnak. Nem csókolod meg? Drága jó nagyságos uram, nagyon bátortalan lány még ez a Guzsa! Nem meri - majd ellátom a bajodat, te debella -, nem meri megcsókolni a nagyságos úr kezét, de majd elverem a szíjostorral, a nagyságos úr szolgálatára.

Az öreg cigány szipogva, rimánkodó hangon öltött szóba szót.

Guzsa szeme parázsként izzott a sötétben.

- Guzsa eljárhat a konyhára a maradékért - engedte meg az uraság -, tőlem telhetőleg segíteni akarok rajtatok, hogy ne lopjatok, mert tolvajt nem tűrök meg a birtokomon.

A nagyságos úr méltóságteljesen kilépett, illetve kimászott a putriból, Faras számos családja pedig hálálkodásokat záporozott utánuk.

- Mára elég volt - fordult a tisztartóhoz, nagyot szippantva a friss levegőből.

- A ruháját aztán vizsgáltassa meg a cselédekkel, nagyságos uram - jegyezte meg egykedvűen a tisztartó -, tetszik tudni, cigányok... A boldogult gróf úr gyakran forró gőzzel tisztította ki a gúnyját, ha a putriból hazatért.

Guzsa már második hete járt ételmaradékokért az urasági konyhára, és e hosszú idő alatt a szakácsnő csak három ezüstkanál elvesztését jelentette, de azt a mosogatóvízzel is kiönt-hették.

Az uraságnak idővel ugyan eszébe jutott Guzsa, de ez alatt a két hét alatt nem sokat törődött vele, mert gondosan tanulmányozta „A szarvasmarhafajták előnyeiről és hozamáról” szóló szakmunkát. A könyv tanulmányozásából azonban végül is könnyörtelenül kizökkentették.

Éppen az íróasztalnál ült, és a lapok betűtengerében határozott kézzel aláhúzott egyes szavakat, mint például „pinzgaul”, „simmenthali”, amikor valaki bátortalanul kopogtatott az ajtón. Az uraság szavára a tisztartóné lépett be.

- Csókolom a kezét a nagyságos úrnak - kezdte a szót -, legyen már olyan jó, nagyságos úr, térítse észre azt az én megkomolyodott férjemet. Az a Guzsa egészen elcsavarta a fejét, hogy nem röstelli magát a mihaszna vénember. Ha Guzsa bejön a konyhára, egyre csak ott táncol, cselleng, sűrög-forog körülötte. Képzeld csak, nagyságos uram, mit tett velem! Még ruhát is kért tőlem a piszkének, hogy rendesen öltözködjék. A nagyságos úr nevét is hiába vette. Azzal vett le a lábamról, hogy a nagyságod kedvéért teszi. Pedig ugye, nem igaz! A boldogult gróf úr idején is egyre csak ott forgolódott a rosszféle körül. Eszébe se jut, hogy felesége van meg gyereke. Csak attól tartok, hogy egyszer még kereket old azzal a cigánylánnyal. Már olyan a fajtája. A nagyapja negyedévig kóborolt a cigányokkal, és csak akkor hagyta ott őket, amikor Debrecen alatt megkéselték.

A tisztartóné arcán kövér könnycseppek peregtek végig. Káposfalvi mosolygott.

- Ne féljen, asszonyág - biztatta az asszonyt -, a férje nem bolondul bele Guzsába, és ha bele is szeretne, akkor se megy vele világga. A konyhában meg szóljon, hogyha délben megjön Guzsa, küldjék be hozzám. Én majd a lelkére beszélek.

- Jól vigyázzon, nagyságos uram - szörnyülködött a tisztartóné - nehogy megbabonázza az a cigánylány...

Alig kondult első deket hirdelve a falusi templom harangja, Guzsa benyitott az uraság dolgozószobájába. Tagadhatatlanul jól festett a tisztartóné ruhájában. Szerényen megállt az ajtóban, de a szeme villogva járt körül.

- Gyere közelebb - hörrent rá Káposfalvi -, és mondd meg őszintén, összeszűröd-e a leve a tisztartóval?

- Bizonyisten nem is gondolok rá - verte a mellét Guzsa -, csak a tisztartóné nagysága lát mindenben ördögöt. Ha megpillant, cigányul kiabál utánam, mert már azt is megtanulta. Azzal csúfol, hogy „Ovaj andra gau, muduleszka bzsro, jav adaj, khaj, nuke, Thukeleszden more.”

A szép Guzsa elpityeredett.

- Hát az meg mi legyen? - kérdezte Káposfalvi.

- Azt jelenti - szepegett Guzsa -, hogy amott a faluban döglött disznót ástak el, eredj, cigánylány, kérd el.

A lány abbahagyta a sírást, fekete szemében újfent villódzott a tűz. Merészen nézett a gazdájára.

Amint már megmondtuk, Káposfalvinak igen jó szíve volt.

- Guzsa - vigasztalta -, nem jönnél hozzám szolgálatba? Segíthetnél a takarításnál. Szépen fel is ruháználak. A tisztartóné majd megmutatja dolgot, elmagyarázza. Apád, az öreg Faras...

- Nem az apám - szólt közbe Guzsa -, csak gyerekkorom óta ő nevel engem, nagyságos úr. - Arcán már felszáradt a könnyek utolsó nyoma is, és csábítóan mosolygott a kiérdemesült huszárhadnagyra.

- A putriba többé nem térsz vissza - folytatta Káposfalvi, aki minél tovább nézte Guzsát, annál kedvesebben szólott hozzá -, a többiről meg én gondoskodom...

Másnap a tisztartóné megtanította Guzsát mindenre, amihez egy jól nevelt szobalánynak értenie kell.

*

A füzesbanoki birtok szomszédságában öt hasonló nemesi birtok terül el, amelyek közvetlenül határosak Füzesbanokkal. A birtokosok neve Pazaray Zoltán, Mortolay Vitold, Izsó Bertalan, Komay Mihály és Szerényi Károly. Az öt nemes életkora együtt 325 esztendő.

Bizony, nem mai gyerekek, de azért még karakán legényeknek tartják magukat. István király napján felöltik a prémes mentét, felcsatolják a görbe szablyát, amelynek vasába valamikor régen évszámokat égettek: 1520, 1632, 1606, 1580, 1545, aszerint, melyik családnak az őse mikor kezdte fegyverrel a kezében szolgálni a szent korona ügyét. Kastélyaik szakasztott másai egymásnak, akárcsak a mentéik és szokásaik, csakúgy hajazzák egymást, akár a tanyájuk. Egy vasárnapon, éppen három héttel azután, hogy Guzsa először szerepelt Káposfalvi kastélyában szobalányként, az öt nemes összegyűlt a legöregebbiknél, a hetvenkét éves Szerényi Károlynál.

Helyet foglaltak az ebédlőben, a kerek asztal mellett, mindegyik előtt egy cinkupa állt teli borral, és szótlanul szívták hosszú szárú tajtékpipájukat.

Már a hármat is elütötte az óra, amikor Szerényi megszólalt:

- Hallatlan!

Fél négykor Komay tette le a garast.

- Hihetetlen!

Négy órakor Izsó törte meg a csendet:

- Irtózatos!

Negyed ötkor Mortolay sem állta tovább a hallgatást, és kibőffentette:

- Megáll az ember esze!

És tíz perccel később Pazaray is csatlakozott az előtte szólókhoz, mondván:

- Ilyet még nem látott a világ!

Ezután hosszabb csend telepedett a teremre, amelyet csak öt óra tájt tört meg újból Szerényi, a házigazda:

- Úgy vélem, mindnyájan szomszédunkról, Káposfalvi úrról beszélünk.

A bor szemmel láthatólag megoldotta az öt cimborá nyelvét.

- Régi lófő székely családból származom - verte a mellét Izsó -, de ilyet még nem pipáltam.

- Zápolya János idején, háromszázhetven évvel ezelőtt igen lazák voltak az erkölcsök, de ezt még akkortájt se tűrték volna - erősítette Komay.

- Röstellem, hogy Káposfalvi a szomszédunk, az én kukoricásom az ő dinnyeföldjével határos - jelentette ki Pazaray.

- Az egész megye arról beszél, hogy Káposfalvi cigány szobalányt fogadott, valami Guzrát - szörnyülködött Komay.

- Nálam járt látogatóban a füzesbanoki tisztelendő plébános úr - újságolta Pazaray. - Még ma is magam előtt látom a szent életű férfi megtört arcát. Nem volt sok híja, hogy el ne sírja magát. Képzeljék, Káposfalvi házában Guzsa cigánylány szolgálja ki a vendégeket!

- Hallottam - szólalt meg Szerényi -, hogy állítólag azt mondta volna a plébános úrnak: „Igyon csak bátran tisztelendő úr, ne szégyenkezzék.”

- Nekem még az is fülembe jutott - fitogtatta jólétesültségét Komay -, hogy Káposfalvi elnevelte magát, és hátára paskolt a cigánylánynak.

- És azt mondta neki: „Selyma egy fehérszemély vagy!”

- Nem úgy mondta - igazította helyre Szerényi -, hanem úgy, hogy: „Szép selyma fehérszemély vagy!”

- Ilyeneket beszél a tisztelendő úr füle hallatára! - Izsónak remegett a hangja a megbotránkozástól. - Hallatlan!

- Hihetetlen!

- Szörnyű!

- Ilyet a világ még nem látott!

- Sokat szégyenkezünk a megboldogult gróf miatt - szögezte le Szerényi, amikor a felhevült kedélyek lecsillapodtak -, pedig a megboldogult gróf úr mi rosszat sem tett, csak szívesen legeltette szemét a Guzsa bájain. De ez... ez túltesz mindenen! Elvégre a mi türelmünknek is van határa.

- Vitassuk csak meg a dolgot - vélekedett Mortolay. Tény az, hogy ember, név szerint Káposfalvi, aki elervén Pesten ősi nemesi birtokát, ide tolakodott közénk, megvásárolván a füzesbanoki uradalmat, minekutána, úgy látszik, mindent mégsem vert el. - Mortolay kortyintott egyet a kupából. - Mihelyt aztán úgy-ahogy megmelegedett ez az ember, én legalábbis amondó vagyok, alá akarja ásni, sárba akarja tiporni a mi ősi erényeinket, hogy úgy mondjam. Kérem, tisztelt gyülekezet, ezt tagadhatatlan tények bizonyítják. Szobalánnyá tesz valami Guzsa nevű cigánylányt. Egy cigánylányt, ismétlem, egy züllött cigánylányt...

Mortolayn annyira erőt vett a szent hév, hogy kezével hadonászva feldöntötte a boros kupát. Amikor újra megtöltötték, egyszerre felhajtotta a tartalmát, és lélegzetállító csendben így fejezte be szavait:

- Csak ennyit akartam mondani, remélem, egy véleményen vagyunk.

- Nem marad más hátra - bólintott Szerényi Károly -, mint hogy rászánjuk magunkat a nehéz lépésre, amelyet nemesi vérünk tesz kötelességünkkel, vagyis jövő vasárnap meglátogatjuk Káposfalvit, és megmagyarázzuk neki, mindnyájan egységesen azon a véleményen vagyunk, hogy beszennyezte a nemesség jó hírnevét. Én azt javaslom, bízzuk meg ezzel a kebelbeliek közül Mortolay Vitoldot.

- Helyesebbnek tartanám - emelkedett szólásra Mortolay -, hogy mindnyájan együtt menjünk el hozzá, ha többen leszünk, legalább megijed tőlünk.

- A szemébe mondom, hogy takarodjon a megyénkből - heveskedett Pazaray, akinek bátorságát nagyra növelte a bor.

- Nono - csitította Szerényi -, huszárhadnagyról van szó.

- Hát akkor is a szemébe mondom, hogy... - Pazaray itt kissé lejjebb eresztette a hangját -, hogy gondoljon az őseire.

- A nagyhatalmú úristen kegyelme legyen velünk - bólintott kenetteljesen Szerényi, magasra emelve poharát -, jövő vasárnap látogatást teszünk Füzesbanokon.

*

Eltelt egy hét, és vasárnap délután öt bricskából öt nemes szállt ki a füzesbanoki kastély előtt, méltóságteljesen, szótlánul haladtak fel a lépcsőn, némán nyomták névjegyüket a szolga kezébe, és csak amikor Káposfalvi kisietett, hogy üdvözlje őket, nyitották szájukat néhány tartózkodó szóra.

Az öt nemes hallgatagon méregette a házigazdát mindaddig, amíg a szoba ajtajában megjelent Guzsa.

- Azért jöttünk, hogy mondjunk valamit önnek - fordult Pazaray Zoltán Káposfalvihoz.

- De előbb hadd iszom egy pohár bort a szomszédaimmal - kedélyeskedett Káposfalvi. - Guzsa, hozz frissen bort!

Az öt vendég idegesen fészkelődött, és arcuk mélabús kifejezést öltött.

- Ugye csinos szobalányom van? - hergelődött Káposfalvi, amikor Guzsa behozta a bort. - Nem minden bokrban terem ilyen, ugye szomszéd urak?

- Mondani akartunk valamit - kezdte újfent Szerényi, mintha egyáltalán nem is hallotta volna Káposfalvi szavait.

- Mégpedig fontosat - tette hozzá Komay Mihály. Mortolay, Izsó és Pazaray egyetértően bólogattak.

- Arra még elég az idő - kedélyeskedett Káposfalvi -, tölts az uraknak, Guzsa!

- Inkább töltünk mi magunknak - tiltakozott Pazaray, de Guzsa már fölébe hajolt, és a szemébe fúrta tekintetét. Pazaray lesütötte pillantását.

„Átk...”, káromkodott magában, „kész istenkísértése!”

- Hát akad az uraknál az enyémhez mérhető szobalány? - dicsekedett Káposfalvi, amikor Guzsa kiperdült az ajtón, friss borért sietve. - Úgy vélem, bármelyikük szívesen cserélné...

- Komoly szavunk van az úrhoz - szakította félbe Pazaray Zoltán -, Komay barátunk tüstént elmondja, miért is jöttünk.

- Mortolay öregebb nálam - védekezett Komay -, ő majd megmagyarázza.

„Furcsa egy társaság ez”, gondolta magában Káposfalvi, „csak hallgatnak, isznak, akár a gödény, és egyre valami fontosat akarnak mondani nekem.”

- Üres a pohár! - kiáltotta hirtelen - Guzsa, hé, Guzsa!

Komay megrúgta Pazaray térdét, Pazaray könyökével oldalba bökte Izsót, Izsó pedig Káposfalvihoz fordulva nekifohászkodott:

- Szomszéd uram, tolmácsolom...

- Halljuk, halljuk - biztatta Mortolay, aki emelkedett hangulatban mindig gyűlésen érezte magát.

- Tolmácsolom mindnyájunk kívánságát - folytatta Izsó megfelelően hangsúlyozva minden szavát -, úgy vélem, miután itt egybegyűltek a nemes vármegye képviselői, mármint én, Izsó, Pazaray, Komay, Mortolay...

Izsó megtörölte izzadt homlokát, és önkéntelenül kinyújtotta kezét az üres pohár után.

Pazaray, Komay és Mortolay hallgattak.

- Guzsa - rikkantotta újfent Káposfalvi -, bort az uraknak!

Megjelent Guzsa, és teliöntötte a poharakat. Érthetetlenül bizalmasan viselkedett Pazarayval szemben, mialatt megemelte a kancsót, selyemhaja végigsimogatta Komay borostás képét, bal kezét Izsó vállára fektette, és olyan édes pillantással meredt az öreg Mortolay szemébe, hogy az egy hörpintésre ürítette ki a hasas kupát.

- Ízlik a nagyságos úrnak? - mosolygott Guzsa, és újra töltött.

- A cigánylány... - bökte ki Pazaray.

- És Káposfalvi úr... - tette hozzá Izsó. - A nemesi összetartás és becsület kényszerít rá. - Itt aztán belezavarodott a mondókájába, kortyintott a borából, és így fejezte be: - Isten a tanúm.

A fürge Guzsa egyre csak ott sürgött-forgott a vendégek körül, és töltögette a bort. Egy órával később Mortolay megcsipdeste Guzsa állát, Izsó pedig rekedt hangján fuvolázta feléje:

- Kis macskám!

- Selyma kislány! - kedveskedett egy negyedórával később Pazaray, Komay pedig forró érzéssel suttopta:

- Gyermekem!

Az öt öreg nemes egymás szavába kapva tartotta szóval Guzsát, Káposfalvi pedig elképedve csóválta a fejét.

A tisztos vén nemesek már kapatosak voltak, amikor a nyitott ablakon hegedű szava szökött be a szobába. Magasan szárnyalt a nyirettyű hangja, a muzsikos, cigány módra, nyilván szívesen visongatta a magas hangokat.

Vágyó, zokogó dallamok szárnyaltak epedőn, mint amikor a gyarmati rónán fellegettelen éjszakában hosszan sír a nádas.

Aztán gyorsba kapott át a zeneszó, tüzes, forgós, táncnótába, toporzékolva, akár a Tisza mentén kergetődző csikók dobogása.

Váratlanul újfent lelassúdott a melódia, és fájó, bánatos hangokon áradt a cigánynóta, felpanaszolva a nyomorult vándorélet minden keservét.

- Cigány muzsikál - fordult vendégeihez Káposfalvi -, behívhatnánk, húzzon egyet a kedvünkre.

- Hívjuk csak be - dadogta akadozó nyelvvvel Izsó -, egri borhoz cigányzene illik.

- Guzsa - rendelkezett Mortolay -, szólítsd be azt a cigányt.

Guzsa elsielt. A hegedűszó még egy ideig cifrázta, aztán elveszett a muzsikaszó a leszálló estében, akár a vízimadarak messzi rikoltása. Negyedóra is eltelt már, de Guzsa csak nem jött, bár az egész társaság, elsősorban a már szintén kapatos háziga is egyre szölongatta:

- Hé, Guzsa!

Amikor Guzsa további félóra múltán sem jelent meg, a társaság egyre nyugtalanabb lett, és idegességük magasra szökött, amikor kopogtatás nélkül berohant a szobába a tisztartó.

- Engedelmet kérek, nemzeti uraim - hadarta lihegve -, vagy negyedórája Banok felől jöttem kocsin. A banoki híd előtt találkoztam Guzsával és Meghessel.

- Ki az a Meghes? - rivallt rá meglepetten Káposfalvi.

- Hát Meghes a muzsikos cigány - magyarázta a tisztartó. - Egy hete jött haza katonáéktól, és azt beszélik róla, hogy ő a Guzsa kedvese. Hát amint mondtam, jövök Banok felől, és a hídnál találkozok Guzsával és Meghessel. A legény hóna alatt hegedűjét szorongatta. „Hová mész, Guzsa?”, kértem. „Hát”, feleli Guzsa „megyek a jegyesemmel világot látni”. Engedelmet kérek, nemzeti urak - fejezte be mondókáját a tisztartó, megtörölve izzadt homlokát -, még egész testemben remegek, úgy felizgatott a dolog, bár, ahogy mondani szokás, a cigányoknál minden lehetséges.

Úgy is volt. Guzsa többé nem tért vissza.

*

- A becsületbeli ügyünket Guzsa maga oldotta meg - állapította meg néhány nap múlva az öreg Izsó, amikor a szomszédok ismét összetalálkoztak -, jó is így, legalább nem kellett tengelyt akasztanunk Káposfalvi szomszédoddal.
- Derék, jó ember a szomszéd - bólogatott Mortolay, még mindig szájában érezve Káposfalvi egri borának az ízét -, de úgy vélem, nem bánta volna, ha ez a cigányhistoria másképp végződik.

Hogyan tűnt el a szalonna a kassai gyalogezred 2. konyhájából

Szerfölött kínos ügy történt a kassai gyalogezred konyháján. Eltűnt öt kiló zsír, mégpedig a tiszt konyha készletéből.

Tessék csak elképzelni, öt kilogramm zsír! Ennyi zsírt az ezredkonyha azóta sem látott, hogy II. József császár idején uralkodói parancsra kiugrott a semmiből, mint Pallasz Athénéé Zeusz papa fejéből.

Öt kilogramm zsír nem csekélység. Öt kilogramm zsír egy hétig ízessé teszi az egész ezred levesét. Öt kilogramm zsír kellő takarékoság mellett azt jelenti, hogy az egész legénység a zsíros leveseket bekanalazva arra gondol, hogy gyakorlatozás közben a mezőn láttak szaladni egy koszos, nyeszlett malacot.

Szerfölött kínos volt az eset. Amikor a tiszt konyha szakácsa a legénységi konyhába ment, hogy a katlanban fővő húsból levágjon egy szép darabot, a tiszt fánkok kisütésére szánt öt kiló zsírt a legénységi leveseskondér fölé tette, egy szál deszkára, amelyen a húst aprították.

Amikor kis idő múlva visszament a zsírárt, a zsírnak nyoma sem volt.

A tiszt konyha kötelességtudó szakácsa tüstént jelentette a dolgot a szolgálatos tisztnek. A tiszt is tudta kötelességét: nyomban lecsukatta a szakácsot.

Lecsukattak egy kutyát is, akinek torkossága köztudomású volt. A konyhában véletlenül jelen volt Klucska káplár is. Őt is lecsukták. A nyomozás tovább folyt. Megengedhetetlen, hogy öt kiló tiszt gyomorba szánt zsír nyomtalanul elpárologjon.

- Psakrev! - káromkodott a szolgálatos tiszt. - Lecsukatom az egész ezredet! Psakrev! Kipumpáltatom a gyomrokat!

Tovább gombolyították a szálakat. Az egyik zupás őrmesternek eszébe jutott, hogy Omagulko, a ruszin, valamelyik kihallgatáson arra panaszkodott, hogy pocsék a leves.

A szóban forgó napon valaki látta is Omagulkot, gyanúsán ténfergett a konyha körül, ahol a zsírnak lába kélt. „Megvan a jómadár, ne félj, te se fogsz több kincstári zsírt zabálni” - mondta magában a zupás, és sietett a tiszthez:

- Jelentem alássan, alighanem Omagulko zabálta meg a zsírt, mert rebellis és bujtogató.

- Psakrev! - ordított a tiszt, amikor az őrség elővezette Omagulkot. - Ismerd be, hogy te zabáltad meg a zsírt!

*

Omagulko istent hívta tanúnak, hogy a zsírt nem látta, nem is hallott róla, még a szagát sem érezte, a konyhába be sem ment, csak kíváncsiságból szaglászta a kiáramló illatokat.

- Nagyságos tiszt úr - mondta -, az a szokásom, hogy ha a konyha közelében járok, odahaza is, itt a katonaságnál is, szimatolok és megpróbálom kitalálni, mit főznek, de azt az isten áldotta zsírt bizonyísten nem láttam.

- Psakrev! - ripakodott rá a tiszt. - Mindjárt kipumpáltatjuk a bendődet, és aztán mész a dutyiba, sáncfogságba kerülsz!

Nemsokára megjelent a törzsorvos, kiszivattyúzta a legény gyomrának tartalmát. Ami napvilágra került, abban nyoma sem volt zsírnak. Csak a tegnapi gombóc gyászos maradványait találták meg.

- Psakrev! Szimuláns gazember! - mondta a törzsorvos. - Hűvösre vele!

Omagulko tehát áristomba került, a vizsgálat pedig folytatódott.

Mindenkit, akit a kérdéses időben a konyha környékén láttak, az ezredorvos elé állítottak. Összesen harminc embernek mosatták ki a gyomrát.

A zsír azonban nem került elő. A szimulánsok viszont egytől egyig hűvösre kerültek.

- Psakrev! Kipumpáljuk az egész század gyomrát - káromkodott a törzsorvos, és jámbor szándékát véghez is vitte volna, ha nem toppan be az ezredhez a katonai főszámvevőség ellenőrző bizottsága, hogy felülvizsgálja, valóban olyan pocsek-e a kassai kaszárnnyokban a legénység leveise, ahogy a főszámvevőséghez érkezett feljelentésekben állítják.

A bizottsággal eljött Stambinszki generális is, aki szerfölött igazságos ember hírében állt, és hallatlan ügybuzgalmában ismételten megízlelte a kaszárnnyokban a legénységi menázsit, s ötször szállították katonakórházba heveny gyomorrontással. A hős tábornok a kassai lakatnyába is azzal a biztos meggyőződéssel jött, hogy megint rosszul lesz, és émelygő gyomorral, de el nem lágyuló szívvel bünteti meg a vétkeket.

Már jó előre elkészítette mindazoknak a névsorát, akiket a pocsek leves miatt lecsukat, s mint megtestesedett büntető igazság dobbant be a konyhába, kíséretében a kassai helyőrség parancsnokával és tisztikarával, akik rettegő szívvel várták a generálisi fejmosást.

- Csuda jó illat van itt - mondta minden várakozás ellenére barátságosan a tábornok úr. A 2. számú konyha leveseskondérjához lépett, ahol mint tudjuk, nyoma veszett a zsírnak, megtöltetett egy bádogcsajkát levessel, és belekóstolt.

- Nagyszerű, csak kissé zsíros - mondta barátságosan a tisztikarhoz fordulva. - Tisztelet, becsület e konyhának. Melyik századé? A harmadiké? Nos, úgy hiszem, itt senki sem panaszkodhat a menázsira. A vizsgálatot befejeztük, uraim. - Még hozzátette: - Szerfölött elégedett vagyok, uraim!

Elbúcsúzott, és elhajtatott a második hadtest parancsnokságára.

Kevéssel utóbb kiosztották az ebédet a harmadik századnak.

Ebéd után a fáradhatatlan ezredorvos kiszivattyúztatta az egész harmadik század gyomrainak tartalmát, s minden gyomorban zsírnyomokat talált.

Amiért is az egész század a zsírlopásban való bűnrészesség miatt kaszárnnyaáristomot kapott, és senkinek sem jutott eszébe, hogy az ellopott zsír a 2. számú konyhában a kondérra vetett hús-vágó deszkáról pottyant a levesbe.

A rab oroszlán

Örök József zupás őrmester volt a kassai gyalogezredben, ahol szolgáltunk. Voltak a századunkban szlovákok, lengyelek, csehek, románok, magyarok és ruszinok meg néhány cigány. A sokféle népséget vaskézrel kormányozta Örök József, aki egyre újabb és újabb káromkodásokat talált ki, és a legfondorlatosabban szötte a szót, hogy a legénységet minél kellemetlenebb helyzetbe, kavarodásokba kergesse. Nyilván arra törekedett, hogy mindenki megutálja, ami teljesen és tökéletesen sikerült is neki. Mihelyt tehát diadalmasan elérte kitűzött célját, és biztosan hihette, hogy csupa esküdt ellenséggel áll szemben, egy percig sem áztatott bennünket azzal, hogy nem tud a keblünket hevítő érzelmekről. Minden vasárnap váratlan mundérvizitet tartott, és lett légyen az szlovák, lengyel, cseh, román, magyar, ruszin vagy cigány, délután egyik se mehetett ki a kaszárnnyából. Mert hát ennek itt leszakadt a gombja, ha pedig ott díszelgett a mundérján valamennyi pityke, akkor a gondos Örök József őrmester azon aggódott, hogy délutáni séta közben valamennyi leszakadhatna. Az egyik legénynek nem csillogott előírásosan a rézgomb a mundérján, a szomszédjának pedig túlságosan is villogott, azért nem mehetett ki.

- Édes egy galambocskám, ma pedig itthon maradsz - kezdte Örök József sorban rántogatva a pitykéket -, nézd csak, ebszülte bitang, kettő már bele is feledkezett a markomba. Helyre legény vagy te, háborúban majd első sorba állítalak, hogy elsőnek szedje le a golyóbis a fejedet, az ám, ha leszedné, de még az ellenség is utálna beléd löni, te puffadt képű vízíborjú. Ha látná az ellenséges tábornok a gukkerén, hogy ott állsz legelőn, tüstént parancsot adna a katonáinak, hogy ezt a mohamed barmot kíméljétek, ez nem katona, mert nincs gomb a mundérján. Ni csak, édes egy galambocskám, hogy az a hétfütyölös mennydörgős rézkigyó tekeredne a ferde nyakad köré, te faszent, hát nem leszakadt megint egy pityke!

Lassankint összegyűlt a zsebében a század valamennyi gombja, csak Gucskó cigánynál vallott szégyent.

- Ejnye már, more, eszem azt a szépséges barna szívedet - szűrte a szót a foga között Örök József, amikor hiába próbálta lecsavarintani a gombokat -, úgy látom, egyedül te mész ki ma délután a kaszárnnyából, hogy a rosseb essen beléd. A magad cernájával varrtad vagy kincstárit használtál rá, te pazarló istenátka... Ejnye már, bitang, mit látok, te odadrótoztad a pitykéket a zubbonyodhoz, és átluggattad a kincstári posztót? Hogy az isten rogyassza rá az eget a fáraó öregapádra, a seprűn nyargaló öreganyád vályogputrijára meg minden csemetéjére, akik úgyse lesznek jobbak, csak magadfajta, istentől elrugaszzkodott, a hétfájdalmas szűzanyát bitangságukkal pofátlanul keserítő betyárok! Szentséges uram Jézus, nézz le azokból a magasságos egekből, mert ennél nagyobb latrot még te se láttál!

Örök József szenvedő képpel emelte pillantását a magasba, és úgy olvasta tovább visszajáról a mindenszentek litániáját, miközben minden szónál egyet rántott a boldogtalan füstös képű fülén:

- Ó, te magasságbeli jóságos atyaúristen, nézz le erre a bakára, mert te látod őt, csak eddig a te végtelen és tökéletlen jóságodban nem tapostad össze ezt a cincogó prücsköt. De én tudom, nekem megengeded, nagy szakállú öreg atyaisten, hogy az ebszültet hat órára az egyesbe küldjem, és kiköttessem, amíg még feketébb lesz, mint amilyennek az a kártyavető, seprűn lovagoló boszorkány anyja szülte a világ csúfjára.

Következő vasárnap kimenő előtt Örök József a század bakancsait vizitálta meg, hogy benne van-e az előírt harminckét szeg.

- Hát édes gyermekeim - fordult a századhoz -, ezen a mai szent napon pedig itt maradtok a kaszárnnyában. Ha majd legközelebb beveritek a szögeket a bakancsotok talpába, úgy vigyázzatok, hogy előbb megkérdezzétek azt a ti jószágos Örök József bátyátokat, hogy hány szöveget verhettek bele és milyen mélyre. Mert hát, drága magzataim, a múltkoriban, amikor bakancsvizit volt, a rücskös pofátokhoz vertem a bűdös csizmátokat, mert nem volt bennük harminckét szeg. Ma meg, akárhogy számlálom, egybe sincs kevesebb harmincháromnál. Hát azt hiszitek, ti málépofájú latrinacímerek, hogy jobb a több mint a kevés? Az csak a knédlire érvényes, ha a mocskos kezetekkel lapátoljátok bűdös pofátokba. De jól figyeljetek rám, kolompós barmok, a bakancsszegekről ilyet ne gondoljatok, mert minél többet vertek a cipőtök talpába, annál keservesebb lesz a ti drága jó gondviselő apátok alatt. Hogy lássátok, mennyire szeretlek benneteket, ma délután itt a kaszárnnyában egytől egyig kihuzigáljátok a szögeket a bakancsotok talpából, tisztára csutakoljátok, hogy csillogjon, akár a Heródes tükre, és aztán beleveritek a szögeket, de jól megszámláljátok, csikófejű kerge birkák, mert ha eggyel több lesz, a bandzsa szemeteket verem ki vele. Nekem mindegy, én kibírom akár estig, mert én csak nézni foglak benneteket, hogy hogyan izzadtok, még egy liter bort is hozatok a kantinból, hogy csurogjon a nyálatok a buta pofátokból, ha már nem tudtok harminckettőig számolni... Marosi már futhat is borért, ez a legbecsületesebb, látszik, hogy a földim. Ő járt legközelebb az igazsághoz, csak harminchárom szeget vert a bakancsába.

Így gondozta Örök tata a kezére adott századot, és ha gyakorlatra mentünk, úgy megkergetett bennünket, akár a sivatagi oroszán az ártatlan őzeket.

Ha csak egyet szólt, remegett az egész század, neki pedig gondja volt rá, hogy úgy remegtesen bennünket egyfolyvást, akár a szél a rezgő nyárfa levelét.

Ha szólott, azt hitted volna, oroszán bömböl a pusztában, akinek szavától retteg minden barom, amint azt egy ízben jókedvében felénk harsogta, miután a gyakorlótéren „pihenj”-t vezényelt.

A pihenés perceiben szerető gonddal figyelmeztetett bennünket, hogy becsüljük meg ezeket a nyugodt pillanatokat, mert mihelyt pontot tesz a mondat végére, úgy meghajszol bennünket, hogy a nyelvünkkel söpörjük tisztára a gyakorlótérrel, amíg megtanuljuk, hogy ha ő azt kiáltja: „térdre”, akkor tudjuk mindnyájan, még a legbegyepesedettebb fejű regruta is, hogy a császár katonájaként térdelünk most le, nem pedig úgy, mint valami oltárkoptató vénasszony.

S már harsant is a parancsszava:

- Térdre! Föl! Térdre! Föl! Térdre! Föl! Térdre! Föl!

Egy napon aztán Örök József őrmestert bezárták.

A sivatagi oroszán túlságosan mélyen talált pillantani a pohár fenekére. Mi tagadás, leitta magát a sárga földig. Sapka nélkül tántorgott be a kaszárnnyába, és akadozó nyelvvel énekelt valami régi nótát a szatmári cifra kocsmárosnéról, aki kilopdosta a boltosok zsebéből az aranyórát, és ezért a kupecok a farkasok elé vetették. Merész fordulattal aztán arról kezdett dalolni, hogy együtt lopták ketten a sok aranyórát. Ez a beköszöntő nem talált valami kedvező fogadtatásra a kaszárnnya urainál. Véletlenül éppen akkor ment ki az udvarra a százados. Örök József feléje se köpött, nemhogy szalutált volna, csak elment mellette, mintha a kapitány úr ott se volna, és azt dünnyögte, hogy az a csaplárné nem is Szatmárban mérte a bort, és végül ő tépte szét a farkasokat, nem a farkasok lakmároztak puhafehér húsából.

Egyszer csak megállt, odalépett a századoshoz:

- Mondja már, földi, maga nem tudja, hogy is volt a szatmári csaplárnéval?

Harminc napot sóztak a nyakába azért, de nem az egyesbe küldték, csak amolyan tessék-lássék fogság volt, szobaáristom.

Az első reggel, amikor Örök Józsefre rázárták a szobája ajtaját - ott tanyázott a legénységi szállás mellett, a kaszárnyafolyosóról lehetett bejutni hozzá -, a százados megparancsolta a naposnak, néha-néha nézzon utána, nem mászott-e ki Örök az ablakon.

Csodaszép vasárnap délelőtt volt, amikor a napos megkopogtatta a szoba ajtaját, és barátságosan megkérdezte:

- József, ott vagy?

- Itt vagyok, testvér - hallatszott Örök József kétségbeesett hangja bévülről.

- Nem mászol ki az ablakon?

- Nem mászok én, testvér!

- Akkor jól van, nemsokára megint megkérdem!

Mialatt a rab oroszánt faggatta, mi katonák éppen indultunk kifelé a kaszárnyából. De egyszerre visszafordultunk.

- Mi az, fiúk, ma nem kell kimenő? - kérdezte a napos tisz, amikor látta, hogy Örök százada ott marad a kaszárnyában.

- Elárvultunk, jelentem alássan - válaszolt a tizedes -, szomorú így egymagunknak!

A tisz odábbment, kétkedőn csóválta a fejét, mert ilyen furcsa szeretetről eddig még ő sem hallott, és a kaszárnyának abban a felében, ahol Örök József őrmester morzsolgatta a rabság kenyerét, csak az ő százada maradt.

*

A rab oroszán kinéz az ablakon, dühében berzenkedik a bajusza.

Ekkor újfent hangot hall az ajtó mögöl:

- József, ott vagy?

- Itt vagyok, testvér!

- Nem mászol ki az ablakon?

- Nem mászok én, testvér!

- Jól van, nemsokára jövök.

Ül a szobájában Örök József, pödri a bajuszát, és a poklok fenekére kívánja az egész világot. De megint csak hallja:

- József, ott vagy?

- Itt vagyok, testvér!

- József, ott vagy? Nem mászol ki az ablakon?

- Nem mászok én, testvér!

- Jól van, nemsokára megint jövök.

A század legényei sorban váltogatják egymást, megkocogtatják az ajtót és kérdik:

- József, ott vagy?

Az ajtó mögül égszakasztó káromkodás hallatszik.

Párpillanatnyi csend, aztán egy szlovák legény, Gombiska nevű, szemérmesteskedik oda az ajtóhoz.

S nyomában a többi szlovák, Mahula, Opinko, Zubrita zörgeti meg az ajtót, és bekiált:

- Hallani Jozef, ott vagy?

- Hallani Jozef, ott vagy?

A rab oroszlán most már szünet nélkül szitkozódik, káromkodik. Még azt is hallani, hogy a székeket dobálja az ajtónak, és úgy ordítja:

- Mind lecsukatlak, hogy belegebedtek!

Aztán megint csak elcsendesedik. Alig hallgatott el, jön már két német, Schlosser és Gruber, bekopog és gyengéd hangon érdeklődik:

- Seppl, odabenn vagy?

S utánuk a magyarok, románok, ruszinok, lengyelek és csehek:

- József, ott vagy?

Örök József már káromkodni se volt képes, csak rekedt hangon sipogta:

- Bitangok, megver az isten mindnyájatokat, én meg lecsukatlak!

Végre sorra került Gucskó is, a cigány, és alázatos hangon, selypítő szóval tette fel a kérdést, megkaparva az ajtót:

- Alázatosan instálom, József ermester úr, ott van?

- Még te kérded, te füstös! - mennydörög Örök. - Gondold azt, hogy kiköttettelek!

Most aztán elhallgatott, mert ráismert a napos hangjára.

- József, ott vagy?

- Itt vagyok testvér - sóhajtotta a boldogtalan rab oroszlán.

- Hát akkor maradj is ott, testvér - biztatta a napos -, mert én nem segíthetek rajtad.

Kongó léptekkel elment, és nyomában az egész század kivonult a kaszárnnyából.

Már az éjfél kongatta a toronyóra, amikor Gucskó cigány kimaradási engedéllyel visszaért a laktanyába. A folyosón végigmenet megállt az őrmester ajtaja előtt, finoman kapargatta a deszkát, amíg csak Örök József fel nem serkent legédesebb álmából.

- Mi az?

- Alázatosan instálom, József ermester úr, ott van?

A kaszárnnyában még ma sem értik, miért törte ki akkor az éjszaka derekán Örök József őrmester szobájának ajtaját.

Az illavai fegyház múltjából

I.

Savanyú Jóska volt az, aki az illavai fegyház hírnevét megalapozta. Savanyú uram a Bakony hegység kiváló gentlemanjei közé tartozott, akik az 1860-as években nyugtalanságban tartották az egész Bakonyt, valamint a Balaton környékét, és fel-feltűnedeztek még Győr megyében is. Derék fiatalemberek voltak, csapatokban látogattak el a kisvárosokba, és egyik házat a másik után fosztották ki, a Bakony tölgyeseinek mélyén rajtaütöttek a kalmárok portékával megrakott szekerein, és rengeteg egyéb csíny terhelte a számlájukat, ámbátor közben fölöttébb angyalian viselkedtek, és például 1869-ben Veszprém alatt nagy hajbókolások, társasági szövirágok kíséretében kis híján elmeteszték a főispán torkát. Mindenfelé hallani lehetett akkor, hogy ez is Savanyú Jóska embereinek a műve.

A nagy romantika kora volt ez, a honvédek még fehér zubbonyt viseltek, és feltűntek messziről, amikor a pusztán üldözőbe vették Savanyú Jóska embereit.

Kiszorították őket mégis a jászberényi pusztára, a mocsarak, nádasok közé, ahol nyáron át farkasfalkák rejtőznek.

Egy részének sikerült elillannia Homonna irányába, amíg a mocsarakat nem vette körül a zárvonat.

A többség azonban későn eszmélt fel, és a gyűrű könyörtelenül bezárult. Csak kettő között választhattak: megadják magukat kényre-kedvre, vagy nekivágnak a mocsárnak, és mindörökké eltűnnek az iszapban. Ez utóbbi mellett döntött a Csermőaljára való Vértesy, Savanyú Jóska unokafivére, meg még két másik. A többiek előszállingóztak az ingoványból, és hagyták, hogy megkötözzék őket a honvédek. Szétrakták őket az ország különböző fegyházaiba, aztán sor került Savanyú Jóskára is. Savanyú uram jámbor hittérítőnek öltözve útra kelt Észak-Magyarországra. Mikor aztán a jámbor hittérítő Trencsén közelében megállította a hintót, amelyben a vágújhelyi csendőrpáncsnok utazott, épp az ő nyomát kutatva, kiderült, hogy Savanyú Jóskát igazán elhagyta a szerencse. Elküldték ökelmét a Vág menti Illavára, s attól kezdve az illavai fegyház híre egyre nőtt.

Befellegzett ugyan már Közép-Magyarországon a romantikának, mégis minden rabló és jelesebb fegyenc Illaván szeretett volna ülni, mert ott ült az ő bálványozott hősük, Savanyú Jóska.

A bálványozott hős kezdetben unatkozott, mert életfogytiglani fegyházbüntetését többnyire magánzárkában töltötte, mivelhogy nem tudott összeférni az örökkel. Később azonban engedékenyebbé vált, valahogy elmúlt a konoksága, s szeretett volna csinálni valamit.

Akkoriban az illavai fegyház igazgatója, bizonyos Ivády nevű úr volt, azt hitték róla, hogy bolond egy kicsit. Ő azonban ismerte a maga embereit, ezért amikor megtudta, hogy Savanyú Jóska dolgozni akar, maga elé hívatta, és így szólt hozzá:

- Nos hát, barátom, nem lenne kedved a konyhán dolgozni?

- Az istenit - mondta meglepetve és őszintén Savanyú Jóska -, onnan már könnyen kijutok, nagyságos uram.

- Ne aggódj, nem szöksz te meg - mondta Ivády úr -, nem szöksz meg, mert hálás leszel nekem, és nem akarod majd, hogy a szökéssel kellemetlen helyzetbe hozzál. Tudod, hogy nyugdíjba készülök. Majd ha más lesz itt az igazgató, isten neki, szökj meg, ha úgy tetszik. Itt látod ezt a két égő gyertyát és köztük a feszületet. Esküdj. Mond utánam: Esküszöm a mindentudó Istenre, hogy amíg Illaván nagyságos Ivády úr lesz az igazgató, példás viselkedést tanúsítok, és nem kísérel meg a szökést. Isten engem úgy segítjen.

Savanyú Jóska illendőképpen meghajolt, és kezét csókolt az igazgatónak. Először ugyan nagy volt a zűr, amikor a konyhai főfegyőr megkapta az értesítést, miszerint Savanyú Jóskát az ő keze alá osztották be, hogy metélje a zöldséget, a húst és egyebeket.

A főfegyőr berontott az irodába, letérdelt az igazgató előtt, és szívet tépőn kiabált:

- Ne tessék engem halálba küldeni, kegyelmes nagyságos uram, irgalmazzon nekem. Hiszen ha feltámad benne az ördög, Savanyú Jóska a zöldség és a hús helyett az illavai fegyház magyar királyi konyhai főfegyőrére metéli darabokra.

- Egyet se félj - mondta barátságosan Ivády úr -, szépen eldiskuráltok munka közben, és ha jó barátok lesztek, Jóskának eszébe se jut, hogy darabokra metéljen.

Savanyú Jóskának csakugyan eszébe se jutott ilyesmi. Legfőbb dolga volt ügyelni, hogy a fegyencek megkapják a törvény előírta porciót. Ennek híre ment egész Magyarországon, és még ma is mondogatják a magyar fegyházakban: „Bár Savanyú Jóska mérné ki a húsadagot.” De szállóigeként használatos ez általában is a hamis mérleg megjelölésére.

Eszkendők teltek el így. Savanyú uram meghízott, s nyár évadján naponta kijárt kézikocsival a fegyházkertbe megszédni a zöldségfélét. Közben elszórakozott a katonákkal, akik szuronyos puskával a vállukon sétálgattak a magas fal mentén. Egy alkalommal szóba elegyedett a trencsényi helyőrség egyik katonájával, aki a földije volt.

- Látom, öcsém, hogy másfajta puskátok van, mint volt, amikor a honvédek bennünket hajkurásztak. Mutasd csak, öcsém, hadd lássam, milyen.

A kiskatona, afféle jó gyerek, vigyázzba állt, és jelentette, hogy a puska töltve van. Savanyú Jóska tüzetesen szemügyre vette a mordályt, aztán visszaadta, és ment tovább a kiskocsival, hogy megszédje a zöldséget. Alighogy visszaért a konyhára, hívták az igazgatóhoz. Az igazgató ott ült az asztalnál, és így szólt:

- Láttam, amint az előbb a kertben legyőzted a kísértést. Itt írom, ni számodra a kérvényt, hogy kegyelmet kapj. Írd alá.

Savanyú Jóska szép szabályos betűkkel alakanyarintotta a nevét, mert ismeretes róla, hogy egy ideig esztergomi papnövendék volt. Aztán küldött még neki az igazgató a cellájába két liter bort, derüljön a kedve.

Ám a kegyelmi irat csak nem jött. Ezzel szemben ágyának dőlt a jó Ivády úr, és rövidesen meghalt. Aztán Okányi urat, a levitézlett huszár őrmestert nevezték ki igazgatónak Illavára.

Első dolga volt, hogy Savanyú Jóskát bedugta az egyesbe, mert amikor megérkezett, Savanyú uram nyugodtan tovább kevergette egy nagy kondérban a kukoricakását, hogy le ne kozmáljon.

- Szabály, hogy munka közben nem szabad bennünket háborgatni - védekezett.

Ezért az új igazgató a toronycellában eltöltendő tizennégy napi magánzárkát rótt ki rá. Ez a tizennégy nap bőven elég volt arra, hogy Savanyú Jóska jól megfontoljon mindent, például azt is, hogy már nem köti az eskü, és keresztültörte magát a falon, ki az udvarra. Illaván akko-

riban nagy rendetlenség uralkodott. Így példának okáért egy szénásszekér állt a fal mellett, és a széna tetején egy létra hevert. Nem tudhatjuk persze mennyi igaz abból, hogy - amint rebesgették - a konyhai főfegyőrnek is benne volt a keze a dologban. Mikor másnap reggel - vasárnap lévén - jött az ügyelet, csodálkoztak, hogy a magánzárka falán valami ablakféle támadt, mert ott bizony előzően ablak nem volt. A szokatlan megvilágítás fényénél azt is látni kellett, hogy Savanyú Jóska állta a szavát. Csak az új rezsim idején szökött meg. Nyomtalanul eltűnt. Mesélték, hogy látták őt újra a Bakonyban, majd meg hogy valahol egészen fönt, Csermos táján, a bukovinai határvidéken látta valaki.

Fél év múlva megérkezett a minisztériumból az értesítés Illavára, hogy Savanyú Jóska kegyelmet kapott. Közzétették a kegyelem hírét az újságban is, de Savanyú Jóska nem jelentkezett.

- Ördög tudja, hová lett - mondta ravaszul mosolyogva egy ősz öreg apó Altorijában, a bukovinai határvidéken. De ha majd egyszer elkerül Illavára, érdeklődjön Körösladányi Ferencnél, van ott egy kiskocsmája. Majd az mesél egyet-mást Savanyú Jóskáról.

Rá egy évre elkerültem Illavára (mármint a városba, nem pedig a fegyházba), s átadtam az öreg Körösladányinak az altorijai Dániel apó üdvözlését. Mikor Dániel apóra hivatkozva szóba hoztam, hogy szeretnék egyet-mást megtudni Savanyú Jóskáról, az öreg Körösladányi nagyot sóhajtott, és így szólt:

- Hej, azok voltak a szép idők Illaván. Ma már nem olyan barátságos itt a légkör. Képzeld, dohánygyárat rendeztek be a fegyházban. A fegyencek már nem élnek olyan baráti viszonyban a felügyelőséggel. Amikor még én voltam a konyhai főfegyőr, Savanyú Jóska együtt dolgozott velem, s azok voltak a legszebb évek. A derék Jóska az egész fegyházat rá tudta vezérelni az igaz vallásosság és áhítatos elmélkedés útjára. Azt szokta mondani: „Voltak idők, amikor gyilkoltam a keresztényeket is, zsidókat is, és az Úristen eszembe se jutott, ma azonban ennek az épületnek árnyékában (igen szépen és választékosan beszélt), még ha merő unalomból is, a mi áldott istenünkkel kell foglalkoznunk.” Mindjárt meglátja, hogyan vezette rá az igaz útra Berényit.

II.

Kint üldögéltünk Körösladányi kertjében. Szemünk előtt ott sötétlett a lapályból kiemelkedő kőépületek tömbje. Körös-körül azonban ragyogott a verőfény, úgyhogy az illavai fegyház nem a legszebben festett a napfényes zöld közepette, amely felett fönt, fönt a kéklő magasságban szabadon úsztak a bárányfelhők.

- Természetes, hogy maga nem ismerhette Berényit - szólalt meg Körösladányi. - Maholnap betöltöm a hetvennyolcat, de Berényit még mindig magam előtt látom. Se kövér, se cingár nem volt, csak az arckifejezése árult el valami örökös gyötrelmet. Meglehetősen deresedő, hosszú, fekete haját viselt, és egy kicsit bicegett a fél lábára. Hadonászva beszélt, és sűrűn hunyorgatott. Szemüveget hordott, minduntalan lekapta a szeméről, és törölgette a zubbonya csücskével. Nos, egy szó, mint száz, afféle politikai fogoly volt.

Akkoriban, kedves uram, kevés politikai fogoly került Illavára. Többnyire csupa rablógyilkosnak főztünk. A politikaiak részére ott voltak a váci, meg a komáromi erőd kazamatái. Minálunk, ahogy mondtam, csupa gégemetsző ült, akik megmenekültek az akasztófától. Akkoriban, sok évvel ezelőtt ugyanis az volt a törvény, hogy aki nem ismerte be bűnösségét, azt nem lehetett felakasztani, még ha rábizonyították is a bűnt.

Emlékszem egy lengyelre, aki már az elődöm alatt leült nálunk húsz esztendő. Egyszer csak elment a kedve az élettől, és Ivády úr színe elé rendeltette magát.

„Legkegyelmesebb igazgatónk és jótevőnk - mondta sírva -, eddig nem ismertem be semmit. De most tessék megírni Pestre, hogy két más gyilkossággal együtt beismerem: huszonnyolc évvel ezelőtt én gyújtottam fel a dél-magyarországi Beregházán a malmot.”

„Ugyan már, fiam, mért ismered be? Tudod, mennyi munkát ad ez majd?”

„Csakis azért ismerem be, hogy felakasszanak, mert meguntam az életemet.”

Ivády úr próbált a lelkére beszélni, ígérte, hogy javít a kosztján, megcsillogtatta előtte a reményt, hogy kegyelmet kap, de a lengyel csak hajtogatta a magáét, ragaszkodik hozzá, hogy a törvény és jog szerint felakasszák. Ivády úr erre megdühödött, rendben van, mondta. Rögtön ír Pestre, de ha a derék lengyel mindenáron fel akarja magát köttetni, akkor eltiltja a dohányzástól. A vén fegyenc ettől annyira megrémült, hogy visszalépett. Akkoriban a fegyenceknek szabad volt pipázniuk. Azóta sokat változtak az idők. A fegyházban ott a dohánygyár, a fegyencek gyártják a sok szivart, de pipázniuk vagy bagózniuk szigorúan tilos. A mai igazgatás kínozza őket. Persze Ivády úr sincs már ott.

Mikor annak idején behozták azt a bizonyos Berényit, Ivády úr (adjon neki az Úristen könnyű és boldog feltámadást) érte küldött. Éppen szolgálatban voltam, és felvezettem Berényit a nagyságos igazgató úr elé. Ivády úr eregette a füstöt a csibukból, egy darabig nézte Berényit, aztán hirtelen megszólalt:

„Fejtsd ki nekünk a politikai programodat, ami miatt ide kerültél Illavára.”

„Kérem - mondja erre Berényi -, szíveskedjék engem magázni, mert mint politikai fogolynak ehhez jogom van.”

Azt hiszi, uram, hogy Ivády úr megharagudott? Dehogyan. Mosolygott, és azt mondta, nem vonja kétségbe, hogy Berényi úrnak ehhez joga van, tessék hát neki megbocsátani.

„Tessék hát, Berényi úr, fejtse ki nekünk politikai programját.” Majd egyszer csak megtorpan, és azt mondta: „Különb, hagyjuk a fenébe a tesséket meg a magázást, hiszen csak tréfát üznék belőled. Tegezni foglak. Beszélj, öreg harcos!”

Berényi aztán elismerte, hogy mégiscsak a tegezés volt a legjobb, és hadonászni kezdett, hunyorgatott, bele-beletúrt az üstökébe, és beszélt a szabadságról. Sokáig beszélt, Ivády úr időnként bölintott, majd amikor Berényi befejezte, ráveregetett a vállára, és azt mondta:

„Lám, lám. Szabaddá akartad tenni egész Magyarországot, s Magyarország ezért megfosztott a szabadságtól.” Majd hozzám fordulva megjegyezte: „Ez aztán a balszerencsés ember.” Berényit bedugták a három Hajdú fivér mellé. Gömöri rablók voltak ökelmék, lopkodták a hegyekben a juhokat, és a szóbeszéd szerint közben valakit meg is öltek. A Hajdú gyerekek nem sokáig túrték maguk közt Berényit, panaszra mentek az igazgatóhoz, és kérték, hogy tetessen hozzájuk Berényi helyett mást.

„Elismerjük, hogy művelt ember - mondták -, de nekünk nem felel meg, mert folyton a szabadságról beszél, ez veszedelmes, és mi majd, mert szédít bennünket, kénytelenek leszünk megkísérlni a szökést.”

Ivády úr magához hívatta Berényit, és megmondta neki, hogy tapintatlanság szabadságvesztésüket töltő embereknek szabadságról beszélni, ez csak súlyosbítja a büntetést. Berényi ezt is elismerte, egyébként mi mást is tehetett volna, s engedélyt kért, hogy tintát, tollat használhasson, és papírt vehessen a saját pénzén.

Kérése teljesült. Megkérdezte, hogy amit ír, be kell-e mutatnia átnézésre.

„Nézd, fiam - mondta Ivády úr -, nem tudom, miért kellene bemutatnod. Írj, ami jólesik, ha ez könnyít rajtad. Tekintve, hogy nem kell bemutatnod, legalább majd egészen szabadon írsz. Amúgy csak a gondolataid töredékét mutatnád be nekem. Persze, amit írsz, az innen ki nem jut, az ilyen dolgokat nem bízunk idegen emberekre. No és ha szónokolni támad kedved, jelented, beduglak a magánzárkába annyi időre, amennyire csak kívánod. Kiszónokolod magad, aztán visszatérsz a társaságba.”

Berényi megköszönte az igazgató jóindulatát, és máris elkezdett írni.

Abban az időben Szentés uram volt a fegyház lelkésze, s váratlanul meghalt Fűzfői, aki pénzhamisításért ült tizenöt évet, és a misén ministrált. Szentés uram ugyanis bogaras ember volt, és nem tűrte, hogy olyasvalaki ugrándozza körül az oltárnál, akinek a lelkén emberélet szárad. Igen kellemetlen volt, hogy akkoriban a politikai fogoly Berényin kívül senki se akadt a fegyházban, aki sose ontott volna embervért.

Behívták hát Berényit az irodába, és az igazgató közölte vele, hogy ministrálnia kell. No de győzzön meg valaki szép szóval egy politikai foglyot!

Berényi kijelentette, hogy nem ministrál, a lelkiismereti szabadságról meg hasonlókról beszélt.

Fülébe jutott ez Savanyú Jóskának, aki látta, milyen nehéz helyzetbe jutott Szentés uram, sehogy sem sikerül kerítenie valakit, aki ministrálna.

Aztán Szentés uramnak semmiféle más misebor nem kellett, mint a Bakony hegység lábának bazaltszikláin termett badacsonyi, azt pedig tudjuk, mit jelentett Savanyú Jóskának a Bakony, mit jelentettek neki a szülőföld rengeteg tölgyesei. Benyitott az igazgatóhoz, és így szólt:

„Nagyságos uram, eltökélt szándékom, hogy megszelídítem a politikait.”

„Hogyan, Jóska?”

„Úgy, kérem szépen, hogy javítunk a kosztján. Van egy rendelkezés, mely szerint a politikai foglyok ellátását fel kell javítani köleskásával. Van a raktárban gyönyörű, kőkemény köleskásánk, s ha Berényi nap nap után nem kap egyebet, futkároz majd kétségbeesetten, mint a kondás, ha a farkasok bele-beleakasztják a fogukat a gatyájába.”

Nos hát, Savanyú Jóska hozzálátott, hogy a köleskásával betörje a politikait, az igazgató pedig folyvást mondogatta Berényinek:

„Kérlek, Berényi, engedj már a negyvennyolcból, és menj ministrálni. Nézd meg, mit segít rajtad a szabadság, hiszen teljesen tökreteasz a köleskása.”

„Soha - mondta Berényi -, független ember vagyok.”

Savanyú Jóska pedig tovább főzte neki a kását a kőkemény kölesből, mígnem aztán egy szép napon az igazgató, mint már annyiszor előzően, ment, hogy felkeresse a cellájában, de már az ajtó előtt hallotta, hogy Berényi odabenn fennhangon mondogatja a ministráció szövegét: „Sed libera nos a malo”, „Amen”, „Et cum spiritu tuo”. Betört, Savanyú Jóska pedig a betörés nehéz munkájáért kapott a fegyház lelkészétől egy korsó badacsonyi bort. Ugyan hogy mehet most a sora ott messze, a bukovinai határszélen?

Így tudtam meg, hogy az a derék apó, akinél Aporijában megháltam, egykori bakonyi betyár, a híres Savanyú Jóska.

A Harrach és Havelka-cég bukása

Harrach és Havelka úr módfelett érdekes üzletekbe bonyolódott Szlovákiában, de üzleteik sohasem sikerültek, jóllehet igazán nem voltak túlságosan reálisak. Köztudomású ugyanis, hogy Szlovákiában csak az irreális üzletek ütnek be. Így például csődbe ment Pozsonyban a Harrach és Havelka-bankház. Csak ügyvel-bajjal került el a két úr a bírósági eljárást, amikor telebeszélte a fejét egy tehetős, de progresszív paralízisben szenvedő amerikainak azzal, hogy a Vág völgyében, Beckó alatt hatalmas tiszta benzin és ligroin forrásokra bukkantak.

Kevésen múlt, hogy bele nem keverték az ügybe a kereskedelmi minisztériumot, amely igen nagy érdeklődést tanúsított a dolog iránt, s parlamenti körökben már arról beszéltek, hogy Beckót a benzinnel és ligroinnal együtt valószínűleg egy angol - francia társaságnak adják el.

Aztán drótkötélpályát akart építeni a Krivánra Harrach és Havelka úr, s már-már megkapták az állami támogatást, amikor a Nemzetvédelmi Minisztérium közölte, hogy a drótkötélpálya megépítése stratégiai okokból megengedhetetlen.

Hasonlóképpen sikertelennek bizonyult a két úrnak az az újabb ötlete, hogy egy Besztercebánya fölött vásárolt kis telket előnyösen eladjanak egy angolnak, aki Szlovákiában ténfergett, s meg akart ott gazdagodni. Beszélték neki, hogy hatalmas ametiszt, topáz és máramarosi gyémánt lelőhelyre bukkantak. Rettenetesen ráfizettek a dologra, ugyanis a két darab ametiszt, topáz, valamint a marék máramarosi gyémánt tömérdek pénzükbe került, az angol pedig nem érte be annyival, hogy egy felfogadott cigány ezeket valóban kiásta, hanem további kísérletképpen felbérelte a cigánytábor lakóinak a felét, és az egész területet úgy felásatta és felforgattatta velük, mintha egy vaddisznósorda túrta volna fel.

Harrach és Havelka úr kikísérte az angolt az állomásra, egyre azt bizonygatva, hogy negyven méter mélységig kell leásni, merthogy amit a felszínen találtak, az csak az uszadék volt, ám, ha ennyi volt a felületen, akkor tömérdeknek kell lennie a mélyben.

Az angol mindezt szó nélkül hallgatta, fölszállt a vonatba, és amikor a vonat már indult, a vagon ablakához hívta őket, mindkettőjüknek beverte az orrát, még ekkor sem ejtve egy szót sem.

Harrach és Havelka úr ezek után egy kevésbé veszedelmes szakmára adta a fejét. Pozsonyban alkoholizmus elleni pirulákat kezdtek gyártani, kenyérgalacsinhoz kevert mentollal. A használati utasítás rendkívül egyszerű volt, s a mélylélektanra épült. Az elejét, vagyis a bevezetést, Batka professzor valamelyik röpcédulájából kölcsönözték, lefordították szlovákra, s a következő kioktatással toldották meg:

Mihelyt kedved szottyán a pálinkára, gyors egymásutánban nyelj le három pirulát, s imádkozz el három miatyánkot és üdvözlégyet.

Tekintettel a nevelő célzatra, a gyártáshoz állami támogatást is kaptak, de mintha csak szándékosan történne, ebben is balszerencsájuk volt. Mintegy húsz helységben, egyszerre húsz ember nyelte le húsz kocsmában az utasítás szerint a pirulákat, amikor immár teljesen részegen újra kedvük kerekedett a pálinkára, ám mind megfulladtak a piruláktól, mert elakadtak a gégejükben, s így már nem jutott idejük a mellékelt utasítás szerinti három miatyánk és üdvözlégy elmondására.

A Hlinka-párt lapja, valamint az egyéb szlovák néppárti orgánusok tüstént fölléptek a csehek újabb szlovákiai garázdálkodása ellen. A Néppárt összes lapja Hlinka páter hatalmas cikkével jelent meg: „Mi történik már megint nálunk?”

A cikkből kiemeltük a következő részt: „Gyilkosaink, a csehek, ismét egy újabb módszert találtak ki népünk ellen. Bizonyos, Pozsonyban székelő egyének egy alkoholizmus elleni preparátumot terjesztenek vidékeinken. Ostoba tréfáinknak húsz friss sírhantja előtt állunk most.”

A belügyminisztérium, hogy elejét vegye némely szlovákiai megyében a felkeléseknek, elkerülhetetlennek ítélte a Harrach és Havelka-cég alkoholizmus elleni piruláinak azonnali betiltását.

Hajótörést szenvedett az a kísérletük is, hogy beugrassanak valami hülyét a Kassa-Pozsony közötti légi szállítványozási vállalkozásokba. Hirdetéseikre csak egyetlen ember jelentkezett, s egy repülőgép-légcsavart ajánlott fel megvételre, amelyet a földjén szántott ki. Később akadt egy jelentkező, felkereste a Harrach és Havelka-céget, s felajánlotta szolgálatait, mint aviatikus. Nem sokkal utána aztán az államrendőrség detektívjei jöttek, mert az elővigyázatlan polgár a magyar állam Savany nevű kémje volt, akit már egy esztendeje kerestek.

A véletlennek eme különös játéka után természetesen házkutatás következett a Harrach és Havelka-cégnél, s fél éves vizsgálati fogság után a két urat szabadon bocsátották, s a pozsonyi rendőrkapitányságon kifizettek nekik tíz százalékot abból a kétezer koronás jutalomból, amit Savany, a veszedelmes kém leleplezéséért tűztek ki.

A vizsgálati fogságban a Harrach és Havelka-cégnek újabb ötlete támadt, amely már önmagában is a cég szlovákiai kulturális küldetését hirdette.

A Národni Politikában a következő hirdetés jelent meg:

„Népies regényeket író szerzőket keresünk. Kaució megegyezés szerint a személyes tárgyaláskor. Ajánlatokat a Harrach és Havelka, Pozsony, Štranzentálska u. 96. címre kérjük. Személyes bemutatkozás fontos! Állandó munka, lakás és ellátás helyben.”

Szép számú ajánlat futott be, a jelöltek azonban nem is említették a kauciót, sőt néhány népies regényíró előleget kért azzal, hogy a regényt majd megírják otthon, Csehországban, s csak azután hozzák el Szlovákiába. Végül is azonban egy napon egy idősebb hölgy jelent meg a Harrach és Havelka-cégnél, felmutatott egy takarékbetétkönyvet, valamint egy újságkivágást a Narodni Politikából, amelyben Anna Brumliková név alatt egy megható elbeszélés volt kinyomtatva egy szerencsétlen asszonyról, akinek tizennégy nap alatt az egész családja kihalt tüdőbajban, s a Prágában élő legidősebb leánya, hogy eltemethesse apját és testvéreit, pénzt sikkasztott. A temetés után az asszony a leányával együtt vízbe akart ugrani, szándékukban azonban megakadályozta őket egy rendőr, aki a lányt sikkasztásért, az anyát pedig bűnrészességért már kereste. És a tarlók fölött hideg, őszi szél fújdogált...

Anna Brumliková kisasszony sokat beszélt a Harrach és Havelka-cégnek megíúsult reményeiről és a kiadók ostobaságáról. Néhány tucat megírt regény kivétel nélkül mind igazi népies regény, hiszen ő Zahradník Brdský nyomdokait tapossa, már megjárta minden létező kiadóállalatot, s több tucat belőlük el is vett a semmibe. Népies regényeiből elhozott néhányat mutatába, az állomáson hagyta őket egy hatalmas ládában.

A Harrach és Havelka-céget természetesen a takarékbetétkönyv érdekelte jobban. Kiderült, hogy Anna Brumliková 150 ezer koronát azonnal felvehet. Felszólították tehát, hogy a pénzt vegye ki, s hozza el Csehországból Pozsonyba. Mindkét úr olyan szívélyes volt, hogy végigkísérték útján Anna Brumlikovát, nehogy elveszen a pénzzel együtt.

Amikor a kaució már a Harrach és Havelka-cég pénztárában volt, elhozták az Anna Brumliková népies regényeivel tömött ládát is az állomásról, majd a cég irodahelyiségében helyet teremtettek neki egy íróasztalnál, hogy ott folytathassa írói tevékenységét.

- Be kell fizetnünk neki ebédre és vacsorára - mondta gondterhelten Harrach úr -, nehogy kimúljon nekünk, mielőtt megunja.

- A bolond egyetlen hatvannégy oldalas elbeszélésének kiadása körülbelül négyezer koronába kerül majd, s ha ezalatt, mondjuk, ezer koronát eszik is meg, még mindig 145 ezer koronánk marad a kauciójából - jegyezte meg jóságos mosollyal Havelka úr.

Harrach úr megfontoltan kijelentette:

- Majd azt mondjuk neki, hogy a könyv nem fogyott, hogy nagy a ráfizetés, hogy tönkretett bennünket, és hazaküldjük Csehországba, hogy aztán ott próbáljon valami jobbat és sikeresebbet írni.

- Azt hittem - szólt Havelka úr -, hogy sokkal több író jelentkezik kaucióval, hiszen nemrégiben is egy ilyen hirdetés volt az újságban: „Tízezer koronát fizetek annak, aki kinyomatja a verseimet.” Nekem viszont úgy rémlik, hogy ez a műveletlen nőszemély még honoráriumra is számít.

- Ha őt elkergettük - jegyezte meg üzleti érzékre vallón Harrach úr -, akkor megint ki kell majd valamit találnunk. Szlovákia egy új Amerika, csak valamivel ostobább. Létesítenünk kellene itt valahol egy csodaforrásos búcsúhelyet meg egy üzemet szentek ereklyéinek a gyártására. De addig, amíg itt van ez a nő, pihenünk egy kicsit.

Anna Brumliková kisasszony azonban valójában nem érdemelte meg ezt az utolsó mondatot.

A két társ számára szörnyűséges idők következtek, Anna Brumliková ugyanis felolvasta nekik népies regényötleit. Egyszer végül is rázárták az irodát, de Anna Brumliková kifeszítette az ajtót, s lecsapott rájuk a kávéházban, ahol természetesen folytatta népies regényötleteinek felolvasását. Nem bújhattak el előle sehová, mindenütt megtalálta őket. A dunai kikötő legeldugottabb kocsmájában éppen úgy, mint a legelőkelőbb borozóban. Mindaz, amit felolvasott nekik, tragikus színezetű és megható volt, s a végén minden rossz elnyerte méltó büntetését.

Egy géplakatos, aki ellopta munkaadója kerékpárját, hogy a pénzt elkártyázhassa, egészen cinikusan számolt be bűnéről szeretőjének lakásán, hogy nyomban utána magára rántsón egy fazék forró vizet, és halálra forrázza magát.

Egy báró, aki házassági ígérettel elcsábított egy ipariskolai tanárnőt, az utolsó beszélgetés alkalmával, a nő lakásán, miközben ördögi kacajra fakadt az elcsábított áldozat könnyei láttán, megcsúszott a küszöbön, mellével a munkaasztalra zuhant, ahol egy befejezetlen kézimunka feküdt, s a horgolótű szíven szúrta őt.

Egy fiú, aki az anyjától, az özvegy mosónőtől utolsó megtakarított filléreit akarta kizsarolni, s a vitában szájon vágta szülőjét, kilépve a házból, halálra gázoltatik egy teherautó által.

Egy állatszeliidítő, aki a szerelmi ajánlatait elutasító cirkuszi balerinát gyilkos szándékkal jegesmedvék ketrecébe csalja, felfalatik a vadak által, miközben a szegény balerina ott térdel a jegesmedvék között az álnok állatszeliidítő maradványai fölött, s a vadállatok üvöltésébe beleszövődik a szájából hangosan felszálló ima: „Mi atyánk, ki vagy a mennyekben, szentel-tessék meg a te neved...”

Harrach és Havelka úr már nem is zokogott, hanem üvöltve bögött. Aztán habozni kezdett a szájuk és némán vonaglottak.

Most már teljes napokat töltöttek a Dunán egy kölcsönzött csónakban evickélve, és biztonságban is érezték magukat mindaddig, amíg egy nap észre nem vették, hogy a vízben Anna Brumlikova kisasszony közeledik feléjük kék fürdőruhában, hatalmas karcsapásokkal szántva a vizet, s a szájában, mint a kutya, amikor apportíroz egy fadarabot, az ismert fekete füzetet hozza, a fekete vászonborítóval és piros szegéllyel.

A Harrach és Havelka-cég vadul evezni kezdett, de Anna Brumliková is rákapcsolt, és hirtelen gyorsasággal utolérte őket.

Amikor be akart mászni a csónakba, Harrach úr felállt, keresztet vetett, és fejbe verte az evezővel.

Az író kiejtette szájából a regényötleteivel teleírt füzetet, végérvényesen megfulladt, miközben a füzet délnek úszott a Duna hullámain.

De a végzet nem váratott magára sokáig. A Dunán éppen egy új hidroplánt próbáltak ki, s éppen a Harrach és Havelka-cég csónakja fölött repültek el vele.

A légsavar mindkét társat fejbe verte.

Így szűnt meg a Harrach és Havelka-cég.

Kiadói jegyzet

Jaroslav Hašek elbeszélései, rövidebb prózai írásai több alkalommal jelentek meg kötetben magyarul. A felföldi témájú írásokat a következő korábbi kötetekből válogattuk:

Az ibolyakék mennykő (1961),

A Balaton partján (1964),

Dekameron (1979).

Kötetünk első négy írása első ízben lát magyarul napvilágot, a fordítás Jaroslav Hašek: Črty, povídky a humoresky z cest (Praha, 1955.) című kötete alapján készült.

- Vége -